This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

PG1418
M3B3
1893

4 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 4

БАКОЊА ФРА-БРНЕ

ЊЕГОВО ЋАКОВАЊЕ И ПОСТРИГ

НАПИСАО

Симо Матавуљ

Gift of

The Thorne Foundation

STANFORD
UNIVERSITY
LIBRARIES

Панто П. Андрић

Дубровник

4 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 4

БАКОЊА ФРА-БРНЕ

ЊЕГОВО ЋАКОВАЊЕ И ПОСТРИГ

НАПИСАО

СИМО МАТАВУЉ

ДРУГО ИЗДАЊЕ

У БЕОГРАДУ

ШТАМПАНО У ДРЖ. ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1893

ПРИЈЕГЛЕД

Читаоцу . . . . . стр. III

Бакоња Фра-Брне
I. Света лоза 3
II. Кушмељ и Кушмељићи 8
III. Избор 15
IV. Увод у нови живот 33
V. Први догађај 54
VI. Ђаковање и други догађај 62
VII. Шта се радило у Букарево вријеме 82
VIII. Ужас! 111
IX. Многе различности 141
X. Како Пјевалица лијечи 175
XI. Двије силе којима подлијежу људи 198
XII. Фра-Јерковић XXV 241

Рјечник рећих и непознатијих ријечи 255

ЧИТАОЦУ

Писац „Бакоње Фра-Брне“, Симо Матавуљ, бирао је грађу својим приповијеткама из разнијех крајева српских: Црне Горе, Херцеговине, Боке, Далмације и из Биограда. Он црта сељаке, варошане, чиновништво, свештенство и, понешто, племиће. Да не говоримо о другим његовијем особинама приповједачким, напоменућемо да се сви његови оцјенивачи слажу у томе да се он држи живијех модела.

Од свијех његовијех радова, највише је пажње на се обратила приповијетка: „Како је Пјевалица излијечио Фра-Брну“, која је излазила цијеле године у новосадском „Стражилову“, али је остала недовршена, пошто је тај лист био престао излазити. Тај спис, прерађен и цио, издаје „Српска Књижевна Задруга“ под именом који је на корицама.

У овој је приповијеци Матавуљ истакао битну особину далматинскога характера: оданост цркви. Ту је особину сама земља испољила мноштвом цркава и свештеника, како се налази само у јужној Италији и Шпанији. Тој битној особини Матавуљ је, појмљиво, дао превласт у роману који иде на то да представи суштину живота једнога читавога краја.

Причом провијава хумор, али не сатира; главни је јунак Бакоња Брне, поред свијех смијешнијех ситуација, личност до краја симпатична. То је с тога што су

у Бакоњи оличене и друге главне особине Далматинчеве: бистрина, прегалаштво и привржeност народном духу и обичајима поред све силне туђинске навале која, од вијекова и непосредно, насрће на наше приморје. —

Кад путник путује лађом од Раба до Пељешца, на цијелом копну, што види уз море, познаће народ какав се овдје описује. Те Далматинце католике називају, у рузи а и у шали, ондашњи православни „буњевцима“; чак ће и сам католик рећи: „Ја сам буњевац!“ Ријеч, дакле, није увијек увредљива: зависи од прилике у којој се каже и од тога како се изговори. Све се то може рећи и за ријеч „ркаћ“ о православном. Иначе један другога зове: *кршћанин* и *ришћанин*.[1]

Буњевци и ркаћи не разликују се у ношњи ако су из исте крајине, на примјер: Буковчани, Котарани, Промиљани и други. Буњевци су махом питомији и раднији од православнијех, а ови су јуначнији. То им и буњевци признају. У том смислу и кажу о Бакоњи: „Кâ да је од ришћанске крви“. Осим тога православни су и више шаљиви (карактеристика је у овом спису Пјевалица). Католик је покоран попу и увијек иде у цркву, а православни мало слуша попа и слабо иде у цркву, али држи оштро све постове и погинуо би за вјеру.

Сви католици, о којима је овдје ријеч, говоре западнијем, *икавскијем*, говором, зато га православни зову буњевачким. Православни, пак, већином говоре јужнијем говором, али, гдје су у знатној мањини, мијешају и они или говоре све западнијем.[2] Тако дакле говори западнијем више од половине Далматинаца.

Пошто тако говоре лица у овој приповијеци Матавуљевој, мислимо да ћемо олакшати многим читаоцима читање списа, ако споменемо главније црте тога

[1] И овдје и у самом спису свуда се разумије Далмација од Раба до Дубровачкога. У Дубровачком и у Боци нијесу познате ни ријечи: буњевац и ркаћ.

[2] С овијем говором не треба мијешати *чакавски* који се говори само по острвима.

говора. Прво чим се овај западни разликује од друга два наша говора, источнога и јужнога, јесте употреба гласа *и* ондје гдје ови употребљавају: један *е* а други *ије*: на примјер, в*и*к (ув*и*к), л*и*п, дол*и*, с*и*ћати се, *и*сти, мјесто в*е*к (ув*е*к), л*е*п, дол*е*, с*е*ћати се, ј*е*сти, в*ије*к (ув*ије*к), л*ије*п, дол*ије*, с*ије*ћати се, ј*ије*сти. Од осталијех његовијех особина споменућемо додавање гласа *ј* у почетку ријечи и ондје гдје се по другим крајевима не додаје: *ј*ето (ето), *ј*уста (уста). Исто тако додају се и на крају замјеницама и прилозима разни домеци: мени*ка*, гори*ка* (горе), нами*кар*, нами*карце*, тамо*карце*, н*а*јпослин*ак*, ту*накарце* и тако даље. Прошли глаголски придјев радни гласи у првом падежу мушкога рода без *о*, дакле: дош*а̂*, рек*а̂*, у глагола пак којима се глаголска основа свршује на самогласно има наставак *ја*: чу*ја*, чини*ја*, говори*ја*.

Овај је говор до скора имао доста знатну књижевност, понајвише вјерскога садржаја. Легло јој је било у католичким манастирима нашега сјеверногa приморја, гдје је народно духовништво чувало, од старинâ, старословенску службу, у цркви, и књижевност. Они се служаху старом словенском буквицом *глаголицом*, којом су најприје, у вријеме Ћирила и Методија, писане словенске књиге. Ови су свештеници словенску службу и писмо вијековима бранили и хранили од насртаја туђинских, а названи су сами *глагољашима*. Једно од тијех братстава, тако знатнијех и заслужнијех у културној историји нашега народа, истакнуто је као тип, те је средина у којој се крећу лица ове приповиједетке, а њихов манастир поприште готово цијеле радње.

Љ. Ј.

БАКОЊА ФРА-БРНЕ

I. СВЕТА ЛОЗА.

Далмација има: шест бискупа, четири митроносна опата, шест каптола, десет богословскијех сјемениште, четрдесет деканата, двјеста деведесет и седам парохија, сто тридесет и три капеланије, седамдесет и три манастира и у њима око двије хиљаде пет стотина манастирске чељади.

У Далмацији има католичког народа око четири стотине хиљада душа; она је сиромашна, те се њезина дјеца кланчају на све четири стране свијета, ради хљеба насушнога, па ко то зна, тај би могао рећи да у томе винограду господњем, према простору земљишта и броју чокота, има работника и одвише. Али већини Далматинаца и данас је јад на Французе који, почетком овога вијека, укидоше још толико бискупија, опатија, каптола, сјемениште, деканата, парохија, капеланија, манастира и цркава.

Као год што се многа далматинска племена поносе својим јунацима у прошлости, који су се одликовали у ратовању с Турцима, тако се исто многа племена поносе својим „мисницима,“ који су се борили противу „невирни ркаћâ;“ као год што у Далмацији има братстава,

која су у непрекидноме низу дала до тридесет, четрдесет сердара, барјактара итд., тако исто има их, из којих је изашло толико фратара, или попова (фратар је више цијењен).

Така се племена зову: *свете лозе.*

Така је света лоза *Јерковића* у Зврљеву која је, до данас, дала манастиру В. двадесет и пет фратара.

Има једна књига у којој су животописи свију фра-Јерковића до половине овога вијека, њих двадесет тројице. Ја сам био срећан, да ту књигу имам у рукама, за њеко вријеме, те сам из ње исписао главније податке о њеколицини главнијех фра-Јерковића, а овдје ћу навести само пет биљежака, да читаоци виде заслуге тијех људи.

Напомена. Први број значи годину рођења; један крст значи, које се године човјек зафратрио, дакле, кад је умр̏о за свијет; а два крста значе годину у којој је збиља умр̏о, — онако као што и ми мремо.

Ево тијех биљежака у буњевачком говору, са свијем као што је у поменутој књизи:

„*Фра-Брне* II, (†† 1519). Привеја је пуно пука из старога закона у католичку виру, у чем су му баш вридно на руку били: Е. Моћениго, Провидур у Задру, Т. Пилотић, капитан у.....; Р. Патак Алфијер у....., како свидочи један запис од руке истога фра-Брне, у коме реченоме запису (од године 1502 на глагољскоме часослову, на коме има још много записах) речени ф. Б. припоручује редовницима, посли себе, да спомињу на малој Миси имена тих лу-

дих..... Још се приповида о њему у Зврљеву да је лепо пива уз гусле, *по влашки*, и да је мога дозвати човика на једну уру далечине, тако је јак глас има.“

„*Фра-Мартин*, (1545. † 1565. †† 1630.). Жупникова је у..... Бижа је од Турака прико воде два пута..... Бија је рањен из пушке од Ришћанах..... Има један запис од њега: да није никада окусија рибе, ни варене, ни печене, ни морске, ни ричке, јербо је није мога подњити, *што је баш један чудан секрет од нарави!*.....“

„*Фра-Јерица*, (1631. † 1652. †† 1710.). Наодија се у Котарима, кадно срдари: Јанковић и Накић прогнаше Турке.... Млого је поднија у бигству, а још више од злих и коварних људих, који га напаствоваше за ники велики грих, зашта је и педепсан бија. За његово време, умрла је један млади Јерковић у манастиру, као дијак, а други Јерковића дитић побига је из манастира, те се само трећи заредија..... При сврси бија је фра-Јерица исповидник Бискупа и од њега пуно љубјен.....“

„*Фра-Бортул*, (1709. † 1729. †† 1776.). Ови славни редовник, кад је била велика глад, привеја је млого фамилијах из грчке вире у нашу католичку. Зато га је ђенерал нашега реда зва у Рим и приказа С. О. Папи Клименту, и учинили су му млого почасти, али је у повратку, путујући из Задра на коњу, па и уломија ногу, од шта је дуго болова.... Кад је јопет била глад (1756), он је закупија жито и прода га добро пуку, а за добит купија је, у горњем

крају, манастиру винограде, који данаске вриде прико 30.000 ф.“

„*Фра-Вићенцо,* (1774. † 1793. †† 1835.). Кад је Принцип пропа, одија је с осталом Господом Далматинском к Свитлој Круни Бечкој, ради покорења Далмације ћесару, како биху послате Депутације од све Далмације. Бија је код Круне на ручку и разговара се с Њом..... Када Французи забранише наш С. Ред, он оста сам у манастиру за 8 година а Редовници се разбижаше по жупах... У то је време притрпија млого од ришћанских ајдуках, који онда биснише страовито. У једноме сусриту речени ајдуци *одсикоше му десно уво и оста без ува до смрти.*“— — —

У наше доба има десетак кућа Јерковића, али се већ од поодавна дијеле на три гране, које се презивљу: *Брзокуси*, *Зубаци* и *Кркоте*.....

Могао би ко, због тијех надимака, помислити, е су Јерковићи презрени међу својим земљацима, а то није истина. Не само по жупама св. Фране, него чак и у Зврљеву, нико никога не зове правијем презименом, ни правијем именом, него свако чељаде има надимак. Исти фратри, и ако су, послије Бога, највише штовани, не могу измаћи томе народњем крштењу. То је, дакле, просто обичај, њеки зао обичај, ако ћете, али ништа друго. А да је кућа Јерковића заиста у пуку поштована као света лоза, томе има сила потврда, а ми ћемо одабрати само двије, три.

Прво и прво, не само у Зврљеву, него и по околини, кад се што прича из старине,

обично се додаје: „то је било у време фра-*Мартина Брзокуса*, или фра-*Бортула Зубаца*, или фра-*Вице Кркоте*,“ итд. — баш као кад Бошњак рече: „*за Кулина бана*“ а Херцеговац: „*у доба херцега Шћепана*!“.....

Друго, Милушани, људи јако „приватљиви“ (како се онамо каже за лупеже) радије ће „приватити“ Јерковићима одојче, него ли другоме коме овцу јаловицу, е увјерени, да је месо од Јерковића стоке много слађе од меса ичије друге стоке.

Још један примјер, пак је доста. Прије њеколико година спорјечка се један Јерковић са њекијем сусједом. Јерковић се нашао прзница, те удари сусједа, а овај имао у руци сјекиру, па замахне оштријем пут Јерковића, али се брзо предомисли и обрне ушице, пак ушицама звизне Јерковића по челу и убије га. Питан у суду, зашто то тако учини, убица одговори: „Није ми, валај, жâ, шта сам га убија, али не би никад прижалија, да сам му *крв пролија*, јер је *њиова крв тешка и деветом колину*“.....

Јерковића се сој разликује по многом чему од осталијех досељенијех и старосиоцких братстава. Брзокуси и Зубаци махом су кракати, дуга врата, коштуњави и космати. Кркоте су, већијем дијелом, малога раста, једри и голопузасти. Сви Јерковићи имају велике зубе, и готово сваки је мало развратастијех уста, смеђе длаке и сијеријех очију. Сви су веома ништи духом (у јеванђелском значењу), мирољубиви, слаткохрани, и врло мало „приватљиви.“

Само се по себи разумије, да је међу Јерковићима најодабранија она грана, од које је живи фратар. Фра-Вице, (1774. † 1793. †† 1835), онај, којему су „ајдуци одсикли десно уво и који оста без ува до смрти“ био је Брзокус. А Брзокус бјеше и фра-Брне (III), (1819. † 1838. † † ?). Овај пошљедњи имао је три брата: Јеру, Јуру и Бару, или како се у Зврљеву зваху: *Кушмеља*, *Чагаља* и *Шунду*. *Кушмељ*, зато што бијаше веома рутав, *Чагаљ*, с тога што је био сух као кука, а *Шунда*, због тога што је говорио кроз нос. Пошто је овога вијека свети чин био у грани Брзокуса, а *Кушмељ* био старјешина у братству, — ми ћемо о њему и његовој породици проговорити на по се, у овој другој глави.

II. КУШМЕЉ И КУШМЕЉИЋИ.

Јере Јозов Јерковић, Брзокус, Кушмељ, бјеше штапопог, врата као у дивокозе, главе округле и тврде, да је могао њом букову даску разбити. Рђи му брци затискиваху ноздре и допираху до ушију. Зубима могаше нагристи плету, а шакама сломити чврсту сухорицу. Могао је појести печено двизе, али пити је слабо могао. Поред свега тога бјеше мирњачина, те га је ситна и жољава Барица, жена му, или како је зваху: „Осињача“ (због зеленијех очију), могла карати до миле воље.....

Кушмељ живљаше понајбоље међу својима, а бијаше одијељен од браће. А како богатство није на одмет ни у светој лози, и како

је вриједно знати, колико треба да човјек има, па да буде најбогатији у Зврљеву, чујте, шта је било његово.

Од непокретнијех добара Кушмељ имадијаше: кућу под плочом, петнаест лаката дугу; уз кућу наслон; под кућом врт и десетак дана грохота, као што је сва земља у Зврљеву; под бријегом, око петнаест мотика винограда и њешто загајене ограде.

Од кретног иметка имао је: жену Осињачу, три сина, двије кћери, двије краве, двадесеторо вуњачи, двоје магаради и свињу за посјек.

У родној години Кушмељ се могаше исхранити својим житом до Божића, а од тада до Петрова-дне, намириваше кутње потребе, продавши вино, ако је и оно родило, продавши вуну и смок, продајући воће кад му је доба, и дрва преко све године у граду. Уз то, Осињача је ткала по вас дан, а њезино је ткање било на цијени.

Ето тако се у кући Кушмељевој састајао крај с крајем, у родној години. До душе њихове потребе не бијаху превелике. Нека је свагда пуре изобила, свечаником по мало мрса и по мало комињака, да се залије сухи залогај; нека је мркадине, да се тијело покрије, — па доста! По томе можете судити, како су животарили Чагаљ и Шунда, а како и сви остали Јерковићи. Али сиромаштина није срамота никоме, а најмање светој лози!.....

А кад би љетина издала?

А кад би љетина издала, богме, и онда се њекако долазило крају. Осињача би ткала по вас дан и по сву ноћ, магарци, натоварени дрвима и за њима Кушмељ, касаху чешће пут варошице, а, што је најглавније у таквој невољи, и Кушмељ и Осињача и Кушмељићи стегли би се у појасу. Душа ваља, у злој години фра-Брне је помагао највише старијега брата, пољешто и ону двојицу. То је дујо чинио као добар човјек, али томе бјеше и један крупан узрок, — није вајде крити. Рекосмо попријед, да су Јерковићи маличак прихватљиви, а глад је глад, а људи су људи, па ето фратру бруке готове, ако не претече зло!

Сад да пријеђемо на оно, што је претежније.

Кушмељ као да бјеше и најпоштенији међу својим земљацима. Велимо: „као да бјеше,“ јер не знамо поуздано. Он се клео, да никад никоме није ништа украо, осим стричевима двије козе, и то прије но што се оженио, и то по наговору покојног стрица Јурете; али су се и Зврљевљани клели, да он има на души бар тридесет грла, што ситне, што крупне стоке, и још многе манастирске ствари. Сад, ко би у том могао право пресудити? Одиста се претјеривало и с једне и с друге стране. Тако је канда и царска власт мислила, те пребивши на полак и узевши на ум, да кад је човјек из Зврљева, а није прихватио више од петнаест глава животиње, да тај човјек није прешао из граница честитости, те да може бити народнијем главаром. И постави

власт Кушмеља кнезом у Зврљеву. А Зврљевљани у тој прилици рекоше: „Лако је оному бити светац, коме је Бог отац!“ Бива: „Фра-Брне је Бог, пак ти је лако, Кушмељу!“.....

А и јест фратар Кушмеља љубио мимо браћу и мимо све рођаке, љубио га је „као крух вино.“ Само да знате, колико је пута с њим јео, баш с њим за једнијем столом и у манастиру и по жупама! С њим је и путовао. Два пута идоше заједно чак до Задра! Он га је од дуга ослободио, он му је кров поплочао, он стоку купио, његова га је препорука дигла на кнештво, итд.

Чагаљ, Шунда, Кљако, Рдало, Ркалиће, Рора и сви остали изданци светога коријена не завиђаху Кушмељу толико ни једено јело, ни путовани пут, ни одужени дуг, ни покривени кров, ни запаћену стоку, ни стечено кнештво, све му то не завиђаху толико, колико њешто, чему се Кушмељ надао.

А Кушмељ и Осињача зебли су у срцу, да им се надање неће обистинити. О томе су сваког вечера говорили, а увијек једно те једно. Не само што сваке боговјетне ноћи понављаху исте мисли, него понављаху исти истовјетни низ ријечи, тако да им дјеца научише на памет те разговоре, баш као какве молитве.

По вечери жена би започела:

— Чмањак није *за то!* Аја, брате, аја, аја, аја! Овако слаб и бедуаст, нити би умија стрицу чизме очистити, нити би могâ воде донити, ни камару помести, а камо ли да се диже у зору да звони Здраву Марију, а камо ли да

прати пишице стрица, кад дигод на коњу пође, а камо ли да буде свуда скоком, куда редовници оком, ка̀ шта је, боме, ред најмлађем дијаку! Аја, брате! А и да није свега тога, него да га пуште да ластвује, па да само књигу учи, зар би ово теле божје икад књигу научило?.... Ма на кога си се уврга̀, не било те!....

Послије тијех ријечи настао би тајац, и сви би се погледи стекли на Чмањка, а он би оборио главицу, знајући лијепо, да је крив, што дође на свијет слабуњав и „бедуаст“.....

Томе дјетету, право име бјеше: Јозица. Материно питање: „па кога се уврга̀о,“ имало је заиста смисла. Јозици је било већ тринаест година, а глава му не бјеше већа од добре крушке, а према глави све остало тијело, и трбух му утонуо при ртењачи, — еле, шака јада, сашта га и прозваше Чмањком.....

За тијем би Кушмељ, уздахнувши најприје што дубље може, пробесједио овако:

— Бакоња, Бакоња, несритно дите! Ти би све мога̀, што Чмањак не може, мога̀ и тер како, да те враг није обрнуја на своју!... Бакоња, врат сломија, оћеш ли се икад оканити галијотства, оћеш ли се икад памети дозвати?.... Бакоња, гром те убија! Ти ћеш зло свршити, на вишалима ћеш свршити, ка̀ нико твој! Ти си приличнији за ајдука, него ли за редовника, ти ка̀ да си по сто пута од ришћанске крви!.... Несритно дите! Несритно дите! Убија те гром!.....

Рекавши то, Кушмељ би обично бризнуо у плач, а Бакоњи ни бригеша за то, но би се раскорачио и гледао мало подругљиво „ћаћу.“

Иве, или Бакоња, „второрођени“ син Кушмељев, бијаше од дванаест година колико друго напредно дијете од петнаест, румен и збојит, живолазан, весео и готов увијек на „галијотство.“ Он је одметао каменом и старијима од себе, одскакао и у трци утјецао свијем својим врсницима, могао се попети на дрво као вјеверица, могао је узјахати гола коња, а имао је срца да се побије и с којим бркоњом. У цијелом Звриеву не бијаше дјетета, које не би имало биљеге од Бакоњине руке, али и његово тијело бјеше пуно можуља, ама се никад не утече оцу, да га он брани, него се светио сам, колико је могао, и трпио јуначки. А највише га одликоваше од друге дјеце његова тврда воља; што би наумио, то би и учинио, па му стотину сметња на путу било; што би хотио затајати, не би одао, па да га на муке мећеш. По њекад би засуо ријечима, а по гдјекад постао би мучаљив, као станац камен.

То је све чудновато, али је чудноватије, што је Бакоњу Осињача више љубила но и Кушмеља и Чмаљка и двије кћери: Галицу и Криву. Не ћаше дати прст један његов за које од њих, а прегорјети ћаше све скупа за његову лијепу главу. Планула би, кад би и мало што скривиле цурице, искалила би се на свима у кући, кад бијаше љута, а Бакоњи не

само што никад не рече грке ријечи, но га је заклањала у свакој прилици, и онда, кад је његово галијотство било и сувише очито. Колико и колико пута Кушмељу преврн, па скочи да истуче „несритно дите“, а Осињача се онда накострјешни пут мужа, баш као квочка бранећи пилад. А рекосмо попријед, да се силни кнез Кушмељ бојао жољаве Осињаче! Ђаво нека разумије, како је то могло бити, али ви ћете разумјети, да је маломе с тога лако било раскорачити се и слушати подругљиво очине пријекоре.....

Послије Бакоње, најмилији бјеше матери подјевојчар Шкембо (или Роко), дјетенце од четири године. Пошто би се Кушмељ исплакао, узела би она Шкемба преда се, па му почни овако тепати:

- Ево, ко ће бити наш редовник, наш бискуп, папа круна!.... Је ли да оцес, мој копиćане (копрćане)? Ја шам мајн, мајн, мајн, мајн, па цу бити вики, вики, вики, па цу бити бикуп, бикуп, бикуп!..... Дусо материна, сице материно, дико папа!.... На онда: цмок! цмок! цмок! пољуби га и љуљушкај, докле не заспи.

Бог ће све на добро управити! рекао би најчешће кнез, послије дугог размишљања.

А да по чему Бог! прихватила би зјекајући Осињача, па би сви легли.

Тако је то дуго трајало под кровом најстаријег Бровуса, а тако хоћаше трајати је — да се не догоди нешто

III. ИЗБОР.

Бјеше у почетку јесени. Једнога раднога дана одмах по сунчаном смирају, Кушмељ и његови окупили се око трпезице, на којој се димљаше пура у дрвеној здјели. Сјевер је јако дувао. Прије но што ће сјести да једу, зачатише сви једногрлице „оче наш“ и баш изрекли „прађи краљевство твоје,“ кад ли Бакоњино танко ухо, кроза сву вјетрену хупу, чу коњски бахат, те потече к вратима, пак викну:

— Фра-Брне!!

Кушмељ и Осињача истрчаше у авлију и видјеше — прво што видјеше, бјеше најдебљи дио фратров, јер кулаш обрнуо сапи вратима, а фратар се повио на кулашу, па с натегом извлачи десну ногу из узенђије. Сејиз, њеко црномањасто момче, одјевено по котарску, са читом кубура за пашњачом, држаше коња за узду. Кушмељ допаде, извуче братову ногу, па обухватив га око широког струка, поможе му да сиђе. Па онда се браћа пољубише у сумит два пута. Осињача цјелива дјевера у руку, а Бакоња принесе к уснама коноп, којим се опасују фрањевци.

Фра-Брне, бјеше свом главом мањи од брата, али кад би Кушмељ обријао брке, па му се надули образи, шија, трбух, и — сапи, био би исти фра-Брне.

— Бижмо у кућу, е помете! рече духовник, па дода с прага: ваљен Исус!

— Вазда Исус и Марија! прихватише Кушмељ и Осињача. Она збуњена стаде се мувати у кући не знајући шта ће.

[illegible] Јесте [illegible] Не ми- [illegible] Нијесмо вам остала лица? [illegible] се, па се савијала иза тараса, вели [illegible]

Ајде вечерајте, живи били! Стишапе, [illegible] и ми заложимо. И ти ћеш са мном [illegible] Јеролиме.

Јоланта метну своју здјелу на тле, а трпезу донесе пред дјевера, па онда доведе:

Чмањка, Шкемба, Криву и Галицу, да пољубе коноп стричев.

Стипан извуче из бисага једну гуку, завијену у хартију, коју одмота. Бјеху три печене пастрмке. За тијем, извади десетак јаја, један сирац, пријесну погачу, виљушку, нож и чашу.

Кушмељ, чешкајући се једнако по глави, биће мислио: „Лако је тако постити!“

— Оди, Јеролиме, сиди, вели фра-Брне.

— Ма, ја . . . онај . . . . као . . . — поче се нећкати.

— Оди, оди! Сиди и ти, Стипане, с намикаре.

И сва тројица сложише. На пољу се надимаше вјетар на махове, те трескаше вратницама. Торни пас Кушмељев вијаше у наслону. Осињача је шаптала с дјецом, а Бакоња заборавио на јело, па зинуо пут стрица.

Бакоња је мислио, како је лијепо бити фратром! Како је лијепо јахати добра коња, водити уза се сејиза, носити чисто рубље, спавати на меку, у сувоти и топлини, јести меса и рибе, пити вина и кафе сваког боговјетног дана! Како ли је лијепо да те свуда народ поздравља! Из далека људи скидају капе, а жене се клањају! Ко ти се примакне, љуби ти руку и коноп око појаса!... Бакоња дубоко уздахну.

— Шта ти је? Зашто не идеш? запита га мати.

— Коња одмахну главом.

До мало отворише се врата и уђе гомила Јерковића.

Први уђоше: Чагљина и Шунда. За њима Кљако и Рдало, са двојицом својих момака. Па онда пет Кркотића: Ркалина и Рора са своја три сина.

Један за другим сваки назва: „ваљен Исус!“ и сваки пољуби фратра у руку, па посједаше.

— Како, Јуре? Како, Баре? Како, Шимета? Како, Вице?.. Како сви? пита фра-Брне.

— Вала Богу и Дивици, са здрављем смо добро, а мучимо се како можемо, одговори Чагљина у име свију.

— Тако! рече фратар и настави јести.

Братственици извадише луле с кратким камишићима, те закуњавише.

Пошто се нагледаше „вра-Пићвара“ (то је био надимак Брнин) погледи им се стекоше врху огњишта, гдје вишаше њеколико бутина овнујских и свињских поребрина. Једно момче Кркотића, гледајући то, шапну најближем: „Гледај, молим те, блага Божјег у губавога Кушмеља!“ — „Ај, да није кров поплочан, или бар да је шира баца!“ одговори онај уздахнувши.

Пошто она тројица појеђоше рибу, домаћин дохвати с полице један земљани врч, духну у њ, и нагло одмахну главом, јер милиони зрнаца прашине излетјеше из њега. Бакоња приђе ка оцу са вопитаницом те обојица отидоше ка бачвама, које бјеху иза разбоја. Свијећа се угаси, те Кушмељ рече:

— Запали је јопет, враг је однија!

— Однија ти памет, бештијо мушка! рече тихо Осињача. Зар се канделорица придаје врагу?

— Право кажеш, невисто! рече гласно Ркалина. Гријота је свињу грдити и кад није канделорица, а камо ли још врађати Бога, прид дичицом и прид дуовником.

— Валај смо баш бештије, кад се ни прид редовницима не можемо уздржати! А да шта лајемо, кад нас они не чују? додаде Кљако.

Хоћаху одиста, Рдало, Рора и Чагљина сваки по њешто још рећи, да се фратар не бијаше заговорио са сејизом, те их не слушаше.

— Тако! вели фра-Брне, дигнувши чашу вина према оку. Је ли ово старо вино, или је ново, а, Јеролиме?

— Јест, старо . . . није, него ново... није баш ни старо ни ново! одговори кнез Кушмељ, толико се бјеше збунио од љутине због замјерака братственикâ.

— Како то? — рече Брне. Није ни старо ни ново? па не сачека одговора, но испи чашу, и остави је пред Стипана.

— Јево видиш, како. Притекло ми је пет барила од лањскога, а цина му је била пала прид тргање, те ти га ја смишај с новим; а новога сам нашâ тринаест барила, те ти ја све успи у ону бачву; а она бачва бере мало од 18 барила, те ти ја . . .

— А је ли чему? прекиде Осињача, питајући фратра.

— Вире ми, није лоше! одговори Стипан па поче љуштити јаја.

— Таа-а-ко! А оћеш ли дати браћи да сквасе грла?... Јесте ли вечерали, људи?

— Јесмо, јесмо!

— Таа-а-ко! Па дај да пију!

— Вала! вала!

Кушмељ узе бардак испред дјеце, па крену пут бачве, али га Ркалина устави.

— Нећемо да мишаш с тим комињаком! А-ја!

— Нама комињака и код куће притиче! викну Чагљина.

— Не, не, заграјаше сви.

Кушмељу би као да га пчела упече уврх носа, те одиже образе и брке, а зубе искези, па им вели:

— Ма, људи, шта ће вам цило вино. Овди нема ни дви чаше дропињака!

— Има, крижа ми, готово пун бардак! рећи ће њеки Зубаћац, наднијевши се.

Сви прснуше у смијех.

Осињача истрже мужу суд из руке, преручи комињак, па оде к бачви. Сви повукоше душу у се, те се чуло, како млаз шиче.. „Вра-Нађвар“ у толико извадио њеки лист, па стаде читати.

Чагљина примивши од снахе пун бардак, устаде и скиде капу.

Сви поустајаше и поскидаше капе.

Фратар, не дижући главе, рече:

— Стипане, намири коња! То је најглавније. За тим се побрини за моју ложницу одма!

Момак изађе, а за њим и Бакоња.

Чагљина се накашља, онако, како се чини, кад се хоће да привуче чија пажња. А кад то не поможе, он зовну:

— О, вра-Брне!

Фратар диже главу.

Брат му тад започе:

— У здравље ваше миле добродошлости, ка̂ шта је у вике било наше драге добропрошлости, јер она увик наше жеље и нашу душу ислиђује, јер она оди и броди међу нама грешнима, баш ка̂ мудрост међу воловима, да нас проведри и просвитли, ружа наша, ка̂ свића кроза дим од тамјана! По том, да ти буде у свр̏у, прид Богом, прид царом, прид бискупом, провинцијалом, гвардијаном, народом и на ономе свиту за живот, а на овоме за душу! По томе, ка̂ шта си се стега̂ светим конопом, да стегнеш бољитак, зачетак, вировање и стрпљеље и свако благословљеље; јер душа не уми ди су дви, јер на крају виси покајање и мољење; а свр̏а је велика, да ти, ружо наша, будеш доша̂ ка̀ вист благовист од диве Марије, од Исуса слаткога, од Јозефа праведнога! По том, како је Исус сакрушија богољубну змију, тако је у своја грка јуста метнуја киту цвића, а проклети сотона просуја отров! Ка̂ што су вридни били сви наши мисници, двадесет и три до тебе, тако ће и након тебе! А ти, писме пиваш и молитве дивачиш. Ка̂ Бог што све зна, — јер му-

дрос, честитос, богољубнос, скрушенос, крипос, липос, милос, душевнос, радос, понизнос, у теби су ка̀ у врћи! А по том и по том, наш драги и благословени, славни, вирни и мирни, ка̀ што си носија, носија, просија, разносија, долика до воде, горика до брда, дакле, у глави чујеш, а у ушима видиш, а под петама је лако ономе ко је обувен, а у души ко је крижом умијен, дакле, нека се личи кога боли овом светом свр̏ом, ка̀ ти вра-Брне, ка̀ и они наши сви прошли дуовници! Дакле: алвундандара, живија наш дични вра-Брче!

— Живија! узвикнуше Јерковићи.

— Ко ће напити ка̀ он! вели Ркалина, машући главом.

— Нико ка̀ он!

— Виру му његову, да је учија, каква би то глава била!

— Ја сам му мало коју рич разумија!

— А ја баш ништа!

И сви се дивише томе говору, који не разумјеше, — јер по жупама светог Фране, кад се напија учену човјеку, или кад се у каквој претежнијој прилици говори пред ученијем људима, треба говорити, да други не разумију. А Чагљина бијаше прави вјештак у томе, такав вјештак, да он сам није разумијевао, шта је говорио. Он је тако дваш триш, бесједио у манастиру, а неколико пута у граду приликом опћинских избора, и увијек бјеше потресен највише он, па сви они, који би га најмање разумјели.

Бесједник нагну бардаком. А као да ни у томе послу не бјеше пошљедњи, јер му јабучица скакаше кроза дугачко грло, од котлаца до подбратка. Пошто предуши, хукну, и додаде суд брату Шунди.

— Ун здрављен вран! Донбро донша! напи Шунда, пак одапе ништа слабије од старијега брата и додаде суд рођаку Ркалини Зубацу.

А Ркалина, након добријех десет гутљаја, додаде суд Осињачи, јер бјеше већ празан.

— Е, овога још није било! рећи ће Кушмељ тихо, како су га најближи могли чути. „Облапорне губе, дочепале се муктиша, па нагињу ко ће боље: кљу-ка, кљу-ка, кљу-ка! Ка̂ да мени с неба пада! Ај! ај! . . .“

У то се врати слуга носећи наручје сијена, којим напуни најбољи кревет. Бјеше их у кући свега три, отесанијех сјекиром од буковине, као што су обично по далматинским селима. Поврх сијена, слуга прострије чисте плахте, које извади из бисага, а сврх тога метну покриваче.

За њим бијаше уљегао Бакоња, па се раскорачио пред прагом, гледајући косо стричеве и рођаке.

Осињача је њешто шаптала с мужем, пак напуни други бардак, којијем се обредише: Рдало, Кљако и Рора. Па онда трећи, којим завршише момчад Кркоте и Зубаци.

Стипан припали цигару фратру па се по-
ј ше.

Јерковићи разумјеше сад, да је близу час, у коме ће се излећи оно, око чега се све обртало, те умукоше, и погледаше Чагљину, а он скупио прстима мрске на челу, као да прибере мисли.

Сви очекиваху, ко ће први проговорити и како ће.

Први пробесједи слуга Стипан:

— Људи Божји, ала сте дивљи! тај ваш дуван смрди, вире ми, ка̀ куга, и штиплье за очи, те ће трибати растворити врата и бацу, пошто изађете! Људи Божји, ала сте дивљи!

На то се узмигольише, али мудри Чагљина одмах поврне:

— А да шта смо, него дивљи! Ми смо, болан, ка̀ звирад!

Па угаси лулу, што и други с мјеста учинише.

— Па онда још ништо, — настави Стипан. Ми смо пошли из манастира у подне, па је, богме, дујо уморан и он би лега̀, а ви засили...

Па то сви једанак поустајаше.

Фратар гледну на свој часовник и махну пут њих руком, али како у тај мах разјапи уста, од зијехања, застадоше сви.

— Останите . . . јо . . . ш ма . . . . а . . . ло, још мало!

Посједаше опет.

Та-а-ко! А како је сад ов . . . ов . . ? — И опет му зијехање прекиде ријеч, али сви разумјеше шта шта, јер је гледао Бакоњу.

Осињача брзо устаде, поклони се, стави руке за појас, па поче:

— Душе ми, вра-Брне, право да ти кажем, мало је бескаран, мало је своје главе, мало је жив, живљи од друге дице, али, јопет, даде се и свитовати, има нико време!...

— Хм! Та-а-ко!

Чагаљ се значајно накашља, што учинише и сви његови.

— Није баш по све лош, али је мудар, мој вра-Брне, Дивице ми, мудрији у многим стварима од ћаће!..

— Та-а-ко!

Јаче кашљање међу Јерковићима.

— Од ћаће и од других, вируј ти мени, вра-Брне! Јето прикојуче дошли Личани, да купују вино. Јере тражи по једанаест виорина барило, а они нуде по девет. Тако је трајало све јутро. Најпослинак Јере тијаше да да̂, али му Бакоња рече: „Не дај, ћако, јере сам се ја прикра̂, кад су се разговарали, па сам чуја, ди говоре, да је вино по другим селима скупље од нашега, а слабије од нашега. Још рекоше, да би се у наше могло усути трећи дија воде!“

— Тааа-ако, таа-ко, тако! Ану, амо, оди амо, од', од', од'! рече фратар.

Бакоња пољуби стрица у руку.

— Па шта мислиш, а? Оћеш ли галијотати, ако те поведем у манастир, а?

— Ја ћу те слушати и бићу добар! одговори Бакоња, гледајући стрица отворено у очи.

— Не говори тако, дивље дите, него реци: слушаћу вас, честити оче, и бићу вашој доброти припокоран! поправи Стипан.

— Слушаћу вас, честити оче, и бићу вашој доброти припокоран! понови Бакоња, и пољуби опет стрица у руку.

— Тако, мој лини Стипане, — рече Осињача — здрављица се наносија, а тако ти твоје срићице поучи неуко дите, јер ми смо ка говеда . . .

— Таа-ко! Доста сад! прекиде дујо. Мали ће доћи на ћуд, ја се надам, а ако ли не дође, ја ћу с њим натраг! А сад доста и за доста! Ти му, Барице, спреми мало пртенила и што знаш, па нека иђе сутра са мном. Таа-ко! А ти ме, мали, изуј!

Осињача допаде и пољуби обје руке дјеверу. За њом приступи Кушмељ. Обоје заводњело очима. Она се обрне ка слузи, па хтједе и њега у руку цјеливати.

- Таа-ко! - - Доста, доста! рече Брне. Време је лећи!

Пак устаде, и нагну се пут Стипана. Стипан ухвати за рамена од мантије и повуче к себи, те фратар оста у панталам', прслуку и голорук. Такав се чињаше много дебљи и као њеко друго чељаде.

Чагаљ, Шунда и Ржалина, шаптаху њенито живо међу собом. Чагаљ упјо кажипутом у своје чело, па куцка у њ.

Осињача рече дјеци: „Ајте, пољубите руку стрицу и реците: вала, наш лини дујо!“

Чмањак, Кривица и Галица учинише тако, а мати диже Шкемба, те и он ћуки стрика.

— Таа-ко! Ајте лезите! Ајте и ви, браћо!

— Би молија за једну рич! поче Чагљина, скинув капу и примакнувши се ка огњишту. Сви се Јерковићи наслагаше иза њега.

— А шта то, Јуре? пита немарно дујо, чешући се по листовима.

— Би молија, а прости ка̂ старији и паметнији. Јево шта. Ми... онај... да речем, ми јево не желимо зла никоме, а телиш својој крви, своме брату, али... али...

— Ајде, брајо Јуре, ајде кући, жив бија! Ајте сви, и онако је већ касно! прекиде га Осињача, блиједа као крпа.

— Али... триба да кажемо, да ми нисмо кајели...

— А шта кајели? шта кајели? губо пијана! прекиде га Кушмељ и спопаде ватраљ.

Али стаде међу њих Шунда и зашунда, дигнувши руку високо:

— Ајан! Овдин нен понмаже страншити! И мин монжемо слонмити конме ренбра! И јонш канко! Алвун-дан-данра!!!

— Шта? викну фратар запрепашћен. Да се бијете?! Прида мном?! Тааако!? А зашто?!

— Прије свега, реци овој магарчини, да се не загони, јер ако га сваки прстом довати, неће остати папричка од њега! вели Чагљина.

— Таа-ко!...

— А твоје ће се исто бројати, ка̂ увик, дујо, али је добро, да нас чујеш! вели Кљако.

— Таа-ко!...

— А њему, шта ће бити од ричи? Зашто се јиди, ако му је душа мирна? вели Рдало.

— Таа-ко!....

— А најглавније је, да држи руке при себи и језик за зубе, он и Осињача, јер... Ркалина зашкргута зубма.

— Таа-ако!....

— Анко јонпет нансрне, дан ган звинзнем по ћинвенринци, Крнконтићу, динте! вели Шунда.

— Ах, Исусе! Исусе! уздахну дујо и стропошта се на столицу, пак диже обрве, ваљајући очима с једнога на другог. Стипан стаде иза њега, а Кушмељ и Бакоња прислонише се уза кревет.

— Јесам ли ја међу браћом, или међу ајдуцима ноћас? поче фратар.

— Мој добри вра-Брне, молим ти се, чуј ме! заче меко Чагљина. Јесам ли ја рекâ шта рђаво? А јесам ли и мислија шта рђаво? А он нас тира из куће, на овај начин! Ми јесмо у његовој кући, али смо се ради тебека скупили, и ја имам тебика да речем ништо, у име свију, јер имамо договор.

- Таа-ко! рече Брне, повринувши се маличак.

- Тако је! тако! заграјаше сви.

Дакле, јево шта је. Мало прије сам рекâ, да ми немамо зле примисли на нашу крв, јер у крви је *милос* и *кришос*, а притом *богољубиос*...

— Немој тако, немој ка̂ оно мало при, него кажи у кратко и бистро шта имаш! рече фра-Брне.

Шунда одгурну брата, па ставши на његово мјесто:

— Ун крантко јен ово: мин ненћемо дан вондиш Банкоњу ун мананстир!

— Таа-ко? Ви нећете?! А ко мени заповида?

Кљако отури Шунду и стаде на његово мјесто:

— Ми ти не заповидамо, нити можемо, али крви ми Исусове (а она је прискупа!) кајаћеш се, ако га поведеш, јер ће те ово дите осрамотити и нас свију!

— Таа-ко! А ја ћу с њим натраг, ако не буде за то.

— Зло је и да пође! рече Рора.

— Докле га познаш, може учинити што се већ неће моћи исправити! вели Рдало.

— Ма све су то празне ричи, и ја не знам, шта оћете најпосли?

Жестоки Ркалина шкргутну зубима, одгурну све, пак се усићи пред фратра.

— Јево мене, да ти кажем, без завијања, најкраће и бистро. Ти одабра сина Кушмељева, да учи књигу, па да с временом буде редовник! Ти с нама вечерас не проговори три ричи, него нас задржа, да видимо твој избор. Липо! Али ћеш чути истину, па чини, како знаш. А истина је ово: У Зврљеву до сад није било лупежа, паликуће, убојице, ни другога вражіега створа, ка̂ што ће бити овај Ба-

коња! Он се уметнуја на покојног стрица Јурету, ни узми ни подај, и обршиће ка̂ он....

Кушмељ јекну као рањен во. Осињача и Бакоња плакаху.

Немилостиви Ркалина настави:

— То си ти све зна̂, али ти нама не вирујеш, него си се упија у твога Кушмеља.

— Ја нисам зна̂ то!

— Јеси, јеси! Јесенас смо ти казали све потанко. Каза̂ ти је и Чагаљ и Шунда и Њако и Рора и ја, а кажће ти и све село, јер је све село на чуду с њим! Видиш, како сад плаче уз матер, како се приподобија! Сирома! А џигерице би ти извадија за крајцару. Ето, мати му прича, како је мудар, како се привука̂, да слуша, шта Личани говоре, а неће да каже да им је укра̂ из кола̂ два пршута и да су и' заједно појили....

— Лажеш! рече Осињача кроз плач.

— Мучи, жено, мучи, немам ја кад, а могу̂ би лиш ствари изрећати..... Дакле, разумија си све, па сад га води! Чуће му за здравље твоја браћа вратри, а ни св. Врани неће бити лако, јер ће га огулити, ако буде могу̂, ка̂ што ће и право имати!

Доста, грешниче, доста! прекиде га фратар, вине жалостиво него ли оштро.

Али Ркалина плану на то, пак састави руке на крсти и рече:

Ко је виши грешник, ја или онај, што заклања овако лупеже, а, вратре?....

Тада Стипану прекиње те викну:

— Натраг, ти Ркалино, како ли те зову, јер ћу ти мозак пролити! и маши се оружја.

Бакоња се стани у трен крај Стипана, а Купмељ опет спопаде ватраљ. Осињача залелека. Фратар се укочањи на стоцу.

— Натраг! повикаше сва тројица.

Ркалина погледа презирно Стипана:

— А што се ти уплићеш, ти скитачу, ти вратарски таволизу, а!? А знаш, да ћу ти узети те црваљике иза паса, па ћу и' сломити ода те!....

— Покушај! Сречe типан, извадивши кубуру.

Фратар угаси свијећу.

Чуше како крцну кокот на пушци.

Брна стаде помагање.

— Јере!... Јуре!... Баре!... Шимета! Јесте ли ми браћа! За муку Исукрстову, за св. Франу, не дајте, да се крв пролива..... Ајме! ајме! у-ју! јо!.... Стипане, Стипане, немој, дите!...

— Не бој се, вратре, ништа бити неће, — рече Кљако, пропирујући главњу.

— Нен бонјимо сен мин ти' принковођана, тин онружани денлија! вели Шунда.

Брне поче грлити Стипана и одмакну га у ћошак, пак се обрну к Јерковићима:

— За име божје, шта оћете од мене?

— Оћемо да избереш од наши дитића, који буде најдостојнији! рече Ркалина. Јер ми знамо пут и до бискупа и до краља!

— Па ја нисам рекâ, да нећу! одговори фар, мало мирнији.

Јерковићи почеше гуркати Ркалину у плећа, и сви заграјаше:

— Па липо!..... Куд ли ће се липше!.... Па добро!.... Ка̂ паметан човик!.... добри наш вра-Брне!.....

Онда Чагљина ступи на своје пређашње мјесто, па ће медено:

— А шта је трибало, да се до овога долази? Зашта не пустисте мене да говорим, него овај манити Ркалина: дам! бам! тум! пум! ка̂ да се не може људски....

— Добро! добро! Ајте сад!

— А мој добри, мој липи вра-Брне! — настави Чагљина — немој ти мислити, да смо ти ми изгубили ришпет, и да ја нисам зна̂, да ћеш ти учинити, како је право̂! рече и пољуби га у руку.

Сви остали редом приступише му руци, преклињући се сваки, да му није „изгубио ришпет“ и молећи, да опрости. Њеки још повикаше: „Добра ноћ, брате Кушмељу, прости и вала ти на части!“

Ркалина се заплака на поласку. „Ни-и-сам ни ми-сли-ја да.... да те врићам!“

— Ајде, жив бија, ајде! вели фратар, пак се отетура до кревета и извали се, уздахнувши, као да бјеше свалио терет од стотину ока.

— Таа-аа-ко! Уф! нека вас враг носи све, све, све, колико вас је!....

— А проклети антикристи! лупежи! галијоти! жбири! ајдуци! убија вас Бог! А платићете! платити! ако жив буде Јере, говораше Кушмељ.

— Јето, мој добри дивере! Јето какви су, видиш сам, па још вируј њима! — плакаше Осињача.

— К врагу сви! сви! сви! Уф! стењаше једнако фратар. — —

У зору, по наредби фратровој, Стипан оседла коња, те се кренуше.

Кушмељ, пошто поможе брату да узјаше, стаде пред коња, па се чешка.

Фратар блијед, као да је боловао, гледа у врх од чизама и вели: „Па..... онај ... видићемо!.... Тамо по Божићу!“

— Ја..... онај..... како год ти речеш! вели Кушмељ.

Фратар се још дубље замисли, пак ће најзад одлучно:

— Па баш нека пође одма! Нека иђе!.... Баш нека иђе одма! — ободе коња и одјезди.

Кушмељ и Осињача изгрлише Бакоњу, препоручујући му, да слуша стрица Брну, да запази, како га Јерковићи љубе, па нека се баш за њихов инад подобри....

Стипан и Бакоња пођоше.

Муж и жена стајаху у двориштy, докле их год из вида не изгубише, пак уђоше у кућу.

IV. УВОД У НОВИ ЖИВОТ.

Бакоња и Стипан иђаху, што су боље могли, али заостајаху иза добра фратрова коња. Кушмељић, поред све трке, не даде одушити слузино, га питаше за ово и за оно, које је оно село, куда води онај пут, од куда тече

ријека итд. Кога год срету, свак поздравља фратра, и свак пита Стипана, гдје је био дујо, и чији је клапчић. Бакоња се чудио гдје толики народ познаје стрица, а ето су одмакли Бог зна колико од Зврљева! Кад у њекој продолини хтједоше пријећи цесту, два коња летијаху пут њих, упрегнута у господска кола. Фратар их причека, па и кола стадоше поред њега. На предњем мјесту сједијаше човјек са фесом на глави, који лијепо поздрави: „ваљен Исус!“ За њим, у кошу, извалила се двојица, какве Бакоња никад ни у сну не усни (јер Бакоња никада не би у граду). С десне бјеше старац сједе браде до паса, а на глави му њекака капа, као голема печурка. С лијеве чачурак њеки, сух, испијен, а на кукасту му носу стаклени прозорци. Обојица зачаврљаше размахујући рукама, док, у њеке, старкеља извади кутију и пружи је стрицу, а стриц узе међу два прста црна пепела из ње, шмркну га и кихну. Стипан је на чуду био, да маломе све разјасни.

— Онаке хаљине и капе носе по варошима сва господа. Оне прозорке носе људи, који добро не виде. А онај се пепео шмрче да се оснажи вид. Онај језик, што је слушао, зове се талијански и њим говоре сви учевни људи. „Прке“ значи: зашто; „ши“ значи: да!; „же“ значи: јест, итд.

Сунце бјеше одскочило три копља, кад стигоше ка ријеци. Стипан и возари на сву муку уведоше коња у сплату, јер се пропињао и бацао задњим ногама. „Који му је враг ју-

трос!?« — вели фра-Брне. Најпослије, весла ударише и лађа се отисну. Стипан стао на сред ње, држећи једном руком коња за узду, а другом заклањајући очи од сунца. Фратар оста на обали, оградио објема рукама уста, па им довикује: „По-лако! по-ла-кооо! Чу-вајте, да се не при-панеее! Чувајте, да не при-бије ноге, кад иза-ђеее!«.....

Бакоња стојаше иза фратра. Слушао је он много и много причати о свему, што му сад бијаше пред очима, али је све куд и камо друкчије, него ли што је он замишљао! Ето вода крклја и крклја као да у хиљаду лонаца ври купус. Ама од куда толика вода!? У Зврљеву има само убалâ, па кад љети пресахну, ред је ходити на далеко, до њеког изворка, па и ту буде сломљенијех глава, јер је налога и свак тражи да прије уграби! А овдје могла би пити сва чељад, што је има на свијету, и сва стока, што је људи држе, и све звјерке и све тице, па не би отпили толико да се позна!.... — А каке су оно тице, што лете тамо амо над водом? Онакијех нема у Зврљеву! Повише су од голубова, а оштријех и дугачкијех крила. Сад, гле! гле! гле! једна слети у воду, па изнесе њешто, што јој се копрца у кљуну! Изнесе рибу! Ено и друге кљуцају и лове рибу! Тице лове рибу!! Е, шта све не бива у манастирскијем водама!!.... Сад Бакоња пожеље, да му је буђнути у воду, пак се просушити у „ајеру“, па опет пљус! и све тако, докле га од те помисли не ухвати мала јежња.... Па онда се сјети, е је слушао, да та

ријека отиче у море, а море да је широко као небо. Погледа низ ријеку, што је даље могао, докле је назрије танку као конац, гдје се крије међу брда... — За тијем, обрну очи пут острвца, на коме бијаше манастир. Ето вода опточила земљу, па се два рукава састају и чине ширину. Један трак растоке бијаше модар, а други зеленкаст. Бакоњи би жао, помисливши да вода мрви земљу, ону лијепу црницу, што се накосила, као да бјежи од свога непријатеља. На њеној окрајици, скркле се врбе, а од њих ништа даље не види до опет зелене чести и врху њих гвоздени крст на звонику. Бакоња се пропе на прсте, а у тај мах млазну му у очи силна свјетлост из манастира. (Бјеше стакло на црквеном прозору, од кога се одбијаху сунчани зраци). Бог зна, шта он помисли да је, те се опет стаде пропињати, а тада гакну њешто од онуда: гаа-ааа.....

— Шта је оно? викну Бакоња.

Стриц му се поплаши од тога узвика, па се обрну и удари га по образу.

— Магаре од магарета! Тако ме припаде, а?.... А што те враг није понија с њима у сплату, него и ти чекаш брод, кâ господин! — пак се опет обрну и стаде дозивати возаре.

Бакоња бризну у плач.... Ја.... ја.... ја....

— Шта: ја.... ја.... ја....!? осијече се дујо. Светога ми Фране, великога ми светога Фране, фалиш ли мало што.... изгубиш ли ришпет, мени или коме од редовника, или се побијеш с млађима, онда ћу ти најприје одаламити педесет тојага, па ћу чинити да с ноге на ногу

изађеш из манастира и рећи ћу ти: „Ајде натраг, губо, у свој тор!“ Јеси ме разумија? Јер сте сви губе и погрде, какви' нема у цилом кршћанству! Гори сте од ркаћа.

— А шта радите више, враг вас однија, а? обрну се к возарима, који живо веслаху натраг.

— Нисмо могли прије, оче! Помамија се коњ, није тија да изађе, него све удр' удр' ногама, и удрија је у бедру млинара!....

— Таа-ко!? Који му је враг данас!? А је ли изашâ здрав?

— Јест, оче, али ће млинар одлежати барем пет дана.....

— Таа-ко? А јесу ли сви редовници овди?

— Јесу, јено баш сиде пред манастиром....

— Ајд' улази! викну синовцу сједајући на крми.

Бакоња отр дланом очи и намјести се на кљуну. Кад се навезоше на ширину, он гледну пода се у воду, али му се свијест поче обртати, те се ухвати за бочину. Тако је сједио, клањајући се на сваки одбој, докле се опет разлијегну оно гакање.

— Шта је оно? Је ли оно каква тица? запита возара шапатом.

— Оно је једна велика звирка, вели један.

— Која ће те изисти, ако се не будеш чувâ! дода други.

Бакоња се испрси гледајући подругљиво ту манастирску фукару и њихове прутасте плаве пантале, пак им обрну леђа, а кад бродић

уљезе у пристаниħ, он искочи као вижле. Возари изведоше Брну, па легоше под ракиту.

Стриц и синовац пођоше мучеħи кроз дубраву. Лишħа још бјеше на старој древади, али још више шушњарка по ледини. Након њекијех педесет корака, пуче тратина, а на њезину крају, иза два реда високијех стабала, издигли се прави вилински двори.

Тако се учини Бакоњи, који стаде. Разјапио уста и избуљио очи.

— Пољубиħеш сваког редовника у руку и поклониħеш се прид сваким, јес ме разумија? Таа-ко! Пак ħеш се измакнути и стајаħеш гологлав, јес ме разумија? Таа-ко! — рече стриц не гледајуħи га и крену се пред њим, мало брже.

Бакоњи бјеху прионуле очи уз манастир те се препаде, кад многи гласови заграјаше:

— Вазда Исус и Марија! фра-Брне!

А имао је Бакоња шта и видјети!

Седам фратара извалило се на клупи под орасима. А какви су да од Бога нађу! Петорици се куља надула, свакоме једнако задригла шија, сваком једнако пуцају образи, сваки једнако отромболио обријане усне. Двојица само бјеху мршави људи.

— А је ли ти то синовац? запитаħе понајстарији, дигнувши наочари с носа на чело.

— Јето јест... Ајд' учини своју дужност!

Бакоња пољуби редом седам руку, поклони се седам пута, пак се врати на преħашње мјесто, обрħуħи капицу међу прстима.

— А колико му је година, Брне!

— Дванајс...

— Шалиш се, човиче! Није могуће!

— Није могуће! више му има! поновише сви у чуду.

— Ма вирујте, да и' није ни напунија! — пак сједнувши обрну талијански да им нешто прича.

Фра-Вице (гвардијан), фра-Думе, фра-Брне, фра-Ловре, фра-Шимун, фра-Јаков, фра-Баре, и фра-Антун заподјенуше разговор, прекидајући и претјечући један другога. Тако их је црква крстила, али по народном крштењу зваху се:

Пирија, Тетка, Нађвар, Блитвар, Дувало, Срдар, Вртиреп, Жвалоња.

Било је још неколико постриженика манастирских, али су се они налазили „у тековини", по парохијама. Само кад који оболи, или кад је коме потреба да се одмори, доћи ће за њеко вријеме „кући" са парохије, а настаниће се у њој, кад се године натоваре на плећи, као поменутој осморици. Ови, дакле, у миру преживаху што је дао Бог и св. Фране.

Бакоња стаде гледати манастир. Бјеше на један под, али је имао око двадесет прозора у лицу. Црква је својим обијељеним прочељем прилијепљена уза њ. Зид манастирски није заклачен, те се види у њему четвртасто камење, округло, плоче, шкриље и комади опека. Мали прозори нити су једнаки нити у једној врсти, те да нијесу још четвртасти, могло би се мислити да су топовска зрна зид испрорешетала. Капци су свакојаке боје и распадају се од старости.

Из даљине се та зграда свакоме чињаше лијепа, јер је зачиња зеленило, али Бакоњи ни из близа не поружње.

Фра-Брне, једнако пркелаше, погледајући синовца, па кад и томе дође крај поче нашки.

— Јето тако! Нисам чуја липе гласове за њ, али, ако се не буде влада̂ како ваља, ја ћу фи-ју! (показа руком, како ће га истоњагати), пак нек иђе, од куд је и дошâ.

У то се помолише на вратима два ђакона и три ђачића у далматинској варошкој ношњи. На свакоме бијаху: пантале, кружат са сребрним пуцима и гуњ опточен гајтаном, све од црне свите, па онда шарени појас и пљосна црвена капица. Тако се носе трговчићи по далматинскијем варошицама и фратарски ђаци, докле се не „обуку.“ (Обући се, у њихову говору, значи: носити мантију).

— Биће он бољи, него мислиш! рече гвардијан, устајући. Пак му се попримаче и потапша га прстима по образу. „Је ли да ћеш бити добар, а?“

Бакоња се ослободи, погледа старога кањешу отворено, па понови, што бјеше путем научио од Стипана.

— Бићу припокоран, припоштовани оче!

— Е, па липо! Ајде сад са оним дијацима. Ајде поведите га!

Бакоња прође са ђацима испод сведенога уласка, и нађе се одмах у дворишту, гдје видје, да је манастир озидан на лик творила. Једну страну захваташе црква, а испред трију страна бјеше широки тријем, подупрт стубовима. Три-

јем бјеше покривен даскама, плочама, опеком, како гдје. Између крова од тријема и крова од цијеле зграде, на много мјеста, дим је оставио жуте млазове.

Двоје камене стубе, састављене од незграпно отесанијех каменова, извођаху на тријем. Дуж тријема врата од ћелија и од других сувота бјеху неједнака, и различито обојена. Између једних и других бјеху издубене пањеге, а у њима се нахођаше светитељских кипова, полупаних лонаца, крпа итд. Под на тријему бијаше покривен његдје даскама, његдје плочом. Кад обрнуше другијем лактом тријема, Бакоња видје у куту једне стубице на лик сврдла; оне сметаху проласку, а не вођаху нигдје, јер њекадашњи отвор иза њих бјеше зазидан. У трећој страни затече још већу збрку. Ту бјеше прозора гдје би боље доликовала врата и обратно. Најзад стигоше до краја.

Тако једнијем гредом обиђоше манастир. Кушмељић израчуна да ће у тој кући бити око четрдесет сувота, а кад се томе дода таван и подрум, онда би се у манастир могао смјестити готово сав зврљевски народ!

Два ђакона сврнуше лијево, кроз велика врата, над којима бијаше икона и кандило. Бакоња је мислио да је иза тијех врата њека светиња, али кроза њих допираше оно „благовоније,“ које допире из манастирске кујине.

— А јеси ли кад бија овди? запитаће га један малиша, пошто осташе с њим на тријему.

— А како те зову! пита други.

— Име ми је Иве, одговори Кушмељић.

— Ал' те зову Бакоња! додаде трећи смијући се. Оцу ти је надимак: Кушмељ. Мајци: Осињача. Једноме брату: Чмањак. Једној сестри: Галица, другој: Кривица. Најмлађем брату: Шкембо. А стричеве ти зову: Чагљина и Шунда. Реци да није тако.

И сви се слатко смијаху.

— А шта си радија код куће?

— Пасâ је козе! А овди ћеш пасти гуске, разумиш ли? А није лако чувати гуске, брајко! Прије свега, триба свакој да надинеш име, јер ти ни једна јутром неће изаћи, док је не зовнеш по имену. Па, ваља да иђеш прид њима овако (показа му како ће се гегати), ако ли која утече низ рику, мораћеш трчати за њом низ обалу, док је не сузбијеш.

Послије тијех упутстава, уђоше за ђаконима. Уђоше у пространу дворницу, у којој бјеше велики сто. Иза прочеља, на стијени, бјеше разапети Исус, го и ништа мањи од Кушмеља. На другој стијени вишаше слика, која приказиваше гомилу људи, што сједе око стола. Сви су били космати и сви, осим једнога, имадијаху њеки свијетли лопар око главе. Пред том сликом бијаше налоња и на њој отворена књига.

Бакоња са својим друговима пријеђе у мању собу, гдје бјеше један мањи сто са двије старинске клупе, а на стјенама полице пуне кругова и здјела.

Одатле уђоше у кујину.

Пред високим огњиштем стојаше постарији фратар, љевајући чорбу, кроз гвоздено цједило. Бакоњи се учини чудновато да редовник врши таке послове; причека докле онај положи лонац, па приђе и цмокну га изненада у масну руку.

Ђаконе и ђаке подуши смијех.

Кувар се снеби, па запита дјечка:

— Који си ти? Кога тражиш?

— Ја сам синовац вра-Брнин.

— А! Тако! Жив бија.... Видиш.... овај... ја нисам редовник, него лајик . . . али јопет, липо је штовати старије.... ја би теби по годинама могâ бити отац.... А шта се смијете? безобразници! викну на ђаке. Чудна ми чуда, што ме дите пољубило у руку! Метни капицу, дите, метни. Мени је име Грго, зваћеш ме: „шјор-Грго.“ Ладај се липо, а ја ћу те у свему поучити. Али, свр свега не буди кâ ови твоји другови. Ајде сад тамо, одмори се.

Бакоња збуњен, врати се у предњу собу, гдје бијаху они пет, те га опет почеше задиркивати.

— Зашта ниси и мене пољубија у руку, а, гушчару? пита га, тобож оштро, један извијени ђачић, три четири године старији од њега.

— Немојте тирати све једну те једну комендију са дитетом! рече високи, болешљиви ђакон, који се једва држаше на ногама.

— Јето фра-Тетке! Бижмо! викну најмлађи, те сви изађоше осим Бакоње, који се зачуди видјевши фратра, што је сједио до стрица. Дакле то бјеше фра-Тетка.

— Оће ли брзо бити готово то, Грго? Јеси ли мањистру усуја?

— Нисам још, оче, одговори Грго зловољно.

— Ма враг те однија, јесам ли ти рекâ, да манастирска ура изостаје! Јево већ подне! И Тетка љутито изађе.

Бакоња ступи ка прозору и угледа пространврт, за манастирским наличјем. Иза њега бијаше ред омањих зграда. Пред једном поткиваху коња. Ту се бјеше начетала гомила слугу, међу којима познаде Стипана. Иза тијех кућа, пружила се ливадица, а под њом одмах текла је ријека, шира но на другој страни острвца. Преко воде пружила се равница, а иза ње наслагала се брда, загајена виновом лозом и маслиницима. Све то бјеше красно, у јесенском ведром дану, те Бакоњине очи летијаху на све стране, док се не уставише на грању једног стабла усред врта.

— Исусе мој! шта ли је оно? запита сам себе Бакоња, избуљивши очи.

Види да је дугачки тичји реп, а на његову крају, на сјајним перима, у златним кружићима, њекакве модре пјеге. У тај мах ушета у башту фра-Тетка, па кад је био под дрветом, гакну она тица врху њега, а он дохвати грумен земље и баци је нада се, те слети тица и поче трчати незграпнијем дугијем ногама, а како трчи, повија јој се танки врат и на глави мала перјаница. Од њекуда притрчаше к њој њекакве сиве и кусасте кокоши, које чињаху: гр-гр-гр-гр....

Бакоња уђе у кујину.

— Молија би вас, шјор-Грго, за једну рич, рече Бакоња, па се и нехотице облизну, погледавши на печење.

— Шта ћеш, дите?

— Како се зове она тица златна репа? ено је у вртлу.

— Оно је пајун. Ајде, сад.

— А оне друге кусасте?

— Оно су вараунке. Ајде, сад.

— Пајуни и вараунке, понови Бакоња, сједнувши опет. Све је овди чудно, све! Због оног сам пајуна добија јутрос ћушку од стрица! А јето овди је и кувар у вратарским хаљинама, а кажу да није вратар! А од куд они галијоти знаду надимке ћаћи, матери и осталима!? Да им то није Стипан казâ? Зар је и Стипан галијот?

С том тешком сумњом Бакоња преклони главу и заспа на клупи.

Након пола часа, пробуди га врдање у фратарској трпезарији. Они су чатили молитву, па почеше покретати столице, па се зачу звецкање посуђа и онда мрмољење кроз нос. Бакоња се примаче вратима и видје она два ђакона пред налоњом; један чита, други прати очима. Послије њеколико, онај други поче да чати, а први да гледа, док гвардијан не забобоњи њешто, на што се ђакони поклонише, па и они сједоше за сто.

— Мали Јерковићу! викну га кувар, сједајући у прочеље друге трпезе, те Бакоњу посади до себе, а она тројица ђачића мало се

одмакоше. Бакоња приону својски. Јадник се не бјеше омрсио Бог зна од кад, а још тога дана пјешачио четири часа. Како ли се угодно изненади кад му, послије добра комада говеђине, шјор-Грго поднесе печење и салате, па онда једну крушку, па пуну чашу вина.

У фратарској трпезарији час би се дигла граја, час би се смијали и шаптали, док опет заврдаше столицама, опет зачаврљаше молитву, па изађоше.

Грго оде у кујину, а Бакоња се дошуња за њим, па рече умиљато:

— Ако шта заповидате да вам помогнем, шјор-Грго.

— Ја видим да си ти добро дите, да си зафалан, рече кувар дирнут. Али данас ми нећеш помагати, јер си уморан, него опет ајде легни на клупу, пошто је и стриц отишао да се одмара. Посли, ја ћу те разбудити и повести да видиш цркву.

Бакоња се поврати у ђачку трпезарију.

— Ма ти кâ да не бегенишеш ово наше вино, рече онај ђачић, који га је и дотле задиркивао, показујући на Бакоњин тек начети дио. Он нагну чашом, али послије једнога гутљаја, лице му се згрчи а очи му засузише, те заману чашом и удари њом по глави ѐаралицу.

Она двојица скочише на Бакоњу, али снажни Кушмељић залијепи шаком једнога и другога у тињи час.

Грго допаде.

— Шта је!? Зашта се тучете?

Бакоња му пружи чашу, а кад Грго примириса и познаде да су му паприку ставили, викну:

— Ђаволски синови, зар се тако дочекује друг, а? Добро си учинија, Јерковићу! Ако те туже не бој се, извући ће они дебљи крај... Излазите одма, или ћу сад ка гвардијану.

Кад они одоше, Грго даде Бакоњи средње хљеба да жваће, па га свјетова да легне, што Бакоња и учини одмах, па брзо заспа, и ако му се још не бјеху осушиле сузе на образима.

Грго га остави тако пуна два часа, па ґа онда одведе у цркву.

Бакоњи се учини да је на језеро ступио, тако сијаху црвене и плаве плоче од пода, а тако исто и мраморне стубице испред седам олтара. А шта је то према позлаћеним стубовима, свијећњацима, криволетима, кандилима, према сликама и киповима, што плијењаху поглед са свију страна! На крајевима бијелијех трпежњака вишаху ружичасте чипке. Грго му обрати пажњу на хор, гдје сијаху цијеви на орґуљама, као да бијаху од сухога злата.

Из цркве, Грго га одведе у коњушницу, гдје су гризла четири добра седланика и четири товарна. Ту се прилично дуго забавише, јер су коњи били велика љубав Бакоњина. Из коњушнице свернуше у наслон, који је тога маха био празан, али му Грго каза, да је то мјесто за шест крава музара. Одатле обиђоше млин, гдје се Бакоња упозна са млинарем и

ковачем, који увијек друговаху. Вигањ је био на њеколико корака одатле. Најзад отидоше у нову мађупницу.

Њекада су слуге јеле у манастиру, али прије десетак година, фратри саградише за наличјем манастирским кућу за млађе. Бјеше то доста пространа зграда, подијељена на троје; средина бјеше ограђена ниским зидом, при дну кога бијаше камени коломат за сједење; при једној стијени приграђена бијаше једна пећ за хљеб; на сред пода бијаху два гвоздена пријеклада, гдје је горјела ватра. Са страна те средње зграде бијаху двије клијети: спремница и мљечар. Цијела се кућа зваше новом мађупницом. У старој мађупници у манастиру, зими се гријаху фратри, као год што стари мљечар придадоше ка ризници.

Све то Грго потанко исприча новоме ђаку и још много што шта а особито како он долази јутром и вечером, да дијели млађима оброке. То је установљено прије десет година; и то бјеше врло добро по мишљењу Грговом, јер тако млађи, без велике потребе, не уносе ноге у манастир.

Бакоња је све то слушао њекако расијано, од кад у новој мађупници чу њеки разговор између двојице слугу, који лежаху, те се и не мрднуше кад кувар уђе. Бакоња је јасно чуо гдје један од оних рече:

— Бога ти, ко је овај клапчић са *Балеганом* (Дакле шјор-Гргу зову Балеганом? рече у себи Бакоња).

Кад је било доба вечерњи, Кушмељић се приби у кут црквени. „Благослов“ (вечерњу) служаше фра-Вртиреп. Осталих шест редовника сједијаху са страна великог олтара. Два ђакона клечаху мало даље. Од три ђачића: један бијаше у стихару, а двојица послуживаху. Дакле, није било нарочитог звонара ни црквењака. Од једном забрујаше оргуље, те се Кушмељићу коса накостријеши, јер дотле не бјеше чуо те свирке. Он се обрну да види ко то свира, кад али Тетка сједи испред цијеви и решета главом.

Вечера прође истијем редом као и ручак. Другови га и не гледаху а камо ли, да би га задиркивали. Стрико Балеган намигну Бакоњи, као да хоћаше рећи: „Виш да добре шаке помажу и у манастиру, више него памет!“

Послије вечере Наћвар зовну Балегана.

— А, Грго, а ди је оно моје дите? Вире ми, ја га и заборавија бија. Је ли галијотâ шта?

— Није, дујо, крижа ми, него, колико ми се чини, баш је мудро дите.

— Таа-ко! е, е „нова нева свака је ваљана“! Доведи га посли к меника.

Балеган одведе Бакоњу у средњи тријем, гдје је Наћвар имао своје двије собе, као и сви остали фратри. У предњој бјеше велики орман књига, четири наслоњаче, диван, а по стјенама њеколико слика и један часовник са утезима. Кроз друга врата видјела се Наћварева ложница, у којој такође клопоташе један часовник, истога облика као и први. Кувар изнесе из те собе у предњу једну пустину, по-

кривач и кожни подглавач, које предаде Бакоњи. Док је то радио, он и фратар говораху талијански.

— Таа-ко! рече најзад Брне зијехајући. Изуј се прид камаром, па ћеш онда ту лећи, а сутра зором узми онај суд и донеси воде са чесме. То јест, најприје ћеш одзвонити будионицу, па ћеш на воду. А казаће ти Грго, ди је чесма. А сад лаку ноћ! — Брне се затвори.

Грго оста још мало, да поучи дијете, па отиде.

Бакоња се хитно прекрсти, духну у свијећу и одмах заспа као заклан.

Шта ли се све није врзло по његову мозгу те ноћи?! Непознати крајеви, сељаци на путу, стари господин сједе браде и његов сухи друг, бурмут, ријека, галебови, паунови, лађа, возари, манастир, црква, оргуље, млин, вигањ, добро јело, паприка у вину...

У потоњу Бакоња снијеваше све љепше и љепше. Баш усни, е они ђаци, с којима се био, добили крила па лете по „ајеру“ и њега носе а он их преклиње, да му кажу своје надимке. Па онда још око њега лете „пајунови и вараунке“, па од њекуда долети и фра-Тетка, сједећи на облаку и куцајући прстима по зупцима од оргуља. Сва та мјешавина летијаше на више, на више, а за њом летијаше онај болешљиви ђакон, врло тужан што не може да их стигне, и баш кад хоћаху да зађу за њеки румени облак, разбуди Бакоњу треска у соби и стричев глас:

— Дижи се, магарчино! Јеси ли се у Звр-љеву навикâ да спаваш до ово доба, магаре од магарета!

V. ПРВИ ДОГАЂАЈ.

Шест недјеља послије одласка Бакоњина, наста рђаво вријеме у Звр-љеву. Магла напуни долине, па силни вјетар од мора разагна маглу, а донесе пљусак. Жедна земља пијаше брзо воду. За тијем поче тихо али трајно ромињати она киша, што пастирима продире до костију.

Чмањак, најстарији Кушмељић, гурио се тијех дана у једној пудари, чувајући стоку. Кроза сухе гране, којима бјеше покривена колиба, протицала је киша, те Чмањак прозебе, тако, да га час подузимаше ватруштина, а час се тресијаше од студени. Поред свега тога, кукавац се не пожали, него се отимао болести и посрћући ходио. Али једнога вечера, смркло се у велике, а Чмањак не јави стоку кући. Тада отац отиде да га тражи и нађе га несвјесна. Осињача одмах погоди шта му је. „Нагазија је несритник!“ вели, па потрча ка Цонтрони Чагљининој, која бјеше вјешта тијем работама. Цонтрона, и ако не говораше са кнезом, дође. Пошто прегледа Чмањка, рећи ће: „Нагазија јест, то је цигурно, али се не зна, је ли на сугреб или на чини! Ако му изађу шклопци по тилу, онда је на сугреб, и оздравиће лако! Али, ако су чини, онда. .“ заврти главом. Осињача јој донесе одмах жи-

вога угљевља и здјелу воде. Цонтрона баци први жеравак у воду и запита: „Је ли овоме крива Пешњетина?“ Угљен зацврча, али не потону. „Је ли Чврља Ожегова?“ наставља Цонтрона. „Је ли Жландра Ћукова?“ . . . „Је ли Врља Кукумарова?“. . . „Је ли Чандрљака Кокина?“

На сва та питања жеравци цврчаху, али ниједан не потону.

Најзад, Осињача, која дотле махаше главом, баци жераву, питајући у себи: „А да није баш томе крива ова Цонтрона?“

На то жеравак: цврррр! . . . па потону као олово.

— А којој си то наминила, вире ти, Барице, запита је јетрва гледајући је подозриво.

— Нека је враг носи која је да је, него помози, Цвито, па ћу те напојити добрим вином! рече Осињача, а забашури своју забуну кашљем.

Цонтрона запоји Чмањка три пута оном водом, у којој бјеше гашено угљевље и отиде, однијевши за свој труд врч вина. Јетрва пљуну за њом три пута, газећи пљувачку и мрмољећи њешто, па настаде око дјетета.

Сутра дан, рано, Чмањак изједе два попржена јаја и попи чашицу вина. Стрина му Цонтрона, обишавши га још једном, подјемчи својом душом, да ће оздравити.

Тада Крива замијени болесника код стоке, Барица и Галица ткаху, а кнез је тесао њеке паузнице, и свакога тренутка излазио пред врата, да види мијења ли се вријеме.

Тек у попасно доба осјевери и указа се маличак проблијеска на небу. Тада кнез, Осињача и Галица отидоше на поткутњицу, да беру клипове. Вратише се пред мрак, кад и Крива дође. Чмањак је спавао, а Шкембо се играо у пепељаку. Домаћица усу у лонац кукурузно брашно, које кнез измијеша. Тек након њеколико залогаја проговори Осињача:

— Боже мој, шта ради сад наш Ивица? Дави ли се и он пуром као ми! Је ли киснуло данас моје злато? Је ли се обикâ у манастирини? Како ли га пази стриц Нађвар?

Кнез је погледа зачуђено.

— А шта си издрељија те очурине у мене!? Зар ја не смим споминати своје дите? Срам те било! јер теби баш кâ да је жâ што се твоје слутње не испунише! Ма неће то Бог дати, не, не, не, па ти заковрнија од злоће, од . . . . . .

Њеко залупа на вратима.

— Ово ти је јопет она криворепа Цонтрона, губава виштичина! Мисли да ће се и вечерас мукте опити! Ма нећеш, Цонтроно, валај, макар црка̂ и Чмањак.

— Не говори тако, кршћанице! опомену је кнез.

Опет се зачу лупање.

— Ајде, Криветино, отвори, нека је враг носи.

На велико њихово чудо уђе Бакоња.

Бакоња, блијед у лицу, глибав до кољена, у руци му штит од кише, а о рамену шарена торбица. Сједнувши назва Исуса, па сними

капу, па тресну њом о кољено, те стрцнуше капљице на све стране....

— О, Боже... Боже!... проговори једва једвице мати. Шта сам ти згришила, чудни Боже, да ме вако каштигаш!!? Шта ће сад ре . . . ћи о . . . ви на . . . ши ис . . . ко . . . па . . . ни . . . ци! О! о! о!

Тада се и кнезу одријеши језик.

— А, несритно дите, убија те гром!.... Знâ сам ја, знâ!....

Шкембо, Крива, Галица, па и Чмањак, који се у то бјеше пробудио, поведоше се за родитељима, те у час наста плач и ридање у дому Кушмељеву.

Бакоња скочи.

— Прикините, ... ја сам послом дошâ!

— Каким послом, гром те убија! вели кнез.

— Кажем ти: послом! Ајде одма по Кењу Кркотића.

— Штаа? Каако?

— Ајде по Кењу, кад ти вељу. Реци му, да је његов посâ и његова корист, али се чувај да те не чује његов ћаћа.

Кушмељ зинуо, те га жена гурну.

— Ајде, шта се примишљаш, кâ да моје дите не зна шта говори! Не видиш ли, да је вратрова порука!

Кнез утрвши дланом очи узе гуку пуре и изађе.

— Дакле те нису изагнали, душо материна, срце материно? пита Осињача, љубећи Бакоњу по образима и по шији. Дакле си баш

послат? И то баш Кењу, губавом Кењу? Шта то може бити?

— Молим те, мајко, склони дицу, јер сам гладан! рече Бакоња, па извади из торбице погаче и сира и поче јести.

Мати отклони дјецу, испричавши му шта је било са Чмањком. „И то му је стрина Цонтрона даровала. Нико нег она!“ Бакоња на то уста, пољуби брата, па се опет врну на пређашње мјесто. И она се приби у угао, па поче испод гласа.

— Па ош ли мајци казати, шта је то?

— Ма чућеш сад, чим дође ћаћа.

— Знам, али би рада, да те посавитујем. Али, јопет, ради како знаш. Оћеш да те изујем? Нећеш, велиш! Па ти, по овоме вримену, оклен доклен! Валај, ни вра-Наћвар нема срца! И шаље те ради губавог Кење! Ма шта то може бити, дите?! Цигурно ника велика ствар. А шта ћеш ти радити, ако дође и стари Кркота с њим? Знаш, одма му реци: „Рш! нису твоји посли!“ Тако учини. Ладај се мудро, драго дите!

Послије једнога часа доведе кнез Кења.

Бјеше томе Кењу око осамнаест година, а бјеше снопаст, врљав, као и сви Кркотићи.

— Ваљен Исус! назва Кењо. Е! а ти Иве зар јопет дошâ кући?

— Ја јево дошâ, да се с тобом разговорим.

— Са мнокарце?

— Јест, да ми кажеш, ди је стричев кулаш, рече Бакоња, гледајући га добро у очи.

Кнез и Осињача скочише са столица. Кењо их плахо погледа и поче муцати.

— Ја, вире ми, не разумим, шта ме питаш! Зар је нестало коња вра-Брни? Зар га је нико укра̂?

— Украли сте га ви... ти већ знаш, који ви, рече Бакоња оштро. Не помаже ту забашуривати ни трошити ричи у витар.... Све се зна.

— Ма ко је то слага̂, триста му крста и светаца?!

Тада се кнез умијеша и направи лице као да све зна.

— Не псуј, магарчино, него казуј ди је коњ.

— Доста је једну рич рећи, па да осванеш сутра у слипићу, вели Бакоња. А теби ће бити најтеже, јер остали, кад одлеже нико вриме, отићи ће кући, а тебе ће отправити у солдате.

Кењо поблиједи.

— У солдате, разумиш ли, настави Бакоња, јер је стриц највише на тебе киван. Овако је река̂: „Онога ћу галијота послати прико мора, ди ће му сваког јутра одадирати по десет батина, и то ће трајати десет година.“

— Тако су баш лани послали једнога из Приморја, те је црка̂ од шиба, вели Кушмељ.

— О Исусе! О Дивице! О Јозефе праведни, шта се још на свиту неће чути, уздише Барица.

— Ма добро, али ди су свидоци, пита Кењо.

— А од куда би ја знâ, и зашто би мене стриц слâ по овом времену, кад он не би почисто знâ, ко му је коња овдеја.

— Ма, ја, кâ вељу да....

— Чуј до краја, прекиде га Бакоња. Мени се сажали за тобом, па стадо молити стрица: „Немојте, дујо, док се ја не састанем с Кењом. Ко зна! Може се све то још на липе свршити, а може бити, да је Кркотић најмање крив.“ Тада фра-Брне одмекну и рече: „Ајде покушајмо и то, нека га враг носи. Ако се покаје и врати одма парипа, подај му ови' пет талира!“

— Зар још пет талира! викну кнез.

— О Исусе! О Дивице! О Јозефе праведни! поче опет Барица.

Бакоња одријеши из једног крајичка од убруса пет крунаша, па их понуди Кењу, коме очи синуше, те ћаше да прихвати новац, али се на вријеме поправи.

— Валај, баш ћу гледати да дознам, па да просочим....

— Не, него с миста кажи ди је коњ, или ћу ја одма дати ћаћи стричеву књигу.

— Каку књигу? запита кнез.

— Стриц је овако заповидија: „Ако Кењо не тине одати, а ти подај ћаћи ову књигу, нека је одма однесе у град у суд, па онда је лако.“ Бакоња извади из торбице њеко писмо завијено новинама.

— Дај амо! викну кнез. Одма дај амо ту књигу!

— Ма шта може бити то! рече Кењо с малом душом.

— Шта може бити? Ово је лепорат, у коме се налази све како је било, како сте коња одвели, куд сте га провели, све, све, све, до најмање ситнице.

— Дај, дите! викну опет кнез. Ја ћу одма Кења свезати и одвести у град, кад већ има лепорат. Шта да губу штедимо.... Дај, Барице, коноп.

— О Исусе слатки! Дивице причиста! Јозефе праведни! кличе Барица уставши.

— Немој стрико, казаћу све, ако ће ме ћаћа и убити, једва изговори Кењо, а зној му проби кроз чело.

— Ди је коњ?! брекну Бакоња.

— Ди је коњ?! понови Кушмељ.

— Коња на сриду, губо од губе, рече и Барица.

— Јено га под Црним Куком, у сници стрица Роре.

— Трчи ћаћа! вели Бакоња давши Кењу новце.

— Брзо, мој лиши Јере, дода жена.

— Ајдемо, рече Кушмељ, узевши кубуру с оружнице, па истура Кења пред собом.

Бакоњу спопаде такав смијех, да се изврати наузнак. Кад се Осиљача поврати, Бакоња се још смијао, али од силног умора и дремљивости није могао више да говори, него оде на кревет и леже, молећи матер, да га одмах пробуди, чим се они поврате.

Барица запали свијећу пред „Дивицом,“ клече и поче говорити „крунице.“ Кад изговори десет круница, изађе пред кућу, да види

иду ли, па опет настави мољење. Тако је трајало до пред зору, кад Барица зачу коњски топот, те разбуди сина.

Кењо уђе водећи за оглав кулаша, који, сав блатав, покривен раканцем, зарза видећи Бакоњу. За коњем уђе Кушмељ, држећи у руци натегнуту кубуру.

Бакоња загрли коња и стаде га љубити и тепати му.

— Борме, синко, за длаку је шкапулâ! вели кнез. Сутра зором хоћаше га Кркота одвести на босанску границу. А знаш шта су били смислили? Да слажу стрицу, како си ти издâ коња другим никим лупежима!

— О Исусе слатки! О Дивице пречиста! Срића да је вра-Брне на време дознâ све! рече Барица.

Бакоња сложи руке на кулашу, па погледавши побједнички оца и мајку, рече:

— Мој добри ћаћо, и моја добра најо, ништа стриц за то не зна. Он и сада, овога тренутка, цигурно мисли да му је коњ на другој страни.

— Шта велиш?.... Како то? питају родитељи, а на Кењову лицу показа се виши ужас но прије.

— Кажем вам: од свега овога стриц не зна ни овишно! (то рекавши запе ноктом за зубе). Јево ћу вам по реду све исказати, додаде Бакоња сједавши. Кад прикојуче у јутро допаде Стипан и каза, да приковођани украдоше кулаша, ја одма реко у себика: нису, борме, „приковођани“ него Кркотићи! Кâ да ми

је сам Бог то на уво пришануја, тако сам увирен бија, да је то њиов посâ, и да им је намира да мене у то уплиту. Кад стриц и Стипан одоше прико воде, ја сам се пуно мучија, па најпосли кажем кувару Балегану своју сујму. Добри Балеган лино ме свитова, шта ћу чинити.... Јето ти како је било....

Кењо хукну, пак се одмаче у присјенак.

— О мудро моје дите, о лино моје дите, рече кнез загрливши сина.

— Благо нама до вика, дода Осињача отимљући Бакоњу из очина загрљаја. Јесам ли ти ја увик говорила, Јере, да је ово дите одвојило мудрошћу, да је за њега мало да буде вратар!....

— Дакле, ко је бија с Кењом? Шта каже? запита Бакоња, гледајући кривца преко рамена.

— Бија му је ћаћа и Роре, вели кнез. А збиља, ко је дакле написâ тај лепорат?

— Ово је проста картина! рече Бакоња развивши лист неписане хартије.

— О Исусе слатки! има ли још ко овакога дитета!? узвикну Барица, па колико је била весела наточи чашицу ракије, и понуди Кењу.

А кнез се упути к њему, викнувши: „Дај крунаше одма!“

— Шта? да вратим....

Кнез га шчепа, и нареди Барици да извади талијере. Па онда кнез обрну Кења, па што најбоље могаше, удари га ногом гдје бјеше најмекши, тако, да Кењо прескочи преко прага. Пошто се са свим раздани, Бакоња узјаха на

кулаша, а отац пође пред њим, те се кренуше ка манастиру. Готово сви Зубаци и Кркоте и Брзокуси бијаху по двориштима, кад отац и син прођоше, али се нико не јави, нити се учини вјешт тој ствари.

Кушмељ и Кушмељић стигоше у ручано доба ка води. Дуго су морали чекати возаре. Кад најзад дођоше пред манастир, затекоше све фратре пред њим, баш као и онда кад је Бакоња први пут дошао. Можете замислити, како ли се сви зачудише. Фра-Брне оде брату у сусрет, те му брзо пришапта:

— Видим шта је, али испричај другоначије.

Кушмељ измисли, како је то работа Милушана, како се његов син томе досјетио и дошао да му јави, како је он дигао хајку и нашао коња чак на граници. Како је дао двадесет талијера соцбине. Али кад бјеше на само са Нађваром, исприча му по танко сву истину, само прећута, да је отео од Кења оних пет крунаша, и још измисли да му је обећао других пет, које Нађвар одмах даде, похваливши Бакоњу.

Послије ручка, син испрати оца до воза. На растанку рече Бакоња.

— Ђаћо, купићеш ми још ове недиље дви приобуке нови' дијачки' аљина, јер ја нећу да служим по манастиру у беневрецима и опанцима!

— Ма мој синко, и то је на теби ново.... Притрпи се за нико време!

— Нећу валај, ћаћо, него, ако ми не буду аљине до недиље, ја ћу казати сву истину стрицу, јер најпослинакарце, ја сам замирита̂ ти десет талира...

Али се Бакоња не понесе. Но сутра дан опет замијени најмлађега ђака пред собом, у нижим работама, као и дотле, те је звонио будионицу, мео цркву, распремао стричеве ћелије, и највише помагао Балегану — еле, био врло вриједан пустођак, али само пустођак.

VI. ЂАКОВАЊЕ И ДРУГИ ДОГАЂАЈ.

Тек о новој години Бакоња поче учити књигу. Болешљиви ђакон Шкоранца (правијем именом: Иноћентије Ловрић, — син једнога обућара из града) поче му показивати глаголицу. По вас дан Бакоња мрмољаше: аз, буки, вједје, глаголи итд. и мучаше се да научи писати оне чудне грабуље и шкорпије, што се зову глаголица. Такође научи „одговарати“ јутрењу и мису. Бакоња имадијаше умиљат и снажан глас, због чега веома омили фра-Тетки, који, премда бјеше најученији фратар у В., опет је више то тражио од ђака̂, но марљивост у науци.

Ево како је Бакоња проводио вријеме, прве године свога ђаковања.

Пошто би одзвонио будионицу, очистио обућу стрицу и донио му воде, одастајао јутрењу и поспремио стричеве ћелије, онда би чекао свога „Вра“ (тако у кратко зваше фра-Брну), да се врати са доручка.

— Јеси ли затворија поништре? питаше Вра са тријема, јер, и љети, бојаше се ући у собу, ако стакла нијесу затворена.

— Јесам, дуовниче.

— Јеси ли истресâ тапиће и прашину отрја?

— Јесам, дуовниче.

— Да ниси доватâ карте на тавулину или орлоће?

— Боже сачувај, дуовниче!

— Таа-ко!

Свакога боговјетнога јутра, Наћвар би изређао сва та питања, а Бакоња увијек једнако одговараше.

На столу „Враову“ бјеше гомила хартија (већином Наћвареве пјесмице), а Бакоњи бијаше најоштрије забрањено да их не дотиче, но их је Вра слагао, чистећи гушчјим пером прашину испод њих. За тијем би се Вра извалио у наслочању, па ставио преда се два шпагна, златна часовника. То му бијаше уживање, да слуша како клопоћу она два велика на стјенама и два мала пред њим. Ако се ноћу који устави, онда би се Вра одмах пробудио; ако се два сложе у куцању, онда би се доцније пробудио.

Од стрица, Бакоња би отишао ка своме заштитнику Балегану, да „струни росу са срца“, како кажу наши. Иначе, по обичају, ђачки доручак бијаше комад хљеба. Из захвалности, Бакоња би помогао кувару исјећи месо, или очистити рибу, или оперушати кокош итд., па онда би се опет вратио ка стрицу.

Сад, ако Вра надме образе и прегне главу, Бакоња дохвати са полице један танки, одјељани прутић, па га лагано удјене стрицу под кошуљу и чешка га по плећима. То трајаше најмање полак часа, јер послије куцања часовника, то бјеше Врау највеће уживање, то га њекако спремаше да узмогне с насладом читати најдубља богословска дјела, и писати стихове. А ако Вра одмах не надме образе и не прегне главу, онда Бакоња чека док то буде, јер без тога нијесу се раздвајали јутром.

Послије тога, изашао би Бакоња и обрнуо би другим лактом тријема, противнијем правцем од кујине, те би закуцао и ушао кроз једна врата између ризнице и гвардијанових соба.

Ту је била књижница, а у исто вријеме и „скула“.

Најприје би Бакоњин нос осјетио задах влаге и прашљивијех књига, па онда би његове очи отишле ка великом Исукрсту на стијени, и на катедру под њим, гдје би сједио један фратар. Бакоња би на врх прста отишао, да га пољуби у руку, па би отишао на своје мјесто, у трећу клупу. У проласку морао се поклонити ђаконима Чимавици и Шкоранци, који сједијаху на столицама, између катедре и клупа. Шкоранца је врло често изостајао, због болести. Најзад би сио Бакоња, као што рекосмо, у трећу клупу, иза тројице својих другова: Мачка, Бујаса и Лиса, које испитиваше један од ђакона.

Бакоња би извадио свој буквар и почео мрмљити из њега, или би гледао слике око себе.

Свуд унаоколо бијаху велики ормани пуни књига, које су махом миши начели, а поврх књига велике слике светаца, папа, провинцијала итд. на платну. Бакоњи се рекло да су њеке од тијех слика од велике вриједности, а то бијаху: свети Фране, сух и безбрк, држи њеку тичицу на длану, а милује ју другом руком; свети Ловре, мршав, висок, млад човјек, држи роштиљ, на коме су га крвници пекли; свети Јероним („наш земјак"), сједе браде до појаса, грбаста носа и крупнијех очију, које је избуљно гледајући људску лубању, те се чињаше да се чуди он њој, а она њему; најзад, њеки коштуњав и наполак голи светац, клечи у ваздуху, високо, поврх једне гомиле људи, а раширио руке и заковрнуо очима.

Предавање обично почиње гвардијан са ђаконима. То је трајало само њеколико минута. Ако би Бакоња и стигао на вријеме да слуша одговоре ђакона, то њему бијаше са свијем као турски, толико је могао разумјети. Гвардијана би замијенио фра-Дувало, те испитивао ђаке, или би наредио Чимавици, да их преслишава. Дувала замијени фра-Вртиреп, и тада би Бакоња бар њешто разумијевао, јер се тумачаху „крипости" богословске и кршћанске, „дила милости", дужности редовничке, изреке светијех отаца итд. Најзад би Вртиреп изазвао Бакоњу, да, по стоти пут, пише глаголицу. Рђе би тражио да Бакоња сриче реченице, које се налажаху под сваким словом. Испод „аз" бјеше: „а-ки". Испод

„буки“ : „бес-мрь-ть-нъ“. Испод „вѣдѣ“: вь-седръ-жи-те-лю“.

Вртиреп би препоручио ђаконима и ђацима да „притврде“ малога Јерковића, па би их све предао фра-Тетки, који је предавао пјевање.

Тада би и ђакони сјели са ђацима, а тада се истицаше Бакоња, и ако му бјеше прва година „скуљења“.

Тетка би се пропетао горе доље, испред њих, па би замахао прутићем, а на то би се сложили гласови. Бакоњине су очи сјактиле, пратећи сваки покрет прутића, а кад би се вршак тога прутића к њему обратио, те он дао маха своме звонкоме гласу, тада би синуле очи Теткине.

— Браво Јерковићу! Деде јопета сâм: Кр-сте у-слиши нас! Кр-сте по-милуј нас! Ки-и-и-ри-је елејсон!...

И тијем би се свршило предавање.

Срдар се није мијешао у то, он се бавио привредом. Фра-Блитвар је био заузет другим послом, он је водио манастирске рачуне. Нађвар је предавао црковну повијест, догматику, ерменеутику и . . . све више ствари, али само послије „сијесте“.

Из скуле, опет би се Бакоња јавио своме Врау, да види треба ли му што, па би отишао да одзвони часове. Из цркве би са осталијем друговима пратио фратре у ручаоницу, те послуживао.

Послије ручка, фратри би отишли на своју сијесту, а ђаци на своју, у скулу, гдје би се

обично заврГла комендија. Сваки се шалио на свој начин, а Бакоња приказиваше све фратре, како иду, говоре, њихове узречице и друге особине. Бакоња је био прави глумац.

Послије сијесте, отишао би да чешка стрица по листовима од ногу, па би заједно у скулу. Из школе би на вечерњу, са вечерње у коњушницу, да помогне Стипану и чистибаши Шкељу напојити коње.

То бјеше најмилије доба Бакоњино. Лијепо га бјеше видјети, онако стасита и окретна, кад узјаше на гола коња, који се под њим малко пропиње, или граби ситнијем касом, или игра „зечки". Стипан прорицаше: да никад није било црнорисца бињације, као што ће бити с временом тај мали Јерковић. И Срдарина рече више пута: „Овај Кушмељић ка̑ да није од њиове багре! Ово ће бити јуначина, — добар војник св. Фране!"

Тако се Бакоњи низао дан за даном у манастиру. С њиме растаху „липос, крипос, богољубнос, милос" (како је оно говорио стриц Чагљина); али је он слабо напредовао у Буквару, чему није био он крив, нити је крив био добродушни ђакон Ловрић, који је Бакоњу од првога дана заволио, али који га је слабо могао поучавати, због своје болести. Ако је коме то на души било, било је фра-Брни. Али, опет, и фра-Брне се могаше оправдати, јер човјек који ломи главу са дјелима Јеронимовим, Томе Аквинскога и педесет других отаца, тај се не може бавити почетником.

У осталом фра-Брне бјеше потпуно задовољан са синовцем, и ако фратар то није ни кад изрично потврдио. Али се то могло судити по њеким бњезима, али највише по томе, што на крају љета рече брату Кушмељу, који дође да распита:

— Јето јес магареће крви, али јопета не могу се пуно тужити на њ. Видићемо, видићемо с временом!

Можете замислити, како је то кнез искитио у повратку и како то одјекну по Зврљеву.

Кркотићи и Зубаци пуцаху од јада, али, поред свега тога, Чагљина, дошавши послом једаред у манастир, тражио је — баш је тражио — да се умили Кушмељићу. А мудри Кушмељић одазва се најљубазније стрицу и поздрави Рору, Рдала, Кркоту, Цонтрону, Чандрљоку и све, све с реда.

Кад приспје вријеме берби, сви се из манастира разиђоше преко воде, осим гвардијана, Шкоранце и Балегана. Бакоња оста четири недјеље са стрицем у виноградима, и свијем сељацима омиље, и његово се име разгласи и даље од жупа св. Фране.

На онда опет наста мртва јесен и настави се једнолични живот манастирски. Тако хоћаше трајати до прољећа, да се, лицем на нову годину, не деси немили догађај, који је имао чуднијех послједица.

На први дан нове године уждио сјевер, рек-би све понесе! Расклимане штице врху тријема и незакачени капци на прозорима лупараху на све стране. Фра-Тетка, једини уста-

лац од све браће, излазио је ноћу два три пута из своје ћелије, те обилазио тријем, бојећи се, да вјетар не понесе откле жеравак и не нанесе га на трулину.

У прасказорје сва четири звона огласише јутрењу, али им се звук једва могаше чути кроз вјетрењу хупу. Фратри, огрнути кабанима, протрчаше тријемом до цркве.

Три најмлађа духовника обукоше се у црквене хаљине и служба отпоче. Бакоња и Мачак, у стихарима, кађаху пред њима. Балеган је вукао коноп иза оргуља, а фра-Тетка, куцкајући по зупцима, тапкао је ногама, да их згрије, вртио је главом, да му се врат не укочањи, а кад год могаше уграбити, приносио је шаке устима да дува у њих. Тако чињаху и сви остали, а уз то дераху се сви скупа, јер се збиља човјек њеког јада угрије пјевајући. Кад та „дерба“ доприје до највећег несклада, фра-Тетка се наједи, па и он поче немилице ударати по зупцима, те из цијеви излијетаху свакојаки гласови.

Али кад сунце грану, вјетар поче слабити, па, мало по мало, утоли са свим, онда се поврати склад и у цркви. Свако се препаде своје грјешне работе, па да покаје, поче сваки умиљато појати.

Послије службе, фратри одоше у трпезарију. Под Исукрстовом вечером бјеше већ поређано осам столица, те фратри посједаше, све по годинама и по старјешинству. Пошто посркаше каву, Балеган отвори врата. Први приступи ђакон Чимавица, те цјелива гварди-

јана у руку, рекавши: „На здравље вам младо лито. Дај Боже да и' много доживите!“ Гвардијан му даде њекаку књижицу црвенијех корица, па рече: „Јево ти, синко, ови мали, али драгоцини дар. Ово је „Цвит Кршћански' Крипости“ нашега ученога фра-Јеролима Алатовића. Штиј овај либар, синко, дан и ноћ, и ладај се по њему, зарад спасења душе своје. Амен!“ — Ђакон га по ново пољуби у руку, па то исто учини свакоме, понављајући исту честитку. За њим приђоше ђачићи: Мачак, Бујас, Лис и Бакоња. Сваки прими по плету од гвардијана. За њима Балеган, и он прими дукат. За куваром честиташе: млинар Бобан, ковач Тртак, коњушар Стипан, пак возари Бељан и Дундак, а најзад говедар. Фра-Пирија колендиса, кога више кога мање, према годинама службовања. Најзад Балеган расјече њеколико јабука, и пошто понуди служинчад, нали чашицу ракије, пак наздрави:

— У име Божје, а за добар почетак! У здравље нашег припоштованог оца гвардијана, и свију редовника, који су овди и који нису овди, и свега пука кршћанског и његовог поглавице, светог оца папе! Живили!

— Живили! заграјише млађи.

— А шта је с Ловрићем? Је ли му ко каву понија? запитаће гвардијан ђакона Чимавицу, посред граје.

Чимавица смигну раменима пак изађе.

Дундака нагоњаху другови, да наздрави свакоме фратру, а уз сваку здравицу да не-

кани по чашицу. Он се смије, а све погледује Фра-Пирију (коме, узгред буди речено, тај надимак не бје залуду дат). Фратар намигну, а на то Дундак, у тињи час, сали у се седам купица ракије, уз наздравице.

— Сад, нека ишчати молитву! рече Бобан.

— Какву молитву!? запита фра-Тетка.

— Ма, дујо, нику ришћанску молитву! Чућеш је!

Фратри се згледаше смијући се, а то посоколи Дундака, те размахну рукама. Направи се коло око њега, он се прекрсти три пута са три прста „по ришћанску", метаниса три пута, шапућући нешто, па прекрсти руке на грудима, диже главу па поче попијевајући:

— „Зелембаћа козе враћа, по дубоку, по широку, да напасе, да намузе, да накупи угњу масла, да намаже жвале и надимале! Надимљи се црни враже, ка' 'но Грци по полици. Они јесу добри ловци. Стријељаху једну гору и уватише тицу срнадицу. Из ње ваде талога, да намажу таколе. Таколи ричу, таколи бучу, таколи иду шешарскијем путем и налазе шешарскоје дијете. Дијете у.... опанке киселило, прстом набадало, а зубма окруживало... господи помилуј, амин!"

По ново заче да клања и да се крсти.

Усред те граје допаде Чимавица, блиједа као крпа, а косе му се накостријешиле.

Једва једвице изговори:

— Зло! па гутну пљувачку и заврти главом и опет ће: „зло!"

— Зло Ловрићу? запита гвардијан.

— Он је при-ми-ну-ја!

— Шта?

— Да.... умр̏а!.... умр̏а је!....

Сви потекоше у ђаконску ћелију, која се налазила између Наћвареве и Теткине. Збиља јадни Шкоранца укочањио се, а отворене му очи. На кревету и на поду двије локвице крви. Крај њега, на столићу, њеколико скленица љекарија. Хаљине му побацане врх покривача. Према његову кревету, уз дувар, бијаше други кревет, на коме спаваше Чимавица.

Пошто се гвардијан разабра мало, засу грдњама Чимавицу.

— Гаде, губо, рђо, измету, смрдљива Чимавицо, тако ли си пазија друга, а? Тако си се бринија за њ!...

Сви навалише на ђакона, ко ће боље. Фра-Срдару не би ни то доста, но га удари два три пута, а да је могао од налоге у тијесној соби, ћаше га и ногом напипати.

Фра-Брне надимље образе и држи се за трбух. Кад год би видио што немило хоћаше га заболјети у кући.

Сви грају. Балеган открио мртваца, па га куца прстима по утонулу желуцу, а другом руком маха и говори њешто. Дундак стаде отварати скленице љекарија и сваку мирисаше. Бобан дигао суху ногу мртвога, па јој мјери прстима дебљину. Једини Стипан саставио руке на грудима и гледа.

— Ма шта сам ја крив? Шта сам крив, за ране Исукрстове? кука Чимавица, кад га једва допаде ред да га чују. Шта сам могâ

учинити? Јето синоћ уватија га огањ и кашља̂ је и знојија се, ка̂ и сваку вече! А то сте знали сви. Баш синоћке, би му лакше и разговарали смо се и смијали. Још рече, да ће јутроске на матутин, ако витар ујења. — „Ма исто немој ме будити, ако се сам не пробудим,“ — рече ми. А јутроске, посли први звона, ја га два пута полако зовну: „Иноценцо! Иноценцо!“ Па кад сам видија, да спава (јер сам мислија, да спава), ја га остави, јер шта би друго чинија?. ..

— Таа-ко! Дакле, он је преминуја још ноћаске? пита фра-Брне.

— Па то се зна! То се одма види! вели Тетка.

— О, Боже! Боже! па овако? Без исповисти и без причешћа!

— Шта ћемо, де? Шта ти је, ту ти је!

— Сад не помаже карабулина, него да се уреди, што трпба уредити! рече фра-Тетка.

— Али, шта сам ја крив? Шта сам мога̂ учинити, за блажену Дивицу? кука једнако Чимавица.

— Ма, болан, ко тебе криви? Ко каже да си шта крив? тјеши га фра-Брне.

Сад сви почеше тјешити ђакона.

— А зашта ме онда бије? пита ђакон.

— Зашта! зашта! вели гвардијан. Јето тако! Потриба се човику искалити, а ти си млађи, а . . . . ајдемо! ајдемо-те! да се сврши, шта је триба!

Стипан, који одавно имађаше зуб на фра-Срдара, излазећи, простријеља га очима, па рече опрхо:

— Лако се искалити на нејачем и на млађем, али није право, а, крижа ми....

— А шта, крижа ти? плану жестоки Срдар, шта би било да сам тебе, а? де?.....

Раздвојише их одмах.

— О, о, о! поче тихо фра-Блитвар. Ти, Стипане, канда губиш ришпет редовницима, о! о!

— Ја, вире ми, дујо, мало марим, кад ко оће да табачи, па да је и бискуп, разумиш ли? А онај дитић није крив, а мене боли кад видим неправду.

Фра-Срдар се загна на њ, али га срећом његовом уставише, јер одиста ћаше награјисати.

Гвардијан с мјеста исплати најам Стипану и изагна га. Фра-Брне, хучући једнако и држећи се за кољу, дарова му пет крунаша зато, што му је добро пазио кулаша. И тако делија Стипан изнесе стопе из манастира.

Па онда послаше момка с писмом у град мајстору Бортулу Ловрићу обућару, и јавише му да му је син Иноценцо ненадно преминуо.

Па обукоше мртваца и пренијеше у цркву, гдје му, на поређе, почеше чатити бдјења.

Бакоња је лио четвороструке сузе и није се мицао од мртваца. Он једини у манастиру бјеше веома растужен.

У фратарској трпезарији, за обједом, заврже се жестока богословска распра. Фра-

Тетка доказиваше, да се о великијем годовима не може, без невоље, опојати мртав свећеник. Фра-Дувало је противно тврдио. Пирија и Нађвар бијаху мишљења Дувалова, а остали пристајаху уз Тетку. Сваки се напрезао, да се сјети каквијех ријечи из светијех књига, којима би могао потврдити своје мишљење. Вртиреп се опкладио са Нађваром, да ће нешто наћи у некој књизи, па је с тога ходио у манастирску књижницу и изгубио опклад. Најзад оста свак при своме мишљењу.

Сутра дан дође мајстор Ловрић.

Бијаше то чачурак, али жилав и окретан, дугачкијех црнијех бркова и црвена носа. Могао је имати око педесет година. Он не показа превелике жалости. Најбоље га утјеши Дундак, с којим је до подне осушио оку мученице.

— Виш! — рече му Дундак. Он бијаше бриљузак, брате. Ти знаш, шта ми у Котарима зовемо бриљузак? То је, знаш, јаје, које се излеже без коре. А он је био тако јаје, па је пукао од студени....

— Сакррр — викну мајстор. На кога се уврга о, сакр!? Ја сам се двадесет година ломија по Талији, по Чешкој; бија сам три године у Бечу, четри године у Моравији, у Штирији, у Шлованији, Салцзбургу, Шпилибергу, Тренту, Тријешту, Верони, Мантуви, Пјаченци, па у Унгарији, — сву сам Унгарију обишâ кâ овај длан, разумиш ли? Бија сам у врага дома! Бија сам у папиној земљи и тукâ се с Французима. Дрежда̂ сам на пољу, по

ноћи, киснуја, одија пишице по десет ура на дан, па никада ни да сам се наладија. А он.... што ти кажеш.... бриљузак дође на свит без дуа! Зато га и дадо овди међу ове (додаде шапатом) *сите доконьаке*, па, па, јето све једнако, сакррр....

— Али, може бити, да баш њему утрнуше зуби с тога, што си ти ија незрила воћа? рече Дундак, коме се, као и свој манастирској чељади, закачила у памети по која изрека из светога писма.

Мајстора Ловрића, у младијем годинама, отправи опћина на силу „у солдатију,“ јер цијела варош немаде мира од његова бакочења. Кад се, након петнаест година, врну дома, ожени се једном слабуњавом, а већ зрелом, цуром, која имађаше њешто свога. У војсци научи цревљарски занат, па је у граду пролазио лијепо. Он је израђивао обућу фратрима, с тога му и примише сина. То бјеше једини ђак, којему не бијаше род ниједан фратар. Жена Ловрићу умрије послије четири године, а ето видјесмо како син сврши у двадесет првој години свога јаднога вијека.

Сахранише несрећног ђакона, пак се мало по мало, поче повраћати стари ред у манастиру, али се, у исто вријеме, поче осјећати „*жаиа.*“

Чимавица пошто је четири дана лежао гдје и прије, од једном навали, да га премјесте. Он не хтје казати од чега се препао, но кад га ко запитај о томе, он се набури, а на лицу му се читаху страшне приче. Толико бјеше

доста, да страх обузме ђаке. А кад још Чимавица заиска и доби допуст, да оде дома на њеко вријеме, онда се страх усели у све слуге па дохвати и фра-Брну. Злосрећни Чимавица не устави се ни на томе, него писа из своје куће стрицу фра-Пињати Ћуку, који у то доба држаше парохију у О. У писму се моли, да га стриц премјести у који други манастир, јер да је радији „свући се“, но се повратити у В., пошто је кућа сјеновита („много синовита“). Фра-Пињата повољи синовцу, а његово писмо пошље Фра-Пирији, додавши сам: како би добро било, да браћа очате бдјење за покој Шкоранчине душе. Сад приону страх и фратрима, осим Тетке и Срдара. Залуду се ова двојица опираху, да се бдјење не чати, јер да ће се тек након тога распалити машта младежи. Фра-Брне је доказивао да треба, а уза њ пристајаху још четири брата. Заподједе се жестока богословска парба, те се призивали свети оци у помоћ. Али, како обично бива у такијем приликама, надјачани се већма ражестише и остадоше при својој. Јуначки фра-Срдарина не умијаше се претн, но им викаше: „Она губа, она смрдљива Чимавица, измислила којешта, само да нађе извит, како ће се проскитати, а ви одма: тум! бум! одма по сриди свете оце и корабљице! Валај је добро учинија, што се очистија одавлен, јер да се опет наврати, напиша би га ногом, ди је најпоштенији! Ћук од ћука, као што су сви његови, а највише Пињатина!...

А мртви Шкоранца нека се мени јави, ако је кадар!«

Бакоња је пио ријечи Срдарове. Бакоњу заношаше све што је мушко и соколасто, те и ако се чудио учености осталијех фратара, дивио се, још више, срчаности Срдаревој. Не бојати се мртвога Шкоранце, него га још чикати!

Другога вечера пошто стиже писмо Пињатино, сјели фратри да вечерају. Бујас за налоњом поче да чати живот светитеља, чији је дан.

— Мали Јерковићу! зовну Срдарина, прекинувши штиоца.

— Шта велите? одазва се Бакоња, ушав к њима.

— Ајде ми донеси убрус из камаре, јево ти кључ!

Бакоња се обазрије, мигнувши Мачку.

— А куда ћеш ти? пита Срдар Мачка.

— Ја . . . онај . . .

— Ти, онај, остани ди си, а ти, Јерковићу, донеси шта сам ти наредија.

„Штиоц“ настави: „блажени же слишав то от ангела, паде ниц на земју, и поклони се, и глагола...“

У томе се Бакоња поврати, блијед као крпа, и предаде убрус. Фратри га сви погледаше. Бакоња се — у ћачкој трепезарији — стропошта на клупу и поче брисати ледени зној са чела.

— Видија си га, је ли? питају Мачак и Лис.

Бакоња заврти главом, па једва изговори: „Нисам, али ми се све чинило, да ми је иза леђа . . . .“

— Шкопићу! викну фра-Тетка.

— Шта велите? одазва се Мачак.

— Ајде ми донеси ону кутију прашка из моје камаре! Заборавија сам га, а триба да га пијем с вином!

Мачак немаде куд ни камо. Види злу игру фратарску, али је ред слушати. Кад је био према школској дворници, стаде га дрека, пак се врати.

— Шта је? питају га.

— Ајме мени! Видија сам га . . .

— Кога? запита Срдар, па скочи и стаде према њему.

— Ја не знам . . . фра . . . може бити, учинило ми се . . . .

Срдар изађе, псујући. За њим потече Тетка.

Онда Мачак паде на кољена према Исукрсту.

— Тако ми овога распела, дуовници, бија је он . . . Он, Шкоранца главом!

— Учинило ти се, будало.

— А, није, кад вам се кунем!...

Гвардијан и сви остали не хтједоше слушати даље, него отидоше.

— Он, он — настави Мачак ђацима. Наслонија се уза зид, а издрељија очи на менека! Ајме мени! Ајме мени! Како нисам умр̈а на мисту! . . .

— Е, сад се већ нема рашта крити! поче Балеган. До сад сам крија ради мира домаћега, а сад се већ нема рашта крити! И ја сам га видија!

Можете замислити, како то тек пренерази ђаке.

— Јесам . . . . . Оно, што јест, јест, а ви знате, да у мене нису дви ричи! Прикојуче, у очи недиље, кад сте сви били на великом благослову, у први сутон, ја се наслонија на овај прозор, па гледам, какво ће вриме. Гледам, гледам, док ми се очи понише пут гребља, а, тамо, он помолија главу прико зида, а издређија оволике очи у менека! А мени, брате мој, привише се ноге ка̂ два конца. Оћу да измолим „поздрав госпин“, а не могу! Како је мога̂ доприти главом до онолике висине? Биће се попеја на гроб покојног фра-Фелицијана Фелицијановића...

Још им Балеган каза, да се Шкоранца јављао Бобану, Бељану, Тртку и говедару, али да се то крило „ради мира домаћега“, а сад се већ не може крити!

Разумије се да су тога истога вечера, дознали и фратри, сваки од свога ђака. Сутра дан, послије благослова, окупише се сви у покојникову собу, гдје се чатило велико бдјење.

Али, на велико чудо свачије, не поможе ни бдјење. Шкоранца се поче јављати још чешће. Најзад он сам објасни Дундаку зашто нема мира.

Дундака срете Шкоранца усред бијела дана, кад је ишао од воза к манастиру. Дундак, слободан, а вјешт како се треба понашати у такијем приликама, прекрсти се, изговори полако „поздрав Дивици“, пак запита пудалину: „Душо кршћанска! Шта желиш од менека?“ — „Желим, да ти се исповидим!“ — „Душо кршћанска! Ајде ка коме редовнику спорадн тога!“ — „Не, него баш ономе, кога првога удесим! Тако ми је наређено, за педипсу шта сам то пропуштија учинити у очи смрти. Дакле, слушај....“ Дундак мораде слушати сву исповијест до краја, све крупне и ситне грјехове Шкоранчине, чак и то како је крао дуван фра-Дувалу, па га слао оцу у град. За тијем пудалина каза, да се залуду појало бдјење, јер да неће имати мира ни станка у гробу, докле он (Шкоранца) не отпјева мису у манастирској цркви. А то ће бити ноћу. А биће, кад се наврши врјеме, које би протекло, и да је жив, до „младе мисе!“

Чим се то разгласи, фра-Брне не пушташе искрај себе Бакоњу, те се поче с њим разговарати које о чем, па, најпослије, поче га запиткивати о ономе, што бјеше научио као ђак. Бакоња све своје знање истресе пред смрицем у мање од по уре. Онда се Врх таче душе, па му ста казивати главније ствари.

Срдар се љутио на „изумисли дичурлије“, а највише на фра-Брну, који је баш „подитиљија“. Али кад је морала његова љутња досећи до вршка, онда баш омеча, те не караше никога.

„Баш није лоше, да се ове будалаштине разгласе!“ рече он фра-Тетки на само. „Наши се људи више боје једнога мртвога, него ли стотине живи'. А боље по нас, ако се приковођани припану, особито ове године, како је слабо родило!“

Заиста се преко воде разгласи, како се ђакон потенчио, те се не ћаше нико ослободити, да се ноћу дошуња, па да би знао, е ће благо „приватити“.

VII. ШТА СЕ РАДИЛО У БУКАРЕВО ВРИЈЕМЕ.

Протекоше двије године, без каквих знатних догађаја у манастиру, па опет наста вријеме пуно удеса.

На дан св. Фране Салескога (29 јануара по римском) у зору, попрши мало снијега на острву. Не паде га ни колико поплат да покрије, али је и то необично у оном жупном мјесту, гдје је вазда копнина и гдје бајам цвјета око Свијећнице. Дан зимскога св. Фране није заповједни празник народу, али фратрима јест, те отпојаше велику мису, а у подне ће и ђаци имати једно јело више. Фратри и ђаци таман изашли из цркве, а кроз велика врата уђе у двориште висок сељак, у буковичкој ношњи. Чудан ђаво! Глава му обла, очи велике и сијере као у ћука, десни му брк дуљи од лијевога, на раздрљенијем грудима читаво руно заковрченијех длака. На њему бјеше јечерма са јоште њеколико илика̂, а не може се распознати, какве је масти.

Кожна му пашњача, сва начичкана пулама, а у њу задјенуо кубуру и арбију. Беневреци му панули испод димњака, те му је трбух покривен само кошуљом, а кроза промахе види му се глибаво месо. На кољенима му се надули беневреци, а под кољенима стегао поткољенице кожне. На ногама му поврх издртијех назувака, испријечане опанчине! Колико је хладно, није обукао буковички „аљак“ но се огрнуо њим, а једну руку ставио иза оружја.

— Какав је ово заврзан, ако Бога знаш!? вели Срдар. — Одакле си ти?

— Ја? Је ли? рече као из бадња Буковичанин, гледајући блесасто.

Сви прснуше у смијех.

Буковичанин се усекну са два прста, па опет припита: „Ја? Је ли ја?“

— Ма ти, оклен си? Шта си дошâ овди?

— А јесте ли ви вратри?

— Јесмо!

Буковичанин брзо скиде капу, па потече да им љуби руке, говорећи:

— Ја, онај, чук, да вам триба коњушар, па, онај, као рекок, да пођем до у манастир, као вељу: могâ би ја...

— А одакле си?

— Ја? Је ли? Из Буковице, из Зеленграда....

— Ма ти си ришћанин?

— Ја? Је ли? Нисам, ни дао Бог, него сам из Зеленграда, а у Зеленграду нема ришћана, а нема ик ни у Медвиђој, нема ик у

та два села, а све остало, знаш, све је по Буковици ришћанлук...

— Па би ли ти умија тимарити коње? пита Нађвар.

— Ја? Је ли? Бик, богме! Ја...

— А како те зову? пита гвардијан.

— Мене, је ли? Зову ме Грго...

— Чеговић?

— Прокаса! Грго Прокаса, знаш, из Зеленграда...

— Не би нам фалило него још да оваке животиње узимљемо у службу! рече талијански фра-Дувало.

— А зашто не? рече Срдар. Шта нама смета, што је суклата! Оваки и јесу баш за службу добри.

И Нађвар и гвардијан мишљаху као и Срдар. Докле они „пркелаху", Буковичанин тако блесасто гледаше да су се ђаци кидали од смијеха.

— А, би ли смија, кô вељу, да простите, ући у цркву, кô вељу, да ми се Богу помолити? запита Грго.

— Причекај, па ћеш! одговори гвардијан, па обрну талијански: „Видите, ово ми се свиђа! Прва му је мисâ црква! Што ће рећи прост, прави, непокварени сељак, каквима се губи траг!" Па онда га опет запита:

— Дакле би ти умија тимарити коње?... Би, велиш!.... А колико би најма искâ за годину?

— Ја? Је ли? Ја, оче, да ми даш опанке, и кошуљу да ми даш, и рану да ми даш, а

новца, кô вељу, колико ти видиш, колико замиритам. По, молим ти се, да ме пустиш у цркву.

— Е, ајде се помоли Богу, кâ прави кршћанин, па ћемо те окупати за николико дана. Е, ајд, ајд!

Фратри одоше на кафу а Бацн одведоше Грга у цркву.

Он зину, чим пријеђе преко прага, пак се пружи колики је дуг и широк и пољуби плочу. Бацн се гласно смијаху. Грго их запита, гдје је свети Вране. Они га поведоше пред главни олтар, гдје се Грго превијао и бусао у груди, што је икад могао . . . .

Послије неколико дана Буковичанин угоди фратрима. Колико је био глуп, опет је доста вјешто радио око коња.

Прозваше га *Букар*, ради велике му главе, и у очи га тако зваху, а он се нимало не јећаше. Бацима и слугама служаше за спрдњу. Кад су год могли, окуши се око њега, па комендијај. А најсмјешније би, кад му казаше да се Шкоранца потенчио! Смијући се његову претјерану страху, сваки се по мало ослободи свога страха.

Чим би свршио дневни посао у коњушници, спопао би Букара, или Бобан, или Тртак, просто, ко га прије уграби.

Хајде, сад да вуче мјехове у вигњу, да удара великијем маљем, или да растоварава и на плећима носи вреће угља, што би возом дошле; да у млину засипље у кошеве; да купи брашно; да гази воду, ако се што за-

качило међу кашике, ако је уставу вода понијела, или се јажа затрпала. Кад бијаше помљелаца и поковалаца испреко воде, Букар се њешто помагао; дали би људи, ко лулу дувана, ко мало мрса, или по који новчић — и ако су се на сав мах ругали глупоме Буковичанину.

Али кад ријека нарасте, нема приступа прековођанима, те му ред бјеше работати без зачина. Бобан је запињао вршке свакога вечера, те прије митио чобане, да му их пред зору ваде, а сад је то Букар чинио; ако изнесе који мренић, допао би га један или два, али пастрве не окуси никада. А Бобан је брао лијеп новац од фратара за рибу! А кад Букара не требаху ни млинар ни ковач, онда га одиста требаху возари, да вуче сплату, у којој они сјеђаху, смијући се и пушећи. Па га требаху сваког часа Балеган и ђаци, а у вече говедар. А што је за чудо, колико су му сви досађивали и брецали, он се никад не намрди, нити рече: „Нећу! не могу!“ Него је био задовољан; и у оно мало тренутака, кад би га пустили да предуши, „пио“ је из своје луле. „Камо те, Букару!“ — „Ја? Је ли? Ево ме, ја! Пушти ме, вире ти, да испијем по луле!“ одговарао је обично.

Једнога вечера, засијала мјесечина кроз омеч, би рекао: прољетња је ноћ! Духовници, попосидјели мало у старој мађупници, пак се разиђоше. Мачак, Бујас и Лис узели међу се Бакоњу, пак, све идући за фратрима, њешто му шапћу. Он се као шчиња; као хоће ли,

неће ли пристати на њешто. Најзад, Лис набури уста пут њега, као из презрења, а на то у Бакоња пружи руку, пак се рукова и са Мачком и са Бујасом, пак претече стрица, те му отвори ћелију.

— Таа-ко! Уф! Ватрица ме разгријала, па ћу с миста заспати. Добра ноћ! Добра ноћ свима! вели фра-Брне.

— Добра ноћ! Добра ноћ! здраве се сви.

Осмора се врата затворише, пак резе изнутра зазвечаше, пак наста тишина.

Кад мјесец одскочи, тада Лис одшкрину врата своје ћелије, пак на врх прстâ изађе на тријем, држећи обућу у руци. Пак измиље Мачак, и он бос, и махну руком Лису и пође к њему. Нијесу се ова двојица још ни састала, изађе Бујас.

— Бештија! Кушмељ од Кушмеља! Ако не изађе, страх ме да нас не просочи! шапну Лис.

— То није кадар!... То није кадар!... вели Мачак. Причекајмо га још мало.

— Ајдемо прид Наћвареву камару, па ћу се ја и накашљати, ако устриба! рече Бујас.

И сва тројица, држећи обуће у рукама, прођоше тријем наоколо.

Чекали су доста, али у њеке шкргну мандал, врата се лагано отворише, и Бакоња се промоли.

— Не бој се!... Излази!.... Та знаш да Брну ни лубарде не би пробудиле у првоме сну! — соколе га другови.

— Ајме мени!.... шапти Бакоња, али пође за њима низа стубе у двориште.

Бујас и Мачак отрчаше пред подрум, гдје бијаху дрвене љестве, које они понијеше и исправише уза зид од гробља, што за десетак лаката везује цркву за кујину. Лис шћеде први да се попне, али га Бујас устави.

— А ди је оно? . . . Знаш? . . . пак нагну шаком пут уста, да га подсјети на пиће.

На то Лис откаса сâм к подруму, а Бујас истрча као вјеверица уза љестве, пак узјаха на зид и стаде се обувати. За њим се пропе Мачак, пак Бакоња, те сва три јашући на зиду чекаху Лиса, који се теже успентра, јер ношаше њешто о рамену објешено. Сад извукоше љестве, па их преметнуше на другу страну и наслонише на гроб фра-Фелицијана Фелицијановића. Баци се зауставише, гледајући њеколико редова бјелијех гробова, освијетљених мјесечином, па онда саставише погледе, на најновији гроб, што је завршио трећи ред.

— Јадни мој, добри Иноценцо! рече Лис, прекрстивши се. Бог да те прости, и ти си више од једном овуда слазио!... Изрецимо барем по једну „Здраву Марију“ за његов покој!

Другови га, шапућући молитву, стигоше, пак положише љестве врх Фелицијана, пак изађоше из гробља.

— Сад оданимо најприје! рече Лис, кад бијаху на тратини према новој мађупници! А ти, Бакоња, у памет се. Ми смо, јево, овако чинили прије смрти Шкоранчине, кад год рика нарестe, те нема у млину приковођана...,

Кад смо оно најприје . . . знам, да је било оне зиме, кад је Стипан дошâ . . .

— Вридни наш Стипан! рече Бујас и уздахну . . . Онај Срдарина! Онај Срдарина! . . .

— Остави сад јадиковање! — настави Лис.

— Дакле, разумиш ли Бакоња, јево је пета година, да ми тамо идемо на сило! (Показа му руком пут нове мађупнице, од куда се чула велика граја). Нико то од фратара не слути, а слуге нас не смију одати, јер им није у интересу. Дакле, у намет се! . . . Не велим, да би ти могâ изневирити нас, али, кâ бојим се, да Срдар како не наљуши, па да те не искуша. Ти знаш, какав је он . . .

— Ајде, прођи се предикања! прекиде Мачак, па крену пут мађупнице. Шта да га ту катекижаш, кад сам зна, да би га Нађвар отирâ кад би дознâ!

Бујас удари петом у врата, која се отворише. Од силне свјетлости заблијештише ђацима очи.

— Добро сте дошли! вичу им изнутра. Улазите! Сидајте!

— Баш сте добро дошли, посли толико времена, а још с образом! рече Бобан, који искочи на сусрет и скиде капу. Реко ли ја, да ће они доћи с образом, а? Видите ли!? Па и Јерковић, соко од сокола! Први пут к нама на посило, а Јерковићу? Ама баш лепо, ама баш добро! Добро дошли! Сидајте!...

Њих четири сједоше на коломат, између Тртка и Бобана. — Шкељо, Дундак, Бељан, го-

ведар, посадили се један до другога, сви на коломату, а од силне јаре заклањаху лице рукама.

— Па како људи? како се живи, а? пита Лис.

— Вире ми, није лоше, а јето, ако Бог подржи, с вама добро! одазва се Шкељо намигујући другу до себе.

— Баш добро, и липо, и братски, и како баш триба! поче сладити Тртак. Ми смо сви слуге светога Вране. Оно, да речемо, нисмо сви једнаки, јер ни прсти на руци нису једнаки; нико је мисник, нико дијак, нико измећар; али, јопет, сви смо један другоме потрибни. Је ли тако, браћо?

— Тако је, тако! заграјише сви.

— Е, па у име тога да сте ми здрави! настави Тртак. За здравље ови' вридни' дијака и њнове липе младости. Бог им дај, да доживе оно, за чим иђу!

Слуге поустајаше и скидоше капе.

— А у овој прилици триба се ситити још двају њиови' другова, од који' је један у животу, а други је у Божјем двору! Дакленка, прид душу и за покој покојнога Ловрића!

— Амен! запојаше сви.

— А за здравље Чимавице, ди год бија!

— Живија!

И сви се обредише.

— Валај нам је јадни Шкоранца од вајде и мртав! рече говедар Лису. Промисли, дијаче, од кад је њега Бог узеја, па се, јето, прочуло, да се диже, не сми ти од тада вражи

приковођанин амо у крађу! Сви можемо спавати без бриге.

— Кâ онај, кога је Бог благословија и жива и мртва! дода Дундак.

Сад се заврже разговор о свачем, а највише о прошлим сијелима. Сви се радо сјећаху Стипана и његове шале.

— Ма, ди вам је Букар? запита Бујас. Ја га залуду тражим очима?

— Јено га тамо у запећку. Он је заспâ има и дви уре. Ану, прикините говор, па ћете чути, како рче! вели Шкељо.

Ућуташе. Заиста Букар хркаше, како не би двојица да саставе зајѐдно.

— Зовните га! рече Лис.

Говедар га гурну ногом.

— Дижи се!

— Је ли ја? пита Букар.

— Ти, магарчино, а да ко је други у твојо кожи? Зову те дијаци!

Грго се примаче к огњишту разбарушене косе и распас.

Ђаке спопаде смијех.

— Дајте му одма да наздрави! заповједи Лис.

Букар изрече нешто сметено, па нагну бурачом.

— Пиј, пиј, колико год мош! виче му Лис,

Након двадесет гутљаја, Букар предуши ваљајући очима.

— Још! Још! вичу ђаци, и ако осталијема то не бјеше мило.

Грго опет нагну: кљука! кљука! докле се не наду као тенац, пак сједе насред пода и поче пунити лулу.

Сад га сви окупише, задијевајући га на стотину начина. А он, брбља њешто, брбља, докле му поче запињати језик.

У њеке рече му Бобан:

— Ајде, Грго, обађи наслон и шталу, јер је ред да ники од нас то чини, а ти си најмлађи по служби! Ајде!

— Је л' ја, је л'!? тепа Букар. Све ћ' те п'слушати, а-ма-ма све, све при-п-ко дан, али с'д, на 'ву уру, ја, а-ја!...

— А зашто не сад?

— А-ја-јак! Да мене Шк-шко-ран-ран-ца... ву.....у.....у. — Пак одгмиза опет у запећак, гдје опет захрка.

— Страшљив је ка̂ коза! вели Бобан смијући се.

— Ма ћемо му оправити шалу једне ноћи! рече Бујас.

Бацн су дуго сједјели, па се истим начином вратише у манастир.

Сутра дан зачуди се фра-Брне, што му синовац раније не доноси воде и жераве у мангаљу; зовну га, два, три пута, пак отиде у предњу ћелију, а кад тамо Бакоња слатко спава.

— Та-ако!! вели Брне, пак брзо дохвати са полице онај прутић, којим га је обично синовац чешао по леђима, и њим га опшину.

— Та-ако, магаре од магарета! Почеја си се већ господити, а!? Да те ја будим, је ли?...

Колико год тај колач бјеше немно Бакоњи, опет му прва помисао би: „благо мени, кад стриц не зна!“ — пак отиде по воду. Али пошто брзо распреми камаре и крену на јутрењу, обузе га сумња, да који од фратара није дознао, или Балеган, који му иђаше у сусрет.

— А шта си то ноћас радија, а? запита га кувар из далека.

Бакоњи се прекиде дах и ноге му почеше клецати.

— Питам те: зар ниси спава̂ ноћас, кад ниси мога̂ устати раније, него да ја звоним!

— Бо . . .лија ме трбу! досјети се Бакоња.

— А, трбу те болија! рече блаже Балеган. А, мој синко, зашта идеш онолико? Зашта си ија онолику рибу синоћке? Ајде, брже нареди што триба, рече, давши му кључ од цркве.

Бакоња се њешто прибра, али му дрхташе трска у руци, кад је палио свијеће. Мувајући се по цркви, мољаше се: „Мој лепи свети Вране! Ослободи ме овога пута, па јево ти се за . . . (ћаше да рече: „заклињем се“, али се предомисли) па јево ти давам рич, да нећу више!“

Фратри уђоше. Срдарини бјеше ред да служи. Кад би он обрнуо њима плећи, а лице к олтару, онда је Бакоња гледао своје другове, који чаврљаху молитве, као обично, зијехајући; али кад би се Срдар окренуо пут њих, да их благосиље, онда би Бакоња оборио главу, јер се бојаше Срдарева оштрог погледа, који би могао продријети до дна душе

Бакоњине, те видјети велику тајну — ако већ не зна за њу.

Пошто духовници изађоше, он лагано крену за њима, перећи уши, да ухвати што говоре. А кад пролажаше трпезаријом, држао се зида, готов да загребе, ако Срдар сјекне пут њега: „А ди си бија ноћас, а, мали Јерковићу, а?“ Јер, све му се чињаше — чим онај отвори уста, да ће чути то кобно питање. Али Срдарина сједе да срче кафу, не осврћући се ни на кога. Онда Бакоња одахну, и поче се удварати Балегану, више него обично, причајући му којешта, и смијући се. Другови га, мамурни, погледаху зачуђено, па одоше. Онда он замоли Грга, да га извини код стрица. За тијем се Бакоња јави фра-Тетки, питајући га, треба ли му што. Послије тога ослободи се чак да понуди и Срдару своју службу.

— Баш ми трибају мала клишта. Ајде и' донеси из вигња! рече Срдар.

Бакоња сврну у нову мађупницу, гдје нађе Букара сама. Бакоњи се учини, да, колико је нагло крочио преко прага, да је у Букара са свим друкчији израз лица, него ли обично. Али то му се само треном привиђе, јер на његово питање, шта се осамио, онај поче својим вјечитим: „Је ли ја, је ли?“ гледајући глупо. Одатле Бакоња оде ка ковачу, те узе клијешта.

— Данас ти је синовац врло вридан, рече Срдар за обједом.

— Зато, што је добија јутрос попару, одговори Наћвар, па исприча што је било, и

додаде лагано: „А сад ми је жâ, јер сам послин од кувара дознâ, да га је болија дроб!“

То чу Мачак, пак исприча дружини, а на то Бакоња удари у плач. Залуду су га другови тјешили, залуду га и Балеган мазио, он једнако лијаше сузе. Доцније у скули умири се њешто, али кад почеше говорити, да ће исте вечери на сијело, он плану:

— Да Бог дâ, ја ногу сломија, ако ћу тамо више! Ти си ми крив, ти си ме навеја! поче корити Лиса.

— Па добро, не триба да се кунеш, ни да се инадиш! Не моли те нико, а не нагони те нико! одговори Лис мирно. Ми смо толико година ишли без тебе, па се нисмо сићали да нам ко вали. А велиш, да сам ја крив! Право велиш! Крив сам, те доста, што сам те држâ за друга!...

— Нећемо тако! умијеша се Бујас, него ћемо да будемо прави другови. Шта је теби тешко, то ја разумим, јер је и мени тешко било с почетка. Ти мислиш, да је велики гри', провеселити се мало у ово доба, уз месојеђе, а у нашим годинама! Ја не вељу, да баш није гри'; али је са свим мали, управ гришчић, који се може отпостити. Те ствари ја боље знам него ти, кâ шта су боље знали од мене покојни Шкоранца и Чимавица....

— Није то, него је он страшљив! рече Мачак.

— Ти лажеш! викну Бакоња. Нисам ја страшљив! Нисам ја окле си ти, ди су људи

ка̂ козе!.... Јест, ка̂ козе, јер би један наш тира̂ вас педесет...

У мал' што не дође до руку. Бујас му објасни:

— Ма, не вели он, Иве, да си страшљив од стра, него, знаш, од стрица, да не дозна, па да те не истира. А јево ти се кунем, да до тога дође, трибало би да нас сва четири истирају, јер би ми сва три клекли на колина, па рекли: „Немојте! јер колико је он крив, ми смо десет пута више!“ Дакле, оразуми се, болан, па иђимо вечерас!

— Нећу! па нећу!

Нећкао се два дана, а они не хтједоше без њега. То га дирну, те трећега пристаде, и сва четири, истијем путем и начином, отидоше на сијело.

Како је ријека једнако набрекнута била, сијело је бивало њеколико ноћи засопке. Бакоња се навикну, те је могао и устајати раније. Колико се с прва устезао, толико је сад више наваљивао да се иде.

Тако је трајало до уставака месојећа, које те године бијаху у половини марта. Тога дана у вече, скупљале би се и слуге у старој мађупници, у манастиру, и слободно се бјеше и ђацима провеселити....

Послије часова, пред подне, Шкељо, омрчена носа, дочека фратре пред црквом.

— Овај је почеја за рана! вели фра-Тетка.

— Ја сам доша̂ да вам јавим, фра-Брне, да ће трибати још данас потковати кулаша, јер је обосија у оби придње.

— Та-ако! А ти ајде одма!! Нека се нареди све што триба, а јево мене за тобом.

— Ајдемо и ми, кад је вако липо време! рече гвардијан, пак одшеташе сви, и ђаци за њима.

Тамо се окупиле слуге, сваки омрчен по мало, а Букар сав црн, као Арапин; око врата му објесили вијенац лука, а за појас му тиснули ватраљ.

— Нема ту говора о поткивању! вели Наћвар. Припануја би се и ђава̂, а камо ли не плашљив коњ!

— Баш га и триба навикавати! вели Сердар... Изведите ви њега!

Букар изведе кулаша, који је пратиоца по пријеко гледао. Бакоња га поче миловати. Шкељо му поднесе зоб у решету. Три, четири момка га опколише, растегнувши коноп, којим ће му стегнути ноге, да се превали — јер је био упоран, нити је било другога начина да се поткује.

Кулаш прињуши зоб, пак поче ваљати очима од једнога до другога. Слуге, мислећи да је већ згода, повукоше коноп за крајеве, али коњ уграби прије, те се пропе, одигавши Букара, пак се, два три пута заособ, баци ногама. Кад му се опет примакоше, он учеста гађати и поче трчати око Букара, који је чврсто држао оглав.

— Држ добро! Држ! вичу му.

Фра-Брне се примаче, а кулаш напери пут њега копита, и да Букар не повуче свом снагом к себи, разби коњ своме господару

кућу. Па онда побјесни, те се и фратри и слуге одмакоше.

— Држи, Грго, држи!

Букар вуче, што игда може, тако, да му је оглав длане прежуљио, па најзад потрча уза њ мало.

Коњ оте мах и потече у сав трк.

Онда видјеше чудо.

Видјеше гдје човјек трчи упоредо с коњем!

— Пушти га! Пушти! довикују сви.

Букар не пусти, него скрати оглав, па ни стопе да заостане, те се није могло знати ко је бржи.

— Може ли се ово очима вировати!? рече, крстећи се, Срдар. Је ли ово сметени Букар? Је ли човик, или пас?

— Брзи су Буковичани, оца им њиова! вели Бобан, али је ово јопет прико мире!

Коњ и Букар пролетјеше испред кућа, пак савише дуж ријеке. Фратри, ђаци и слуге препријечише између вигња и мађупнице, те стадоше према води.

Сад видјеше друго чудо.

Кад је коњ допро до њеке врбе, преплаши се, пак поскочи малко на страну, а у тај мах Букар му уплете прсте у гриву, па скочи на њ, полегну се и потјера га у сав трк, крајем острва, те га изгубише с очију.

— Е, ово је за приповист! вели опет Срдар, ударајући се руком по стегну. Да може ваки бињација бити ко му драго, а не сметени Букар! Е, ово је за приповист!

Сви се чуђаху. До мало се врати Букар. Са коња је цурио зној, а коњик не изгуби онај вијенац лука око врата, ни ватраљ иза паса!

— А витеже! вичу му другови.

— Је ли ја? је ли? Ја кâ вељу...

— Носи те враг бештијо! проговори Нађвар који једва дође к себи од чуда. Нагрди ми коња, бештијо!... Уведи га, Шкељо, и истари добро!...

— Је ли ја? је ли? Ја кâ вељу...

— Ма да ниси ти онај из Зеленграда, што може скочити из бачве у бачву? пита га Срдарина.

— Како то? рече гвардијан.

— Ма причâ ми је фра-Мартин Карињанин, да у Зеленграду бише човик, који је могâ утећи најбржему коњу, и да је могâ трупачки скочити из бачве у бачву!... Ђаво би га знâ, казâ ми је и име, али сам заборавија... Знам само да је бија сметен.

— Да ниси ти тај, Грго, болан?... Кажи, јеси ли? питају.

— Је ли ја? је ли? Ја кâ вељу...

— Немате га рашта питати, умијеша се Тртак. Никада вам неће одговорити на оно, шта га питате, него се онда још више смете... Пуштите ви мене!... Слушај, Грго!... Ако си капац скочити из бачве, ајде, рецимо, и на ледину, а не у другу бачву, даће ти дуовници плету?... Оћеш ли?...

Грго се чешкаше.

— Даћемо му и дви плете! рече Тетка.

— И три! прида њеки.

— И шест!... Шест тврди плета! викну Срдарина.

— Чујеш! Шест тврди! плета! Ајд! ајд! — па га одгуркаше пред мађупницу, гдје слуге изваљаше једну бачву, од прилике петнаестачу, и увалише га у њу.

— Дакленка: оп! викну Дундак.

Букар промоли главу.

— Доли! Доли! вичу сви. Чучни па: оп!

— Ја би ништо рекâ! затутњи Букар у бачви.

— Па реци! Шта је?

— Ја кâ вељу, ако прибијем гњате...

— Нека те враг носи! издера се Срдарина... Кад си већ ту, мораш скакати, па оби ноге сломија. Ајде: оп!...

Букар излетје трупачки и стаде право пред њима.

— Браво! викну први гвардијан пљештући рукама. Сви запљескаше и дадоше му одмах новце. —

По подне се и ђаци обукоше у машкаре, те заједно са слугама манитаху све до првијех хладова, а тада се измише и преобукоше, те сви пођоше у цркву на опросну молитву. Из цркве, слуге пођоше у стару мађупницу, гдје им Балеган бјеше спремио масну вечеру и вина изобила. — Тако је бивало три или четири пута у години. — Мало доцније, дођоше фратри и ђаци, пак сједоше на по се иза пријеклада.

Бобан наздрави гвардијану.

Бујас, маличак весео, понука Букара да и он напије.

Буковичанину очи закрвавиле, љуља се, па започе здравицу, без главе и репа, већ како само он умијаше.

Фратри се превијаху од смијеха.

Тако је трајало до поноћи, а тада је ред био да зазвоне звона, знак да почиње велики пост.

Слуге, колијећући се, пођоше и понијеше Букара, јер није већ знао за себе.

Балеган их испрати и закључа врата на манастиру, и све се утиша...

Бакоњи бучаше глава, кад се пробуди. Бјеше се почело прозирати. Небо се навунило; од мора дуваше силна бјелојужина. Бакоња, тешковољан, постаја мало на тријему, па закуца на гвардијанова врата, да прими кључ од двориштa, па кроза вјетруштину стиже пред цркву и одзвони будионицу, два пута дуље но обично, као на први дан великога поста. Одатле отиде на чесму, гдје сједе и заклони лице рукама, говорећи: — „Боже и свети Вране, опростите ми моје *неподопштине!*“ (Ову ријеч бјеше научио у манастиру). „Дајте ми времена, да се покајем, да постанем добар дијак!... А ако ли Вра дозна све, пак ме истира, утопићу се, а кући нећу, вируј ми, мој липи свети Вране!... А ти знаш, ко ме навеја, да се скитам по ноћи, да гледам како се твоја мука краде! А ја не би никад сам на ту мисâ дошâ, никад!... Дакле,

смилујте се, Боже и свети Вране, меника грешнику !...“

Да је у његовој власти било, по свој прилици, не би се он тога часа смиловао својим друговима, ни слугама (осим Букара), него би их све радо у ријеку подавио, а најрадије Тртка и Бобана. Предочи му се и Стипан, њекад мили Стипан, а сад црњи од ђавола, јер тај махнити Котаранин бјеше зачетник сваке „неподопштине.“ Па онда стаде мислити о свему, што је доживио и стаде испоређивати оно, што је њекад мислио о манастирској чељади, онијем, што је сад знао...

Њеколико капљица кише падоше му на руке, те се прену од сањарије и погледа пут истока, гдје кроз облаке сунце грану. Погледа свуда око себе, и учини му се, да су брдељци и стабла и кукови — и све ствари, што му бјеху пред очима, њекако као замишљене и озбиљне, као да сва природа осјећаше, е је настао часни пост, доба кајања и великих и тешких молитава. Бакоња, потресен, прекрсти се и поклони према сунцу, па се хитрим кораком врну натраг, мислећи о лијепим црквеним службама уз пост, замишљајући сама себе, кад буде велике недјеље пјевао „муку господинову,“ као и лани, а пролетњи мирис буде допирао с поља. Прековођани опет питају : је ли оно мали Јерковић, што онако липо пива?... — Бакоњи све кика растијаше на ту помисао, пак се толико одобровољи, да се из далека јави Дундаку, који голуждрав бјеше изишао пред мајупницу.... „А како би било, да оти-

ђем онамо, да и' све поизбудим? То би била прва корист, што би јутрос могао учинити манастиру! Баш да одем!« Бакоња остави суд, пак отрча пред мађупницу.

— Ковачу! Млинару! Дижите се! Сунце је грануло! Шкељо! Устај и пробуди Букара!

Слуге промрмољише њешто изнутра. Враћајући се, Бакоња се живо сјети јучерашње трке и скакања Букарева. „Нема ти, брате, што Буковичани!« поче се разговарати сам собом. „Овај сметењак, он је један с реда, па шта је кадар учинити! А да какви су они, које би човик пробрâ!... Скочити из бачве, то је примного!... А Букар каже, да њиов ковач може рукама сломити коњску потковицу!... Па зар нису ти Буковичани змајеви? Е, јесу, брате! Ма ћу и ја да скочим на коња, у трку, па ма оби ноге сломија!«... Бакоња се устави крај суда, па гледа себе, како трчи упоредо с коњем, па одједном ђипац на њ. То бива о „проштењу« (о слави манастирској) пред мноштвом народа, а свјетина му пљеска рукама. За тијем Бакоња наређује, да се изваљају двије велике бачве, свака виша од човјека, пак уђе у једну, пак из ње скочи у другу. Тада се народ чисто помами, јер се Далматинци много заносе такијем работама!...

Кад се Бакоња сагну под суд, оде му поглед пут коњушке, те видје, да су врата отворена. Опет остави суд, и заборави на стрица, па потече онамо. У тај мах удари киша. Бакоња гурну у врата и с прага поче тепати: „кујас! а ди си, мој кујас!« јер му коњ по-

знаваше глас, те би му се увијек одазвао ржући. Али му се кујас не јави. Бакоња уђе и видје.... не видје ни кулаша, ни брњаша Срдарева, ни дората Блитварева, ни вранца Вртирепова, ни два најбоља товарна коња. „А ди су?“ запита Бакоња. Оне двије мрцине, што гризаху из јасала, погледаше га зловољно, па обрнуше главе од њега, као да ћаху рећи: „Нас не питај!“ Бакоња, као без душе, отрча ка мађупници.

— Ди је Букар? пита он.

— Он се, брате, загнâ у сан, пак му остаје јоште доста, докле допре до краја! вели Дундак, сједећи на прагу.

Бакоња се издера, да је свима у ушима зазвонило:

— Није до шале, зло вам јутро!... Брзо изађите, нестало је коња!... Разумите ли?... Коњушка је отворена, а нема коња!

Сви потекоше за њим.

Коња нема, али брава није развртана.

— Ти си, Шкељо, заборавија закључати синоћ! рече ковач.

— Нисам ја, него је Букар заборавија....

— Мучи, бештијо! викну ковач. „Букар је заборавија!!“ А нисмо ли га понили синоћ кâ мртва?... Него, ја мислим, да није зла. Коњи не били привезани, а врата отворена, па пошли к води. Ајдемоте трагом!...

Земља је била влажна, те се трагови јасно распознаваху, али међу коњским копитима бјеше и људскијех стопа. Трагови иђаху к

води, али од воде не бјеше их ни на лијево ни на десно.

Сви се укочањише од чуда.

— Ма шта је ово? пита Бакоња.

— Потопили се, на моју душу! поче Дундак трљајући црвене очи. Дојадио живот коњма, па липо сложно и договорно рекли: „Ајде да се утопимо!“ И што су рекли то извршили, кâ што јето видите....

— Ти се шалиш, кад није до шале!....

Дундак удари у смијех и поврну:

— А шта ћу друго, кад оћете да бенетате? Видите липо коњски траг, али видите и босе ноге приковођана, а видите и говеђе папке....

— Јест, Исуса ми! рече говедар. Јево и волујског трага!.... Ајме мени, биће одвели и краве! — пак отрча пут наслона, остали за њим. Говедар, чим бй пред вратима, обрну се к њима и рашири руке. Допадоше сви. Врата разврнута. Уљегоше сви заједно. Крава нема.

— Ајме мени, нема их! рече говедар.

Дундак поче: „Дај ми каву с мликом!“.... — Нема млика, шјор!.... „А зашта нема млика?“.... — Зато што су приковођани повели краве, шјор!.... „А зашта су и' повели?“ — Зато што нису имали своји', шјор!....

Другови се малко смијаху, а Бакоња, блиј̂ед, простријеља их очима и стаде да их грди:

— И ви сте слуге светога Вране .... И ви сте поштени кршћани!....

— Полако, ти мали! осијече се на њ млинар. Ниси ти још стâ да заповидаш и да бректиш, него ајде за својим послом!....

За тијем млинар искочи, вичући, колико га грло служаше:

— А на ноге!.... А за светога Врану и његове ране, покраде се манастир!.... Берија! Бее-ри-јааа! Амо-те, амо, бее-ри-ја!

— У звона! у звона! и пуцајте! виче ковач. Бее-ри-јааа!

Тројица се објесише о конопе, те заљуљаше сва четири звона; остали прихватише оружје из мађупнице, те учеста пуцњава, као да се крајина заврглa.

Киша једнако падаше.

Сви искочише из манастира. Фра-Брне, без мантије, огрнут кабаном. Срдар први допаде.

— Шта је?....

Чим разумједе, шта је, потече к води, слуге за њим, ђаци за слугама, а остали фратри лагано за њима...

— Нико се утопија! мисли Пирија.

— Та-а-а-ко! Па шта-а ћемо му ми?!

— Али, може бити, да је и шта друго! вели Тетка.

Кад видје Срдарина да се трагови не размећу, потече дуж ријеке ка сплати. Остали сви истијем редом за њим. Бакоња сустопице за Срдаром. Кад стигоше испод русја, али нема ни сплате ни лађе.

Дундак зазвијука и завитла руком.

— Шта мислиш, Дундаче? пита га Срдар.

— Мислим, да су и' потопили ако су имали времена.... или пуштили низ воду.

— А зар не би могли ди запети?

Могло би и то бити, јер вода није велика.

То ћемо најприје видити! рече Срдар, па се врати истијем путем натраг. Је ли све коње повело? запита Бакоњу.

— Не.... остала су два товарна!

— Ајд.... соколићу.... ти си најбржи.... ајд потеци, па и'.... изведи....

Бакоња одлети. Залуду га стриц, који с осталијема чекаше гомилу, устављаше.

— Шта је, за Бога? запиташе Срдара.

— Како шта је? викну љутито Срдар. Зар још не знате, да смо покрадени!....

У то Бакоња доведе коње.

Срдар окрочи бољега, па га гоњаше у воду.

— Удрите га! виче Срдар.

— Не за Бога у воду! Нека враг носи шта је понија, а чувај се ти! моли гвардијан.

— Удрите кад вељу, а за мном ко оће! виче Срдар.

Бакоња ћуши ногом коња, који загази, пак се мало по мало ослободи и заплива. Вода га је носила попријеко. Срдар је махао рукама, и обадао га петама, и преплива.

Прековођани стигоше и сви једанак заграјаше, а тако исто манастирска чељад с друге стране, те заглушише једни друге.

Бакоњин коњ два пута потону, те маломе остајаше само глава изнад воде. Диже се велика вика.

— Спасте дите!.... Ко је пливач?.... Спасте дите!.... викаше фра-Брне.

Бакоња вртијаше главом, да не треба помоћи, па попусти оглав, а измаче се на сапи.

Срдар и Бакоња кренуше се низ воду пред сељацима.

— Сад ви сви ајте на скелу, да будете у помоћи ако довезу сплав! нареди гвардијан.

— А ди је Букар! пита Тетка.

— Јади га знали! Како се синоћ опија, зäр још спава! одговори њеки.

— Е, па зовите и њега, јер би он могâ ваљати колико вас три.

Слуге пођоше, гдје им би наређено, а фратри и ђаци пут манастира.

— Ајте ви отворите цркву, јер није разлог, да јутрос не буде службе! рече Дувало ђацима.

— Ово није могло бити без домаће издаје! Ово се види да је домаћи прст! поче гвардијан хучући.

— И ја сам то одма помислија! И ја сам одма посумњâ, а знате на кога?

— На кога?

— На Стипана, валај, рече Дувало.

— Добра ти је та! повикаше сви.

— А шта ти мислиш Брне? пита га Вртиреп.

— Ја мислим да ми је враг однија двиста талира, јето ти шта мислим! А шта ми помаже, да се дозна, ко је кривац? Коња више ја не види', јер је он до сад, на турској граници.....

— Тако је, вире ми! прихвати гвардијан. Четири седланика, рачунај, по двиста талира с оправом; пак два товарна, метни по педесет, то је девет стотина талира; па шест крава, метнимо, не више но по двадесет, то је сто и шездесет. О, сад додај два бродића и сплату, рецимо, опет стотинак талира — то ти је око дванаест стотина очишћено јутрос на чисту сриду!

— Тако је, боме!.... Јето, тако је! А камо ли да ће се приковођани припасти од Шкоранце....

Лис се врати.

— Кључ је понија Јерковић!

— Јето ти сад! вели гвардијан.... Ајде у вигањ, па донеси шта триба, да разврнемо мала врата.

Фра-Брне, држећи се за трбух, замлијечи очима, пак ће им:

— Ја, браћо, не могу више! Једва сам и довле допр̂а! Стоји ми врка у дробу, ка̂ кад купус ври! и пође лагано уза стубе у своју ћелију.

За њим оде и Дувало.

У томе се Лис врати са оруђима, те, он, Мачак и Бујас, почеше разврћати мала врата.

Фратри се шетаху око двориштa.

— Домаћа, домаћа и домаћа издаја, друкчија не може бити! вели Тетка. Промислите само ово: лупежи су могли знати све, што у нас бива на синошњи вече; знали су, да су слуге у манастиру до касно, као сваких година на тај дан; знали су....

— Није трибе, све то набрајати! прекиде га Вртиреп. Могло је бити и без домаће из-

даје, јер колико је скитача служило код нас, па посли разметнуло трагове свуда! Осим тога година је гладна, а пук се покварија!

— Ја јопет једно: ту је Стипанова рука! вели Блитвар. Ја сам чуја, да је Стипан посли бија код калуђерâ у служби.

— Па причекајте да свршим, рече Тетка. Немојте ме прикидати, а имаћете кад казати сваки своју!... Ја не вељу, да Стипан није посрид тога, или да јест, или да би могâ бити Петар, а не бити Павâ!.... Ја сам само тија рећи, да лупежи нису могли одјавити животињу на видној ноћи прико наши жупâ, између наши кметова, то нису никако могли учинити, без руке помоћи из куће! А кад вељу „домаћа рука“ не мислим само ово наши пет шест слугу, него мислим и најближе приковођане!... Вирујте ви мени, да међу онима, што сад трче за Фра-Јаковом низ воду, има и' доста, који се сад смију под брком... Сто сам вам пута рекâ: грђи су од ркаћа!

— Немој, болан, тако! рече Вртиреп.

— Како нису грђи! Ркаћи бар отворено говоре: „Удри по буњевцу! Не жали буњевачко.“ Тако барем говоре, па си барем на чисто с њима! А наше рђе кад спомену име св. Фране, топе се, тобож, од богољубности, а овамо, кад год што могу очапре нам, и кожу би нам здерали.... Од лани бијау се, тобож, припали од Шкоранчине устравице, да нас лакше поарају, кад се најмање будемо надали!.. А шта ми највише потврђује сујму, да су и слуге у договору с лупежима, то је, што

су синоћке нагонили Букара, да пије. Бојали су се, да би Букар могâ устајати по ноћи! јер, видите, какав је да је, јопет имам највише вире у његака.

— И ја! вели Блитвар.

— И ја! потврди Вртиреп.

— Меника је зло! рече гвардијан, коме се лице бјеше зајаприло, а вратне жиле набрекле.

— Ма, збиља, шта је тебика? пита Тетка. Ја сам, од мало при...

— Зло ми је, брате! Бије ми у слипим очима, кâ маљем, а блишти ми се, и све кâ да ми мрави гмижу по десној нози и руци....

— Па ајде лези, брате! вели Тетка.

— Ајде! ајде! рекоше и остали.

У тај мах диже се граја из цркве. Ђаци бијаху разврнули врата и ушли.

— Који је враг јопет?... Шта то јопет може бити? рекоше пошавши к цркви.

Мачак, Бујас и Лис, сретоше их, сваки блијед и уздрхтао.

— Поарало цркву, дуовници.

— Поарало цркву.

Фратри с њима потекоше, али гвардијан застаде, заколијећа се и паде наузнак, као свијећа....

III. У Ж А С

Фратри и ђаци стадоше се мотати у сумраку по цркви, не смијући се раздвајати.

— Отвори велика врата! викну најзад Вртиреп.

Тада тек видјеше сав ужас!

Ни на једном олтару не бјеше ништа златна ни сребрна, свете трпезе испреметане и искаљане, по поду: свијеће, књиге, палме.....

Тако се шта могло видјети само у старо вријеме, кад су јањичари пустошили!

Вичући од ужаса, пођоше сви у гомили пред главни олтар.

Св. Франи однијело с главе златну круну, а са груди му три низа драгоцјених завјета. Па као да то не бијаше доста, него му још проврти ло ножем једно око, а угљеном огарило му наусницу! Па однијело испред њега велико кандило и три мала; па однијело испод њега златну кутију у којој се храни пресвета оштија; па однијело старинску причесну чашу, сву од злата, прилог босанскога краља Стјепана Томашевића, коју су фратри њекад од туда донијели; па однијело шест тешкијех сребрнијех свијетњака, такође старинских; па однијело... а шта није однијело, што је ваљало!

— Е, е, е, поче Тетка.

— Е, е, нека сад ко рече да су ово учинили приковођани и наше слуге, а не ркући! рече Вртиреп.

Упутише се, да прегледају први олтар на десно, али у тај мах утрча Балеган са раширенијем рукама, па се обрну три четири пута у ковитлац, па потече ка великим вратима, вичући: „Умрра је! Умрра је!“ па ста звонити, одскачући лакат од земље.

Помислише да је кувар напрасно полудно, те пођоше к њему, али с маљцјех врата привуче им пажњу помагања фра-Брнина, који викаше са трцјема: „Та излазите, излазите, видите шта је томе!... Ко то лежи кâ мртав?“

Изађе и Дувало на трцјем, огрнут раканцем, па виче: „Ко је убија редовника? Који је то погинуја?“

А јадни гвардијан лежаше наузнак, модра лица.

Сви изгубише свијест, сви говораху у један мах, мотајући се око њега.

Балеган једнако звоњаше, вичући њешто.

Најзад, Нађвар и Дувало разумјеше да је и црква похарана, те уђоше у њу, а кад видјеше грдило око себе, погледаше се у очи, сумњајући, да ли је сан или јава. Сад их прену граја слугу испред великих врата, те потекоше тамо, али не могаше изаћи од Балегана, који је одскакао.

— Прикини одма! викну Дувало, а кад га кувар не послуша, он га ухвати за ухо и одмакну, па поче говорити слугама:

— Куда ћете ви амокарце?... Ти ајде, а ти стани... не, него ајте сви, један тамо, а два овамо...

— За ликара у град, додаје Брне.

— Ама, шта је то јопет? пита млинар.

— Како шта је!? Умр̏а је гвардијан...

— Гвардијан умр̏а!

— Станте сви! викну Вртиреп, дотрчавши у тај мах. Ајте наоколо у манастир! Па од-

гура фратре и кувара у цркву, закрачуна врата изнутра, па изађе пред њима у двориште....

Кад слуге уђоше с друге стране, наста опет метеж и вика.

— Дакле, умр̈а гвардијан!?... А ко вели да је цркву поробило!?... Ај, да видимо!

— Натраг! викну Вртиреп, па видећи да их не може уставити, истрже пушку иза паса млинарева, натегну је и напери у гомилу.... Натраг! пасји скоте! Нико да се одавде мâка није, него да ме свак слуша... Ножић ми дај когод и воде донесите! Та не видите ли да је човик при смрти! Брзо, двојица донесите штрамац (душек) из његове камаре. Ножић амо или бритву!

Вртиреп тури пиштољ за свој коноп, па хитро распори мантију гвардијанову и резну му мишице на два мјеста, па га попрска водом и нареди да га пренесу у собу. Мачка остави пред црквенијем вратима, да стражари, а он пред осталијема отиде у манастирско „шкриторје“ (писарницу), те хитно написа два листа.

— Јево дви књиге, једна суду а друга ликару. Даклен, који може припливати, па да нађе добра коња прико воде, па да оде у вас трк у град? Ала-те, момци, јер дајем три талира јабуке! рећи ће нови привремени старјешина.

— Није то збогу јабуке, него . . . оћу покушати, ако ћете викнути приковођанима, да ми даду коња! рече Дундак.

— Ја би се најбоље поуздâ у Букара, рече млинар.

— А, збиља, ди је Букар?... Камо га?... Брзо по њ!

Шкељо отиде, да га тражи.

Вртиреп и Тетка изађоше са млађима пред манастир. Остали фратри отидоше ка гвардијану.

Дуго су тражили Букара.

— А ко зна да није он баш и учинија сав овај покор! вели Дундак свлачећи се. Говедар му везиваше хаљине на једну мотку.

— Тебика је увик до спрдње, пијаницо, рече Тетка. А мени је баш за мисâ шта је са сиромајом!

— Не триба му се бојати глави, дуовници, вели ковач. Букар је страшљив кâ коза, па се припâ, па се забија нигди у ракитама, а измилиће кад огладни.

Дундак заплива, држећи једном руком мотку са гуком хаљина на врху. Сви сачекаше докле он преплива, док се обуче и отиде у село. — Ближи прековођани, како већ видјесмо, пошли бјеху за Срдаром и Бакоњом низ воду. — Тада Вртиреп нареди преосталој четворици слугу, да пазе неће ли они са Срдаром довући сплату, а ако то буде, нека им помогну, а један нека дође у манастир, да му јави. Па он и Тетка отидоше ка гвардијану.

Сви шест фратара остадоше њеко вријеме крај болесника, коме се само по дихању могло познати да је још у животу, па, оставивши код њега ђаке, они отидоше у цркву.

Испред св. Јеронима бјеше такође одни-јело све, али њега не бјеху лупежи нагрдили.

— Види се, да су имали ришпета, јер је брадат, кâ какав њиов калуђер! рече Вртиреп.

На другом и на трећем олтару, свете: Виђентија Перејра и Рока, бијаху безбожници испрорешетали. А на четвртом, гдје бијаше насликан свети Брнард, који клечи и дигао руке пут неба, лупежи му растегли брк с уха на ухо, тако да се и Вртиреп мало осмијехну.

— Ма, убија и' Бог, како су имали времена да се играју! чуди се он.

— По свој прилици ушли још с вечера. И није и' било мало. Једни су чистили овдинак, а други чували на возу, докле смо ми јегленисали у мађупници.

— А шта би било, да је који од нас изашâ? пита Брне.

— Е, шта би било! Штедили би твоју липу главу! рече Вртиреп... Ма збиља, ми се не питамо: куда су антикрсти ушли, кад су обоја врата била затворена!

— Јево трагова од опанчина, вели Тетка. Ја одавно то гледам. Јево и' иђу у шакриштију (ризницу). Ајмо тамокарце.

Ризница се избочила у гробље, а улазак је у њу иза главнога олтара. Свуд наоколо бјеху старинске скриње од ораховине, пуне црквенијех ствари и хаљина; скриње бијаху обијене и испреметане. Једини прозорак, на коме су дотле биле јаке гвоздене решетке, сад стајаше разјапљен.

— Даклен, овуда су ушли!

— Како су могли изврнути гвожђа!

— Не видите како! вели фра-Тетка. Три, четри, антикрста свана поткопали ћускијама прагове, па и' заједно с причагама извалило. И морам признати да је то врло виштo, јер се зид с оне стране мрви кâ крув. Види се, види, да су у напридак све знали и проштудијали, а то је могâ учинити човик који је подуже овдинак боравија.

— Даклен, опет сујма мора пасти на Стипана! вели Дувало, пропињући се, те промоли главу кроз прозор. А јест, душе ми, све како ти кажеш! Јено решетке циле цилцате, а три се прага држе заједно, а четврти се разбија на два комада.

Пошто се сви обредише, гледајући кроз прозор, вратише се, да прегледају и остала три олтара, која бјеху похарана и оскврњена као и остали.

У томе их затече подне.

— Шта ћемо сад? пита Вртиреп... Опростите, браћо, ја се не намећем кâ старишина, али, видећи, да сте сви изгубили били главу више него ја, ја....

— Ти си се понашâ кâ прави човик! рече први Тетка, и ја ти зафаљујем!

И сви почеше хвалити Вртирепа.

— Е, дакленка шта ћемо садак? Јево већ дванајст ури. О официјама и другим службама не може бити ни говора. Триба да цркву запечатимо доклен не дође комишијун из града. Па јето нема ни сплате ни бродова....

— На, ајдемо да штагод појидемо. Нећемо, зар, да сад још цркавамо од глади, рече Брне и оде први.

Другови му, запечатише врата, а на прозорак ставише двије палице на крст, па га стигоше у ручаоници, гдје Грго изнесе зеља и сухе рибе.

— Дакленка си се ипак побринуја за ручак, вридни наш Грго! вели Блитвар. Еваллај ти га!

— А шта ће се, дуовници! Божја је воља да човик мора пити докленка је жив, па се не знам шта догодило! Али, вирујте ми, ја сам још изван себекаре. Ови страшни догађај узеће ми најмање пет година живота! И још је нико имâ душе да ме потеже за уво! Ај, ај . . .

Дувало поче јако кашљати.

— Та-а-ко! поче фра-Брне. Пет година, велиш! Ја би приста̂ и на десет за менека. Ја не знам шта ће с меном бити!

— Не бојим ти се ја глави, Брне! рече му Вргиреп. Ниси ти примека срца, и ако ниси за̂ човик! Него чувај се, да ти . . . крк! . . . знаш, да ти не кркне жила ка̂ сиромају фра-Вицин јутроске.

— Али ја нисам никада млого пија.

— Ниси пија, али млого се раниш и млого лежиш! А сам кажеш, да те од никога вримена, штиљье за палце од ногу. То може бити подагра, на̂ покојном фра-Фелицијану.

— О, Боже сачувај и блажена Дивице!.... Шта говориш?.... Прођимо се шале и задиркивања на овај црни дан, на који ће све кршћанство процвилити...

Дође Шкељо.

— Јето вуку сплату и бродиће! Пуни су приковођана.

— Добро је и то у воликом злу! рече Вртиреп устајући. Ајдмо, браћо!

— Ма ја не би пуштâ пук амо за данас и сутра! опази Тетка.

— А како ћемо им забранити!... У манастир, можемо да и' не пуштамо, али, најпосли, нека и' исприд мађупнице!

Десетак прековођана вуцијаху сплату (весла бјеху потопили лупежи) пуну људи, међу којима бјеху Срдар и Бакоња. А бродиће бјеше однијела вода.

— Све сам чуја и разабрâ, све... и за цркву и за гвардијана! рече Срдар излазећи с натегом. Ја не могу више! Добро ће бити, ако и ја не платим главом. Иђем одма да легнем. Наредите да ми се донесе у камару врује ракије.

Заиста изгледаше човјек као да је годину боловао!

За њим се извере Бакоња, такође једва се држећи на ногама.

Стриц пође да га прати.

—Та-а-ко! Божјаче, несрићо, губо, изроде, магаре од магарета. Тако, је ли? Ти, да се јуначиш! Ти, да се угледаш на онога манитова! Шта би ја још доживија од тебе, кад

би те крај себека трпија! Али је ово послиђњи разговор међу намикарце! Сутра још нека те враг носи од куд си и дошâ, јер таки нису за редовнике, него за ајдуке. Ајде у чету Радекину, ајде се поајдучи кâ какав ркаћ, па арај цркве и манастире.

Али Бакоња не хајаше за те ријечи, него узе сухе хаљине, па се склони иза врата, да се преобуче.

Тада Брне отиде у кујину и замоли кувара да му и синовцу однесе вруће ракије. Али кад њих двојица дођоше, Бакоња већ спаваше. Фра-Брни не оста друго, но да легне и он.

У сумрачак пробуди се Нађвар нешто вољнији.

— Дижи се, ИВе!.... Устани, моје дите и донеси воде!.... рече благо.

Бакоња, јако зачуђен, пође. — Чинило му се, да је протекла година, а не један дан од кад је пошљедњи пут ходио на чесму; чинило му се, да се он прометнуо у њеко друго чељаде, и да се све око њега скроз измијенило, — да је манастир много мањи, а тако исто и црква, да је вода око острва широка као море, а да се око воде, свуд наоколо, налазе њеки дивови, од којих стрепе чак и свеци у цркви, којима ни св. Фране не може ништа, но им допушта, да му око ископају!.... Обузе га велика туга и страх, и вјера му се помјери, те не знадијаше, коме да се моли, пошто не бјеше навикао, да се обрће правце к Богу; плачући горко, зажели смрт пријеку, невидовну смрт, која би га једнијем махом макла искрај злијех

људи, искрај нејакијех светаца, који нијесу кадри ни себе одбранити, а камо ли ће њега!....

Али до мало обузеше га друкчија осјећања: ражали му се њешто на Франу, Јеронима, Виценца Перејра, Рока, Брнарда, Доминика и Христифора; види их поништене, па му се ражали, па би хтио да их утјеши, јер му се тога маха чињаше, да је над њима.... На онда се препаде од те помисли, јер му се видје, да су свеци страшнији онако накажени и да су „могућнији“ но што бијаху прије.... „Они су се притајали, па чекају вриме, кад се нико већ не буде надâ освети, да ударе, изнебуа на проклетнике!“ сину му кроз памет и крв му се запламти од бјеснила, те зашкргута зубима....

Сад видје себе у фратарским мантијама на помамну коњу, са голом сабљом у руци; за њим се слегао сав кршћанлук, колико га је од мора до Козјака и Велебита, све, брате, по избор момци, коњици и пјешаци. Бакоњин коњ као и да не стаје на земљу, него као муња облиједе ту силну војску, а Бакоња на њему, држећи у лијевој руци крст, у десној ђорду, соколи љуте ратнике, па пред свима прегази њеки дуг мост, преко њеке широке воде и стани се у једну пространу раван. Ту најприје уреди војску, па под шатором очати свету мису, као што њекада чињаше фра-Иван Капиштран и Шурић дон-Стипан, прије него би на Турке јуришали („Писме“ о тијем двама јунацима, „како их спивао фра-Качић,“ слушао је Бакоња више пута од Лиса). За тијем војвода Бакоња опет појаха дора од мегдана, и крену

се пред својима на дивове. Иду, иду преко ширине, све тутњи пусто поље под њима. Кад се бјеху одмакли, сјети се војвода, да је и фра-Срдарина међу војницима, па га стаде тражити, а кад га нађе, ижљуби се с њим, и с мјеста га постави за главара лијевоме крилу, а Вртирепа метну на крај деснога, а сам пред свима. Па онда сила пође зорније; али након помањег размака, угледаше високе планине и под њима страшне дивове, који бјеху развили бојна крила, да се једва могаху прегледати. Тада малакса срчаност војницима, па и војводи. Он стаде и устави војску, па страшнијем гласом ишчати тропар св. Франу. Кад сврши молитву, обрну се к непријатељима, али тамо мјесто цинова.... шта видје? Буковичке гоље и раскалашни Котарани!.... Тад се поврати срчаност војводи, те викнув: „јуриш на ркаћине!“ погна коња у сав трк, а сви остали за њим.... А ркаћи „плећи даше, и бјежати сташе!“.... Боже мили, што се од њих чини!.... Крћанлук их сијече, гази, куће им и цркве руши и спаљује, вјеша им калуђере за брадине!....

Враћајући се са чесме, Бакоња је морао накнадити све пропуштено чешкање.

Доцкан у ноћ стиже из града „комишијун.“ Дође Шкељо да то јави фра-Брну, те Бакоња изађе са стрицем пред манастир, гдје већ чекаху остали фратри. Четири лацманина одјахаше са коња, па Дундак за њима.

— За дивно чудо, како сте могли стићи! рече Вртиреп рукујући се са најстаријим. И

сви се фратри томе чудише, а претур поче, да се хвали како су све у кас дошли од града.

Бакоња прихвати једну кожну торбицу, коју му пружи један млад господин, риђе браде, сух и живолазан.

— Ко је овај јарчић? запита Бакоња Дундака.

— То је ликар. Чини ми се да је ркаћ, јер говори као и они.

Господа све „пркелајући“ уђоше у манастир.

— А ова је баба—претур! говораше Бакоња гледајући са стране старога безбркога чачура.

— А ко је онај погурени куљеша?

— Оно је ађунта, одговори Мачак. Кажу да је пуно учен човик, да уми латински кā и фра-Тетка.

За њима пђаше писар, висок мршав незнатан младић.

Блитвар одведе „комишијун“ у трпезарију, а љекар с осталијема отиде ка гвардијану, те му, одмах, отвори зажето око, које се склопи чим маче прсте; па му затвори друго, а оно се само отвори; па га ухвати за било, гледајући на свој часовник; најзад, намргоди се и запита Тетку.

— Је ли овај *човјек....*? медик нагну палцем врху усана.

— Па јест, прилично.... мало и одвише ако хоћете, одговори Тетка, разумјевши мимику.

— Камо торба? рече љекар Бакоњи, па извади из ње њекаку запиљену цијев, којој

врх замочи у воду, а потегну к себи шипку из цијеви. Чинећи то, говораше њешто талијански фратрима, који с великом муком обрнуше гвардијана потрбушке и свукоше му гаће....

Да је ко рекао Бакоњи, да ће се тога црнога дана још чему моћи зачудити, Бакоња то не би вјеровао; али кад видје шта љекар учини, Бакоња се пренерази....

— Ето, тако ћеш му, дијете, опет пред зору учинити! рече љекар Бакоњи, давши му штрцаљку.

— Ја?! рече Бакоња блијед и сав се уздрхта. Не би ја то чинија ни своме ћаћи!

— Мрш! козару зврљевски! викну Вртиреп. Ти да ми се ту размећеш, ка̂ да си ми ти ники господин, а не наш измећар! Мрш! с очију ми!

Наћвар удари Бакоњу по глави.

Послије вечере заврже се жив разговор између фратара и лацмана. Безбрки суђа, канда бјеше шаљивац, јер се често сви смијаху. Пристав је мало говорио, али је свакоме потврђивао главом. Љекар, одмах послије јела, закурњави дебелу цигару, гледајући слике по стјенама. Писар, одиста хотијаше да покаже, како је размажен, те је ситно јео и сркутао, а дизаше чашу двама прстима.

Говор је најприје текао о похарама; судија исприча, како су оплијењене четири латинске цркве те зиме у његовој области. Говорио је о чети Радекиној, која зимује по Котарима и по Приморју, а љети се станује по босанским

планинама, и допире чак до српске границе. Говорећи о јатацима судија, настави:

— Шве на Радека! Шве на Радека, а друга галијота шине краја на његово конто! вели он. А ди је то Радека?.... Може он аривати ту, ту, ту, на шво мишто? Ето, мој гошподин, шетири колопа пандура, што увика шета тамо вамо по Буковиша, по Котаре од једно шело до друго, од монтања до монтања, а Радека нима!

— „Нима,“ борме, рече Срдар смијући се.

— Нима! А колико ше динара троши жа шпијуна, која каже: „Ето, Радека ту, на!“ А та ишта шпијуна Радека каже: „Ето, пандура ту, бижи!“ Је тако, мој гошподин!.... Ја вама кажа: Далмашија има педешет иљад ајдук!.... Ту нима римедијо (лијека), него вишала! вишала! и вишала!....

Преметнуше разговор на болесника.

— Дакле, дотуре, шта вам се чини о нашем гвардијану?

— Е, може остати а може и умријети.

— Чудне мудрости шапну Бакоња друговима, који се бјеху збили на вратима. Мудра ли је ова јарчина ркаћка, збогу које сам добија триску! О да ми га је почешати по леђима.

Љекар испири дугачак млаз дима, па им поче објашњавати, шта је капља.

— Да оће Бог дати, да се освисти, те да га причестимо, вели Блитвар.

— Боље би било да и не дође к себи, ако већ мора умријети, рече љекар.

— Није то тако, мој дотуре, дода Брне, мале су муке на овоме свиту прима онима, што нас чекају на другоме, ако се на време не поткрипимо светим сакраментом покајања! Нема много времена да је, напрасно, неспреман, умрâ један редовник, па, послинак, није имâ мира у гребу, него се јављâ, час једноме, час другоме, свитујући скакога, да у вике буде готов за послиђњи час....

— То су бапске, прекиде га љекар, готово љутито.

— Нису то бапске, рече пристав, који је дотле ћутао. Барем, по нашој вири нису....

Фра-Брне се ухвати за то, те ста призивати у помоћ Јеронима, Августина, Аквинца, а најпослије доказивати како су нелогичне све оне вјере хришћанске, које не признају „чистилиште“ (пургаторију) а ипак се моле за мртве.... „Јето, дотуре, без замирке, ви ришћани, не вирујете, да има чистилишта, а зашто онда плаћате саландаре и парастосе за мртве? Реците ми, молим вас, шта им то помаже? Ко је у паклу, молитве га не могу извадити, а ко је у рају, њемука не трибају? Је ли тако? Е, кад је тако, шта, дакле, помажу молитве за ваше мртве?

— Не помажу, богме, ни нашијем, ни вашијем, но су добро дошле поповима!

Суђа се насмија, а пристав поцрвење, па поче причати, како су сви православни у опће слабо обавијештени у стварима своје вјере: — и најобразованији су у томе пуке незналице. Љекар је најприје порицао потребу тога

обавјештења, па онда чак и потребу вјеровања, али кад пристав преврши мјеру својим хвалама латинској цркви, тада и доктор поче хвалити своје православље, да, заиста, боље не хоћаше ни задарски владика.

Вртиреп нагло уста, а за њим и „комишијун,“ те отидоше у гостинске собе, а љекар са фратрима ка болеснику.

Бакоња сврати у стару мађупницу. Она бјеше пуна прековођана. Људи нагађаху ко је могао похарати манастир и како је то могло бити. Опће је мишљење било, да је то учинила Радекина чета, у којој је било најмање тридесет друга, разумије се, све „ркаћâ“. Већина не вјероваше, да је Стипан проводио хајдуке, него то је могао учинити који други слуга, од онијех, што су прије Стипана служили, по свој прилици „какав притајани ркаћ.“ А што се тиче Букара, сви су били већ увјерени, да је погинуо. Биће несретњик изашао, те се сукобио са разбојницима, па (од страха, а не да изазове узбуну), почео викати, те га премлатили и бацили у воду. Та је сумња била основана, јер се и Шкељо у потоњу сјетио, да је њеко излазио из мађупнице, а све пазочне слуге одрицаху, да је излазио који од њих.

Кувар прекину те разговоре, викнувши с врата:

— Је ли ту који од дијака? Нека одма иђе у цркву! И ви, људи, изађите да испратите присветога! (тј. ону звијезду, у којој се држи „оштија“).

— Зар је баш на умору вра-Вице? запита њеки.

— А зар није украло и присветога? запита шапћући Бакоња.

— Мучи, несритно дите! одговори му, такође лагано, Балеган. Наши људи вирују, да нико не може дигнути присветога, осим редовника, зато не ваља да то чују.... Ајте, браћо, ајте!

Ни Бакоња, ни сељаци не бјеху дотле улазили у похарану цркву, те се запрепастише видећи сав покор! Црква је још страшније изгледала према запаљеним воштаницама, које држаху Бујас и Лис пред великим олтарем. Бакоња уђе у шакристију, одакле на скоро изађе у стихару, клепећући звонцем, знак да ће се за њим изићјети „присвети.“ Сељаци клекоше. Мачак разапе свилени шатор над Тетком, који изнесе њешто увијено златотканом крном. За њима иђаше Вртиреп, носећи кутијицу светога уља. За Вртирепом осталијех пет фратара, пристав и писар, сваки са запаљеном воштаницом. Ка њима се придружи Балеган са сељацима, све по двојица, па прођоше мрачно двориште, па уза стубе, па тријемом, до гвардијанове ћелије, пред којом сви лајици опет клекоше, а редовници се збише око кревета, чатећи молитве. Бакоња се пропе на врх прста, али не видје ништа. Дијете се питаше: „Ама чим ће га причестити, кад нема присветога, а оштија се не смије носити у голијем рукама?“ Тек, када се они размакоше, Бакоња видје помодрелу, бесвијесну главу гвар-

дијанову. Тада поче обред миропомазања, који се, као што је познато, код католика врши над самртницима! Фра-Тетка помаза уљем болесникове вјеђе, чело, слијепе очи, итд., па га онда њих седам благословише и рекоше народу да се разилази.

Бакоња је то једва чекао. Премда је спавао око четири часа послије подне, опет бјеше веома уморан. Он отиде у ћелију, те сједе с прутићем у руци, како ће „Враја“ прочешати чим дође, али Бакоњу савлада сан, те заспа обучен.

Пробуди се кад бјеше сунце одскочило, и видје да је стриц већ изашао; и то мора да је се нагло наредио, јер бјеше просуто воде под умиваоником, а утирач бијаше на поду. Бакоња брзо отиде у гвардијанову ћелију, коју затече распремљену — кревет намјештен, све обрисано, — баш као да је фра-Пирија изашао у шетњу. Бакоњи се коса накостријеши, те потече ка старој мађупници, из које куљаше дим и допираше грађа, што никад није бивало преко дана. Ту су прековођани обртали два овна, а Бељан и Шкељо настојаху око великога котла, у коме је, канда, врио купус. Бакоња отиде у горњу кујину, гдје нађе Балегана и Бујаса, у велику послу око огњишта.

— Шта?.... Зар је приминуја гвардијан? пита их Бакоња.

— А ди си ти, јадно дите? рече Грго. Шта је с тобокаре? Ја све питам од јутроске: Ама ди је мали Јерковић, како то да њега

нема. кад ми је највише од прише? А знаш ли ти, да ће данас бити на ручку најмање двадесет редовника, и провинцијал?

— И провинцијал!... Ама, дакленка је умр̏а гвардијан?

— Није, него ће чекати доклѐ ти устанеш, вели Бујас. Умр̏а је таман у једну уру посли поноћи, а принили смо га у цркву у седам ури. Биле су већ и три мисе. Ја мислим да сад четврту дивани твој стриц....

— Како то? Зар се може диванити миса у поараној цркви?

— Одија је Шкељо прико воде, до најближе парокије, те је дошâ вра-Томе и донија присветога и све што триба за један олтар, јето ти, рече кувар.... Ајде, моје дите, попи мало кавице, па отиђи у цркву, да пољубиш гвардијана у руку, па се одма врати. Ако те фра-Баре (Вртиреп), или стриц, или који други мисник, буде устављâ, реци им, да сам и' ја молија нека те пуште, јер меника трибаш, пуно ми трибаш, а Анте (Бујас) може отићи.

— Збиља, зар ће се данас мрсити? запита Бакоња доручкујући. Данас, други дан коризме!

— Кад су ваке прилике, има се „дишпеншацијун,“ рече Бујас, с таквим изразом на лицу, који је значио: „Бакоња, ти још и не разумиш шта је то: дишпеншацијун“.

— А је ли комишијун још овдинак? настави Бакоња.

— Однија и' враг за рана. Прије него шта смо принили мртво тило, били су у цркви и записали све.... Фра-Тетка цини да има штете око двает иљада талира! Она бабетина претур и она коза ркаћка ликар, смијали су се гледајући онакажене свеце.

— О! она ркаћина, рече и шкргутну зубма Бакоња, полазећи у цркву.

Шест споренијех олтара бијаху застрти црнијем завјесама. Насред цркве лежаше мртви гвардијан, на истоме „катафалку", који је служио за Шкоранцу и многе друге прије њега. Иза главе покојникове збило се до тридесет сељачких људи и жена, из братства покојног фра-Вице. Бакоња се зачуди, како прије стигоше. На главном олтару св. Франи бјеше закрпљено оно пробушено око, а и брк испран; пред њим бјеше паламâ и свијећа много више но дотле на три олтара. Жвалоња је служио мису. Са страна, осим домаћих, клечало је још шест седам фратара. Њеке од тијех Бакоња је гледао о „проштењу", али му већина бијаше непозната.

Из цркве отрча Бакоња у нову мађупницу, коју такође бјеху загушили прековођани, и гдје се такође готовљаше јело. Па је било странијех људи и у млину и у вигњу. Бакоњи би мило, чувши што један говори о њему.

— Видите ли — вели — овога дијачића? Ово је синовац Наћварев, али се, госпе ми, није на њ уврга̂. Он је јуче приплива̂ рику на коњу, ка̂ и Срдарина! Шта мислите, дите, а још ми рекоше да не уми пливати!

— Па, познајемо ми добро Бакоњу! рече други, одиста манастирски прњар.

Бакоња отрча к возу, али угледав Срдарину на обали, устави се. Дундак и Тртак бијаху са сплатом на другој страни, гдје се, канда, споречкаше са гостима. Гостију је било много и сви се тискаху, ко ће први у лађу. Бакоњино оштро око познаде у гомили оца и стричеве: Ркалину, Рдала, Рору, Кљака. С њима бјеше и тутуш фратар зврљевски (За чудо, увијек су манастирци слали за зврљевску парохију најнезнатнијег фратра. Од двадесет и три фра-Јерковића, који земаном „бише и дуоваше“ једва да њих тројица дуоваше у своме завичају). Бакоња се врати ка своме Балегану. У повратку све је мислио о несрећном Букару, и веома му се ражали, те не хтје излазити докле се ручак не сврши, и ако му је Кушмељ два пута поручивао по Бујасу....

Бакоња, Бујас, Шкељо и њеко лацманче из града једва могаху одољети послужујући око фратарскога стола. Лис се њешто узјогунио, па ни да се мрдне из ђачке трпезарије. Мачак је читао житије. Бакоњине се очи крадом устављаху на *провинцијалу*, у зачељу. Бијаше то гојазни старкеља, са дуплијем подбратком, који је и једући кињао и коме као да се на лицу читаше узвик: „Ох, да знате како ми је све ово досадно!“ Провинцијал није становао у граду, него у најближем манастиру, а одавна бјеше у томе високом чину. Бакоња је чуо да је тај старац на гласу „глагољаш.“

Тек у полак ручка Бакоња смотри у трпезарији оно, што га је највише могло зачудити. И то не опази сам него (кад бијаху већ мирнији послуживањем) Бујас га гурну и запита:

— Је ли да *му лепо стоје*?

— Шта лепо стоји?.... Коме лепо стоји?

— Ма, брате, Мачку фратарске аљине! Зар не видиш да се „*обукâ*“! Зар ниси знâ?

— О, Исусе! О Дивице! узвикну Бакоња гледајући Мачка иза налоње у новишатој мантији са бијелим као снијег конопом. Из кукуље, чињаше се, да је Мачку врат још дужи, а оне мачје очи — због којих и доби надимак — још мачкастије. Бакоња се зачуди, како то није још одмах видио, па онда помисли, да су се, ето, у манастиру почели низати догађаји муњевном брзином; сад се дешава у минутама, за што је прије требало година! — Ма како је то? Је ли се зађаконија? Кад?....

На сва питања, брзо је добио одговоре.

Није се зађаконија још, али оће сутра, пошто се изабере нови гвардијан. Није све доучија, али је потриба манастиру ђакона, пошто се Чимавица неће враћати. Не би му ни то помогло, али је Мачков ујак, Дувало, стари пријатељ провинцијалов. Па онда фра-Жвалоња тија је, да провинцијал зађакони Лиса, али то не може бити, зато је Лис љут. Зато Жвалоња, одма чим се сврше „ове ствари“ иђе на једну упражњену парохију, а Лис у један други манастир.... Па има још једна новост. Један фра-Теткин брат довео је синчића, и остаће као ђак.

Све те новости учинише дубок утисак на Бакоњу, а због пошљедње поста весео. Дакле, неће он више бити најмлађи ђак у манастиру!... Како најмлађи, та он је сад одмах за Бујасом по чину! Дакле, до двије године — најдаље до три — може се зађаконити, само нека прионе око књиге!.... Хоће, прионуће својски. Па липо је и то, што ће сад бити два фратра мање, и што надути Лис износи ноге. Та то је права благодат. Бакоња хоћаше поиграти.

И опет га ухвати мала вртоглавица од помисли: како се све то дешава преко ноћ! А свега тога не хоћаше бити да ркући не похараше манастир, да фра-Вице не умрије на пречац! Боже опрости, човјек би могао бити чак захвалан . . . — А ко, најзад, познаје тајне Божје путове, о којима нам говори богословска наука!

Послије ручка, Вртиреп предложи да погреб буде одмах, те да се бар већи дио сељака разиђе. На провинцијалову лицу, уз израз: „О, како ми је све то досадно“, појави се још као њеки знак питања, који је значио: „Како? Зар да се не прилегне послин благовања?“ И сви остали фратри то помислише, али се старац у трен предомисли, те рече, зијехајући: — Онај . . . . . на крај краја фра-Баре има право, јер је примлого свитине, па . . . ноћас . . . не би . . . било . . . липо. Па онда и *друге ствари* да се што прије сврше.

Наредише ђацима да с мјеста звоне. Млађи фратри отидоше, да уреде сељаке за спровод. Бакоња видје оца на тријему пред мађупни-

цом и ману му руком, те Кушмељ пође за њим. Кушмељ би пријатно изненађен видјевши, колико је Бакоња нарастао за годину и по, од кад се не видјеше.

— Липо моје дите, рече он, пошто се пољубише.

— Немамо кад, ћаћа, него само мало ричи! И, ходећи, Бакоња му исприча све измјене, које ће настати, и своја надања. Једино ми је за миса̂ какав ће ми бити нови гвардијан, а биће цигурно Вртиреп, а он, знаш, не гледа нас липим оком, нас Јерковиће... А познајеш ли Теткина брата? Ди ли је то његово дите, ťај нови дијак? Једва чекам да га видим...

Бакоња побјеже, јер чу иза себе глас стрица Чагљине.

Опијело се брзо сврши, па фратри обнијеше гвардијана три пута око цркве и унијеше га у гробље, гдје Паћвар поче „рич". Бакоња чу само почетак, — тј. шта кажу Јероним, Агуштин и још њеки свети оци о смрти, — а кад хоћаше доћи оно, што би, можда, и он разумио, тада му се примаче кувар и пришапта: „Ајдемо, дите моје, јер не можемо дангубити. Триба нам очистити рибу и умисити какво посно тисто!"

Бакоња је стругао мрениће и пастрмке, а глава му бучаше од вреве мисли̂. Између осталога, питао се: да ли је заиста дошао тај мали Теткин, и да ли ће се и Пирија потенчити.

Балеган му је само на ово друго питање умио тачно одговорити: „Пирија се неће повампирити, јер одавна није пуно гришија. Истина, да је, сам, вечером у камари, пија мало више, али јопет: умра је наређен, колико толико“.

Докле су они тако разговарали, допираше на махове из гробља стричев глас, па се зачу њеки жагор, па, до мало, затутњише кораци пред малијем црквенијем вратима. Кувар и Бакоња отидоше на прозор. Из цркве се исука дугачка поворка фратара и сељака. Наста гужвање и граја. Срдар и Вртиреп иђаху од једнога до другога. Око провинцијала окупише се гвардијанови братственици; око Мачка — његови, око Наћвара — Јерковићи. Са Тетком одвоји се један лијепо одјевен сељак и уза њ један дјечко од 12—13 година. Бакоњи срце заигра, те се боље надвири. У томе га опази Кушмељ, па се упути ка стубама.

— Куда ћеш, ти, Јерковићу? викну Вртиреп.

— Па иђем да се поздравим са својим дитетом. Јето сам збогу њега један дан одија, па се јето ни видили писмо. Како је то!? И зврљевски кнез достојанствено оде горе.

Бакоња му стрча у сусрет.

— Ма шта ово чине вратрине? рече он дитету. Изгоне људе из куће св. Вране, — људе, који су, откле, докле, дошли на пожаловање!.... А, ово нису липе билиге, ово . . .

— Немој, ћаћа, чинити шкандалу, ако Бога знаш! Немој, због менека . . .

— Ма, ја сам имâ пуно разговора с вамикаре, са Брном и с тобом! Ја морам остати!...

— Не можеш, ћаћа, јер онда би остали и многи други, а ја сам чуја шта су фратри данас одлучили. Ајде, ћаћо, и поздрави мају и све, све остале...

Кад се Бакоња поврати ка прозору, видје у двориштy само провинцијала са пет шест старијих фратара.

Мало прије вечере, доведе фра-Тетка у кујину свога синовца и предаде га његовим друговима. Бакоња га срчано загрли. Бјеше то красан дјечко, здрав као јабука, милокрвна лица, кога због његових опуначких образа крстише одмах именом „*Бутре*“.

Вечера је прошла истијем начином као и ручак. Мачак је опет „штија житије“, па сједе с њима. Брне је погледао синовца и надимао образе. Бакоња се слатко смијао, помишљајући да је то први дан, од кад је у манастиру, а да стрица не чешка, ни по леђима ни по листовима. И онда још, то је прва ноћ кад Бакоња неће ноћити у стричевој ћелији, гдје је већ Бујас спремио за тројицу гостију. Бакоња, Бујас и Бутре спаваше у трпезарији!

Али тек сутрашњи дан бî „дан од догађаја“ како рече Бакоња.

Послије јутрење био је у трпезарији збор ради избора новога гвардијана. Избор је био писменијем гласањем. Кад скупише цедуље и прочиташе, а то „жребија“ паде на фра-Брну. Узалуд се он томе противио, наводећи своју

болест у палцима, морао се примити да буде старјешина за три године.

Послије тога била је велика миса, на којој зађаконише Мачка. Бакоња је само истрчао из кујине, да види тај обред, па се опет вратио. Али, кад до мало дође Шкељо да јави, е се превозе *колонаши* (пандури, који у оно вријеме гоњаху хајдуке), Бакоња истрча пред манастир, гдје већ бијаху искупљени сви фратри, ђаци и слуге. Око двадесет колонаша долажаху од воза. Не зна се, који је од кога прикладнији и стаситији! На свакоме: токе, копоран с пуцима, за пасом чит кубурâ и нож; свакоме о рамену, јали штуц, јали шешана.

— Помози Бог! духовници! викну харамбаша, скинувши капу, на којој бјеше кићанка, што му је до рамена досизала.

— Помоз Бог! називљу један за другим, пак стадоше око свога главара. Тројица их само зарођаше да љубе руке фратрима, вичући: „Ваљен Исус!“

— Бог вам помогâ! Вазда бија фаљен Исус и Марија! отпоздрављају фратри.

— Сидајте, људи!... Донес ракију, дите!...

Посједаше на клупе.

— Нема ти што ришћанин! вели Бакоња у себи.... Јево овдинак три наша, па нису ни нанеси прима овима!.... Па како ти се држи ркаћ, како ооло гледа, кâ да је мали цар!.... А не би ни један назвâ: „фаљен Исус!“ нити би руку пољубија фратру, да му главу одси-

чеш!... Држи своје, брате!... Али јопет, Боже ми опрости, милији су ми него наши!...

Харамбаша поче:

— Чусмо, дуовници, и разабрасмо за све, што се догодило. Срдар нас је послô то толико да преслушамо слуге... А већ ради другога чега нема се рашта дангубити, но нам је ред прије попасније' доба на рочиште ка господину. Дакле, овђенак ћемо пред вама испитати слуге.

То није дуго трајало.

— Да је овдинак Букар, он би сигурно боље исприча̂! вели Дундак.

— Он би сад почеја: „Је ли ја? Је ли?“ дода Бељан.

Млађи ударише у смијех, сјећајући се завршана.

— А ко бјеше тај... како га зовете... Букар? пита харамбаша.

— Сметењак један, што је у нас служија ни пуне четири недиље; па га нестало од прикојуче! одговори Нађвар.

— А одакле бјеше и чеговић?

— Бија је из Зеленграда и зва̂ се Грго Прокаса...

Харамбаша и другови му погледаше једног окоштог пандура, који заврти главом.

— Ја сам, дуовници, из Зеленграда, али у нас нема тога презимена....

Манастирци се згледаше.

— А кажите ми, какав бјеше на очи тај чоек? пита харамбаша.

— Бија је висок, сув, велике главе, очију сири'.

Харамбаша скочи као опарен, и настави:

— Један му брк бјеше дуљи од другога, је ли?... Бјеше још руњавије' груди, а танкије' ногу, је ли?

— Јест! изрече Срдарина, блијед као крпа.

— Тодорина! на моју душу, Тодорина!.... Нико други до Тодорина главом! виче харамбаша, пљескајући дланом о стегно.

— Он!... Он!... Он! вичу пандури.

— Какав Тодорина?... Који Тодорина?... Шта је тај Тодорина?...

— Тодорина Дракчевић из Г.... Највећи ајинин, што га је икад земља дала!... Десна рука Радекина... О, брате, чудна срца!... Он се преподобити, да је сметен, и доћи да служи!... — Ајмо-те, момци, ајмо-те живо, јер немамо већ рашта губити вријеме! рече главар.

— Зар Букар!!!...

Нека замисли, ко може, како је то откриће пренеразило сваку духату душу у кући св. Фране.

„Букар! припредени ајинин.... Букар десна рука Радекина!!! Букар, који нас је за нос вукâ мисец дана!!!“

— Е, е, то је само ркаћ кадар учинити! рече Бакоња и онда се сјети како је једном затекао Букара, усамљена, са друкчијим изразом на лицу.... Ја, кад се добро промислим, ја би скинуја капу прид Букаром!... Срце је то, памет је то, лукавство је то, убија га Бог.

Није могуће описати „карабулину“, која завлада ушљед тога открића. Сви изгубише свијест. Новога гвардијана одмах забоље трбух, а Дувала спопаде сипња, те обојица легоше. Провинцијал, Жвалоња, Лис и сви остали готово побјегоше. Срдарина је шкргутао зубма, тражећи кога ће избити, те се најзад искалио ријечима на новоме ђакону, а шакама на Шкељу.

Бакоња се први разабра. Он одведе Бутру у цркву, показа му за који ће коноп вући сваке зоре, па му свечано предаде метлу, рекавши:

— Јето, сад већ знаш све своје дужности. Бићемо пријатељи, али ме ти мораш штовати кâ свога старијега. Запамти још ово: чуја си да ме зову Бакоњом, али ме ти не смиш тако звати. Ја сам дијак Јерковић!

IX. МНОГЕ РАЗЛИЧНОСТИ.

Наста велика тишина, као што бива послије великих потреса. Брне је десетак дана састављао циркулар, намијењен свијем манастирима и саборним црквама, у коме бјеху по танко испричане несреће, што задесише дом св. Фране, те се дирљивим ријечима мољаше за братску помоћ. То дугачко писмо требаше разаслати у њекијех двјеста пријеписа, те су сви, осим Вртирепа, писали по цио дан. Бакоња научи на изуст сав циркулар, од ријечи до ријечи.

Бездушном Тодорини морало се штуцати, толико је његово име било спомињато у манастиру, по жупама, на судским хартијама и свуда гдје је циркулар допро; морао је, ако ништа друго, ружне снове снијевати, толико је, са свију страна, клетава било управљено на његову велику главу. Осим клетава, бјеше одређена и уцјена од 300 талијера на поменуту главу, јер се поуздано знало, да се Букар налази у планини, са Радекином четом. Што се тиче златнијех и сребрнијех ствари, сумњало се, да оне прођоше преко руку њекога трговчића у оближњој варошици. Судје преметао кућу тога човјека и њега вргао у тамницу за њеко вријеме, али га, најзад, мораде пустити.

И тако, мало по мало, за два мјесеца, ишчезе надање да ће се ишта од покрадених ствари моћи повратити.

А и одзив на циркулар бјеше врло слаб. Понајвише стизаху мали новчани прилози, праћени дугачким писменим сажаљењем, или црквене ствари, које бијаху на одмет шиљаоцима. До душе, опоштенише се постриженици манастирски, који се налажаху по парохијама. Њих седам поревенаше се, те купише четири товне краве („да буде млика, шјор!“) и два товарна коња. Само фра-Пињата Ћук, стриц Чимавичин, не приста у ревену, но још посла писмо, пуно грдње новоме гвардијану, кривећи браћу да не пазе како ваља имовину св. Фране.

То је све много утјецало на фра-Брну и то, ваљда, поможе да му се чудна балест ра-

шири из палаца у стопала. Онај млади љекар из варошице прописа му њеке капљице, али на само, пред Тетком и Дувалом, заврти главом.

Заиста, то бјеше њека чудна болест! По читаву недјељу ни трага од болова, па онда дан, два, ни да стане на ноге. Фра-Брне се брзо увјери да му капљице нимало не помажу, а да му добро чини гладовање. То му је било загонетно и то га јећаше, те ће једном Тетки:

— Кога ђавла има посла иће са стопама, не разумим! Јето разумим, да кад је штумак пун, да је онда тежи и да је ослабилим ногама тежа цила тежина тила! То јест, али сам провâ и ово: кад, рецимо, не вечерам, па ми је сутра дан боље, ја ондак узмем дви тешке катриге (столице) и носам и', ако ћеш, по уре, а не *ћутим* да се тежина одзива у зглобовима! Даклен, видиш да је ствар неразумљива!

А њему ће Тетка:

— Мој драги Брне, од добра ића јача је крв, па је јача и болест. Зато тебика особито уди спавање посли ручка. Ти не смиш ни трена спавати посли подне, кâ шта ти је ликар рекâ.

— Не ваља ми исти, не ваља да спавам посли ручка, кâ шта сам навикâ има тридесет година, онда шта ће ми живот! вели Нађвар љутито. Па онда ће блаже: — А како би било, Думе брате, да ја живим кâ и до садак, а да чешће мећем пијавице, да се крв разриди, а?

— А-ја, рече Думе. Прије свега, сити се они златни ричи скуле шалернитанске инглешкоме краљу: „somnum fuge meridianum“.

— Немој ми, брате, спомињати ту твоју скулу! прекиде га Брне. Немој даље!

Не прође много, а фра-Брне поста мрачан и немаран према свему. За дивно чудо, то се десило у јеку љета, кад не само, што не осјећаше никаквијех болова, него кад бјеше увјерен да је потпуно оздравио, те се већ не умјераваше у јелу. И постаде настран. Прекиде своје јутрење шетње до мађупнице и сједење у хладовини пред капијом, па поче тражити самоћу. По читаве часове сјећаше на тријему, пред својом ћелијом, гледајући укочено у какву стварчицу у двориштy, кокоши или мачке, па чак и дим који се извијаше из кујине. Чим би се упутио к њему когод, он би шмугнуо и затворио се изнутра. Бјеше ли то који млађи, који је нарочно дошао да прими њеко упутство, Брне му, у најкраће, каже, што има, иза врата. Понекад је то чинио без икаква очита узрока, тј. не бјежећи ни од кога. О ручку и вечери говораше само колико је најпотребније, али му свака ријеч бијаше на своме мјесту, те говор нимало не показиваше, да му се памет помјерила. Шта више, кад га једном Вртиреп запита: „Шта је, оче Брне? Да није... онако шта... да није какав црвић у памети?“ Брне мирно одговори: „Моја је памет, фала Богу, здрава, а ја се не морам исповидати: шта ми је!“ У другој прилици одговори Тетки: „Ја се налазпм, брате

Думе, у ономе стању, о коме говори .... не знам сад, да ли Агуштин, или Аквински .... еле, у ономе стању, кад човик ћути да има само кожу, а изнутра кâ да је пун празнине, кâ да нема ни костију, ни меса, ни крви, него кâ да је пун само арије«...

— Ја то не разумим, нити се спомињем да је то рекâ који свети отац, рече Тетка забринут. Немој, брате Брне, мећати таке мисли у главу.

— Ја ти кажем да је то рекâ ники отац, а ја не мећем никакве мисли у главу.

Више нијесу о томе говорили. Брне настави свој нови начин живота, који је само Бакоња знао у потанкостима. Пошто је стриц дању спавао по два, три часа, а ноћу готово нимало, то би тек с вечера почеле муке Бакоњине. Вра би најприје за дуго слушао клопотање и куцкање часовника, па би легао потрбушке, а Бакоња га мораше чешколити по листовима, по леђима и бискати по глави, што би тако дуго трајало, да би Бакоња сам престао, а то не би прошло без ријечи. За тијем би Вра покушао да заспи, али би, најдаље до једнога часа, устао и почео ходати по собама, хучући и бобоњећи. Бакоња се учини као да спава, али га Вра пробуди и запиткује за ово, за оно, што је било преко дана, па би га грдио, па би клекао и почео се молити Богу, те и њега нагонио да то чини. Једном му нареди, да изговори онај циркулар, што бјеше научио наизуст. Послије то тражаше сваке ноћи редовно. Еле, види Бакоња

да се Вра подјетио; и забрину се веома Бакоња, али о томе, што се ноћу радило, не рече никоме ни ријечи.

И манастирци се, мало по мало, навикоше на настраности новога гвардијана, али његова немарност према уобичајеном реду и према опћим пословима, као да пријеђе на свењих, управо као да их зарази, те све пође суноврат.

Бутре би, истина, савијесно одзвонио будионицу и поспремио што треба у цркви, али би се јутрења (Боже опрости!) прегризла; послије доручка, фратри би одмах у размет, без збора и договора; Балеган већ не надгледаше шта се ради у мађупници, а и у својој кујни ослањаше се сувише на Бакоњу; испред „часова“, нови ђакон и три ђака посједили би у скули, гдје учитељи чешће не дођи но дођи, — али је Бакоња похлепно читао, управ гутао све што би му до руку дошло, те је зачуђавао другове и фра-Тетку својим ванредним памћењем, сјем тога, он је с љубављу поучавао малога Бутру, а зато је Бакоњи Тетка почео предавати латински у вишој мјери; подневни часови трајали би њеколико тренутака, па би фратри ручали ћутке и брзо, као да ће на војску, па би сваки отишао у своју ћелију, само би Срдарина узјахао на свога новога вранца, па пошао са Шкељом преко воде...

Послије подне, ђаци би се опет скупили у „скулетину“, да лешкаре до вечерњих звона; вечерња би се брзо свршила, као за опкладу;

вечера је увијек била лоше зготовљена, јер у опћој чами и шјор-Грго поче тражити утјехе у чашици, — „што јест грих, али јопет није такав да се не може откајати“, као што он рече Бакоњи, говорећи о покојном Пирији.

Видјели смо како је бивало ноћу у главној ћелији, али ни у другима не бјеше редовно стање.

Тетка, чим би се затворио, запали лулу, па ходај горе и доље кроза двије собе. Пуши човјек, бобоњи њешто у себи, пије воду, пљуцка, хода и хода, докле не падне мртав сустао. Из јутра, кад би Бутрица растворио прозоре, куљао би дим кроза њих, као из димњака. Брне га једном благо савјетова: „Немој тако, Думе брате, јер ћеш и ти пропасти прије времена, — ти који знаш на памет сва поучења шалернитанске скуле!“... А Тетка ће њему тужно: „Не брини се за моје здравље, Брне брате! Опрости шта ћу ти рећи, али има причи', млого причи' ствари, за које би ваљало да се бринеш!“

Бујас је читао стрицу Блитвару, докле би га успавао. Читао је што му драго, и на прескок, и наопачке, само да се тороче, — као што њеки млинари не могу заспати, ако им се витао не обрће.

Нови ђакон Мачак имађаше тежега посла са ујаком Дувалом, који је, два часа послије вечере, за дуго „киселио“ ноге у млакој води са мекињама, па онда му сестрић „на презуру“, даваше њеке капљице, што утољују задуху, и њека зрнца што ублажују бо-

лове у желуцу, — јер сипљиви Дувало јеђаше вечером више но Наћвар, те га, готово сваке ноћи, хваташе рачац.

Инокосни Вртиреп није с вечере ни улазио у собу, но би шетао тријемом, пијући ракију и мезетећи је бијелијем луком, као што чине хајдуци. Кад би се ражестио, онда би промијенио шеталиште, онда би ходао испред гвардијанове ћелије, ударајући јако петама. То је Брну много узнемиравало, али не смједе опоменути пакосног Вртирепа.

Други инокошњак, Срдарина, јегленисао је са Шкељом. Није доста што се до мрака не раздвајаху, што се „кланчаху по кметови кâ обаћетни паси“ (како једном рече Вртиреп), него су и по ноћи пијанчили у ћелији. Пошто је Срдар био добра срца, опомену га једаред Наћвар, да је његово понашање против „регула“. А на то ће Срдарина опрхо: „А ко се већ овдинак држи регула, Брне болан!? Зар да се ја уставим на бригу, кад је све пошло суноврат? А, најпослинак, ако ти је криво шта се држим са слугом, онда дај ми Бакоњу да ме разговара!“...

Најзад, у великој трпезарији гораше свијећа по сву ноћ, те се могло нагађати да и Балеган бдије.

Еле, у манастиру, и дању и ноћу, све иђаше суноврат.

Слуге су пак радиле што их бјеше воља. Тртак и Бобан, кад би уграбили, по вас дан запињаху вршке и ради тога се завађаху са Дундаком и Бељаном, који су тврдили да имају

пречe право на рибање, — или би Дундак и Бељан уранили, те уграбили боља мјеста, пуштајући противнике да се вајкају. Али, одмах с вечера, нестало би сваке гложње, но би сви, и ковач и млинар, говедар и оба возара братски посједали иза мађупнице, према води, те би „крвљу Исукрстовом“ блажили тугу за похараном црквом. С почетка се чуђаху шта се догађа у манастиру ноћу.

— Који је ђава̂ вратринама, на један ма, сад кад би баш било вриме да се разаберу! вели Бобан. Брате, ка̂ да су сви повиленили, приповида Шкељо! Ма шта то може бити?

— Ја мислим, да им се приказује вра-Пирија! рече Дундак.

— Мучи, бештијо, да је то истина, зар се не би и тебика јавија, ка̂ и покојни Шкоранца? рећи ће Тртак, намигујући ковачу.

— А ко зна би ли, брате? Он је бија већи господин од дјакона, па, може бити, неће да се дружи са измећарима! рече говедар.

— Ама који је ђава̂ Нађварини? Шта је њемукаре?

— А сугранија се човик малика, рече озбиљни Бељан, предушујући од пића. Посли онакога покора, није чуда да увати ника устравица душевна човика. А вра-Брне је јопет душеван.

— Липа ми његова душевност кад одире људе каматом! Ја знам да по свима нашим жупама нема пријуба имућнијега човика, који му не дугује, ники по сто, ники и по двиста

и триста талира, са четрнајст по сто! вели Дундак.

Бељан се наљути.

— То је истина, то ми знамо, али шта кажеш за Дувалину, за Блитвара, за вра-Ђука и многе остале, који позајмљују и по двадесет по сто? Па, је ли наш вра-Брне икада кога поруба̂, ка̂ шта они чине? И, најпослинак, шта је намика до тога, него реци ти мени: Је ли вра-Брне душеван нами? Кињи ли нас он, ка̂ шта је чинија манити Вртиреп оно дана кад је бија старишина.

— То је истина! рекоше сви. Бог да живи вра-Брну!

— Знала би нам душа, да је онај манитац оста̂ за гвардијана, настави Бељан. Он би сад бија усталац и вридан ка мравак, болан.... Човик би мога̂ помислити да је то нико чудо, јер сви знамо како је Вртиреп провеја младост, сви знамо да је бисија, да је бија раздарушне руке, да су му женетине све појиле, да је данаске један од најсиромашнији' вратара. Е, сад се зар така̂ душе, па би тека̂ за св. Врану? Би, ка̂ и мој покојни ћаћа! Он би приказива̂ рачуне тамока ди они шаљу, а себика би напунија кесу, јер човик види како је под старост без јаспри!

— То је зна̂ и провинцијал и сви остали, зато га и не изабраше, вели ковач. Не бојте се да ће он икад бити старишина. Ако Нађвар отегне (шта не дај Бог!) онда би га заминија јали Тетка, јали вра-Томе са парокије.

Тако су се слуге разговарале на сијелу. Као што се види нијесу имале шта завидјети Шкељу. Баш кад једном бјеше говор о њему, рећи ће говедар:

— Ја се све бојим, да нас јарчина не прошпија!

— Ко да нас прошпија! викну Дундак: Зар пожмиреп Шкељо, који је страшљивији од иједне козе, на кога ја пљујем, јер ја не би чинија шта он чини....

— А шта чини? пита говедар.

— Рувијан, јето шта! Зашто иђе са Срдарином свакога дана прико воде? — Дундак запјева поскочки:

Тијо, лако, кметице,
Тијо, лако, Јелице,
Срдарева душице,
Наша једра кметице....

— Муч! викну млинар.

— Зашта „муч“? Кога да се бојим?

— Букара! шапну њеки.

— Ви се још спрдате са Тодорином! рече Дундак, али госпе ми и госпина ми сина, ја га не би ни спомињâ! Ја сам га кињија и магарчија мање него иједан од вас, па јопет се бојим да скупо не платим, а телиш ви! Шта мислите да се Тодорина неће светити?

— Муч! Муч! заокупише га сви, јер сви претрнуше. Њеки се и обазрије, баш као да би Букар могао бахнути иза леђа. А тај њихов страх посоколи Дундака, који настави:

— Оће се Тодорина светити, тако ми светога Вране, коме је он око ископâ!.... Тодо-

рина, ја, Тодорина, болан, кога ми прозвасмо Букаром, који је свакога тренутка говорија: „Ко, је ли ја, је ли?“ М' ајде шта нас привари, нас неуке, али како је могâ вући за нос редовнике! Е, шта ти је ришћанин... Видите, ја никада не кажем „ркаћ,“ него липо ришћанин, јер, најпослинак, дви су здиле, а један је Бог, а они су наша браћа!

— То није братски од тебека, поче Бобан медено (баш као да га Букар слушаше). Ми јесмо кâ мало јегленисали с њим, кâ шалили се, мислећи да је бедујаст, али му нисмо ни зла желили, ни чинили, Боже сачувај! Нити ја мрзим Букара.

Прековођани се одбише од цркве, али су њеки често долазили у гвардијанову ћелију, а одлазили смућени. Кад би се пак који појавио, Брне би послао њекуд синовца...

Тако се низао дан за даном, без велике измјене. Фра-Брни се не повраћаху болови, и ако му ноге бјеху отечене, и ако ноћу не могаше спавати. Један пут кад он синовцу нареди да издекламује циркулар, мали ће, чешкајући се по глави:

— Ако смим, шјор, ја ћу ништа друго издиванити на памет.

— Тако! А шта то? запита Вра прилично зачуђен.

— Па знам пуно ствари. Знам и житије светога Григорије.

— Тако! Зар цило цилцато?

— Цило цилцато, само ако ме не прикинете у ричи, вели Бакоња, па, и не чекајући

даље, зажмури, прекрсти руке и поче: — „Блажени Григорij поставjен бист патриjарк светеj цркви римстеj, а прижде патриjарш'ства црнориз'ц би в манастири светаго апостола Андриjи...“ Тако је говорио попиjеваjући, ваљда, полак часа, предушуjући само кад би се заморио. Брне га похвали и поче тражити њешто међу својим рукописима, а Бакоња посокољен исприча још њеколико одломака из житиjâ, па изређа око двадесет кратких латинских реченица, које је преводио на „нашки“ и које овако излажаху: „Душа је неумрла тило. Је умрло јање иђе. Тица лети стол је. Округао а кућа....“

— Добро! Добро! прекиде га Вра, пружаjући му jедан пожутjели листић, а Бакоња само што прелети очима по њему, рече:

— Ја одавно знам ту писмицу на памет. Њу ме научија вра-Закарија.

— Немоj изговарати „вра,“ — стотину сам ти пута то рекâ!.... Ниси ти, болан, више тежак!.... А је ли ти казâ фра-Закарија ко је спивâ ту писмицу, а?

— Ја знам да је ваша, и да и' има пуно ваши; и стриц Чагљина уми нике, али и' изврће....

— Добро, добро, де да чуjем ту, кад је већ знаш!

Бакоња опет зажмури, прекрсти руке и започе:

„О Исусе, слатки, мили,
„Од мене се не одили!
„Душа моjаниjе жива,

„Ако тебе не ужива!
„Ти си радос у жалости,
„Ти си сунце у тавности.... —
„Послушајте редовници,
„Свете цркве одвитници....

— Стан! Видиш ли да не знаш! Та послидња два верша, то су од „Муке Господинове“. Али свеједно! Сад слушај. Ја ћу ти проштити једну моју нову писму, о несрићном догађају, који нас је задесија, па ћеш је ти научити на памет! — И Брне поче своје најновије сачињење, које је било у њеколико стотина стихова, и које се почињаше:

„Свемогући на нас сржбу пушти
„И сотони слободу допушти,
„Да он уђе у званог Букара,
„Који дође да манастир ара....

А свршаваше се:

„Тешко теби, Тодорино клети,
„Кад оћутиш како с' Фране свети!“

Тијем начином Бакоња по ново напредоваше у стричевој милости, али га ђаво натента, да исприча фра-Тетки те њихове вечерње забаве. Тетки се хтједе да отправи једну шалу Брни, те исписа њеколико латинскијех стихова, које Бакоња брзо научи....

— Ако заповидате, шјор, знам ништа ново.

— Тако! вели Наћвар сједајући у широку наслоњачу иза стола. Де, да чујем, ако је шта липо!

Бакоња обори очи, дигну кажипрст и поче, сјецајући њим:

„Si vis incolumen, si vis te reddere sanum,
„Curas tolle graves: irasci crede profanum,
„Parce mero, coenato parum: non sit tibi vanum
„Surgere post epulas: somnum fuge meridianum....

Већ чим је Брне чуо прве ријечи, избуљи очи, па се лагано диже и примаче ка Бакоњи, те га тако жестоко ћуши, да му се глава обрну ка рамену.

— Магаре од магарета! рече загушено фратар. Ти, да смиш.... да се усудиш!

— Шта сам вам скривија? запита Бакоња измичући се. Јесу ли то какве ружне ричи? То је фра-Думе....

— То је баш оно зашта ћеш ми платити, настави стриц у бјеснилу и спопаде врч, а Бакоња искочи у тријем и побјеже десно, да се не сукоби са Вртирепом, који се, као обично, шетао испред својих врата, и који поче викати:

— Куда ћеш ти, Јерковићу? Стани! Шта ћеш у ово доба у кужини?

— Имам посла! рече Бакоња не устављајући се, па се попе у трпезарију.

Тетка, Срдар, Блитвар и Дувало изађоше из ћелија. Вртиреп ста грдити Бакоњу и хтједе потећи за њим, али га уставише. Па онда Тетка и Срдар отидоше ка гвардијану, кога затекоше готово без свијести.

Балеган се, као обично, шетао по дугачкој трпезарији, па склони суд с вином и отвори, а кад видје Бакоњино блиједо лице, устукну престрашен.

— Шта се догодило? Да није што стрицу? Да није умр̈а?

— За менека је умра, одговори Бакоња, строваливши се на клупу. Ја с њим не могу више. Боље би ми било да скочим у воду.

Прије но што кувар дознаде истину, дође Срдарина и одмах поче љубазно:

— Ајде, Иве, ајд врати се, моје дите!... Стриц је стриц, па ако те и покара, то је за твоје добро!

— Лепо ми је то добро, кад ми дава триске ни за шта и магарчи ме сваке друге ричи! Мени је дошло, фра-Јакове, да штагод учиним од себека. Јево четири године, од кад га вирно служим и уз њега муке мучим! Шта сам му ја крив? Јесам ли ја крив шта не може да спава по цилу ноћ, шта су му ноге отечене. Не, не могу више, него иђем у који други манастир, па ако ме не приме, а ја ћу тражити службе. Могу бити коњушар, ако не ништа друго.

— Какво бижање! какав коњушар! Шта све булазниш! рече Срдар, водећи га. Ниси ти за то рођен, него да будеш мисник и да другима заповидаш.... Добра ноћ, Грго!.... Ајдемо, ајдемо!

Кад су били на дну стуба, Срдар га ухвати за рамена и поче шапатом:

— Лудо дите, како не помишљаш само на једну ствар, како не видиш да ти је стриц кратка вика, да ти, данас, сутра, може свануги.... Разумиш ли шта оћу да кажем?

— А зар све његово не припада манастиру? запита Бакоња.

— Е, баш си дите! рече Срдарина угодно дирнут, видећи да је Бакоња ипак непокварен. Е, баш си дите! понови он, тапшући га по образу... Ја не мислим да поараш стрица, Боже сачувај! него он ће ти сам приручити јаспре, ка̂ својој крви, ка̂ шта сви чине! И њему је покојни фра-Вице прида николико стотина талира, и мени је мој ујац ништа оставија, и тако сви раде. Даклен, Иве, у памет се! Сећај се оне: „Ко се дима не надими, тај се ватре не нагрија!“ Трпи и буди покоран још за николико, па ће ти добро бити. А сад ајмо, јер смо се и онако пуно задржали!

Пошто пријеђоше двориште, кад су били у дну других стуба, Бакоња стаде.

— Ја би вас молија, фра-Јакове, да ми приведете нике латинске верше!

— Какве латинске верше! рече Срдар у чуду. Шта ти сада пада на ум?....

— Ма јето нике.... Ја нећу имати мира циле ноћи, ако и' не разумим!.... Ја вас молим, пуно вас за то молим, фра-Јакове. А нема и' млого....

— Добро, де да чујем, прекиде га Срдар једнако у чуду, па скупи обрве и зину, јер бјеше слаб латиниста. Бакоња јасно изговори два стиха, али у половини трећега запе. За њеколико тренутака Срдар стојаше непомичан, заковрнутијем очима, па од једном удари у такав грохотан смијех, да се одјек морао разлијегати чак до мађупнице.

— Ха-ха-ха-ха, parce mero.... coenato parum.... curas tolle graves.... понављаше Срдар међу наступима силнога смијеха.

Фра-Тетка стрча низа стубе.

— Доста, за муку Исукрстову, фра-Јакове! Шта чиниш? Оћеш ли да убијеш човика?.... А ти (обрнув се Бакоњи), зар мораш све приповидати?

— Ја нисам ништа каза̂, одговори Бакоња намрачен. Ја оћу да разумим оне погрдне ричи, збогу који....

— Мучи, мучи, тише говори! вели Тетка, јер му се учини да шкринуше Брнина врата.... Ајмо, одма горика.... Нису то погрдне ричи! Нисам ја таки човик!

— Ја оћу да и' разумим! понови упорни Бакоња.

— Па добро, јево да ти и' приведем, поче Тетка пењући се. „Ако ћеш да будеш здрав, ако ћеш да оздравиш, одбаци велике бриге, не љути се!“ Видиш да су то липе ричи! Па онда још каже: „Не пиј вина пуно; мало вечерај; устани послин ића; не спавај послин подне“....

— Ма шта је сва та тандара-мандара, фра-Думе, тако ти Исукрста? пита Срдар. Оли сам ја полудија, оли није чисто с вамикаре!

Думе брзо додаде њешто талијански. „Ајде, дите!“ И он уведе Бакоњу у ћелију. Вра је јечао на кревету. Тетка се мало задржа, па их остави.

Тада Брне поче своја нарицања:

— Проклет бија дан, у који сам се родија! ка̂ шта је река̂ праведни Јоб. Проклет човик који вирује човику! ка̂ шта је јопет река̂ Јоб. Тешко оному, који добра чини! ка̂ шта каже пук. Дакле, до тога се дошло, да ва̂с манастир узбуниш, ако те ја покарам!? Дакле, тако ми одвраћаш за моја доброчинства! Дакле, тако си ми зафалан, шта сам те од ушију отрибија, шта сам настоја̂ да те човиком учиним.... А, Јурета, Јурета, ти си дида Јурета, болан, онај шта је покра̂ све Зврљево и сва села наоколо, шта је трунуја у тавници пет година.... А, Јурета, ноге ми покри, Јурета, зашушкај ме добро иза леђа, и по трбују ме покриј раканцем, несритно дите, а сутра ћеш добити што је приостало.

И куд ће ђаво да нанесе Кушмеља баш сутра дан!

Сједи фра-Брне послије доручка на тријему, зловољнији него обично, кад му бахну кнез Кушмељ са торбицом о рамену и с тојагом у руци, па развуче усне са краја тријема.

— Ваљен Исус, вра-Брне! Здрав уранија!

— Од куда ти у ово доба? пита фратар надувајући образе.

— Ја поша̂ још синоћке. Ка̂, вељу, лиша ладовита ноћ, а по дану врућина....

— Добро, добро, па зашта си доша̂, а?

Кушмељ се спеби због така дочека.

— Богмекарце, да виђу тебека и оно дите. Барица је ништа ружно снивала....

— Та-ако? Јето си мене видија, а види и дите, па онда ајде од куд си и дошâ! И Брне уђе у ћелију, па се затвори.

Кнезу затрепташе брчине. Заокружи главом, да ли ко видје ту бруку. Срећом, не бјеше никога. Он намјести уста на кључаницу, огради уста шакама и поче:

— Мој липи вра-Брне, ти си ништа идак, а ја нисам знâ, него прости....

— Носи те враг! прекиде га изнутра Брне. Одма да си отишâ, ако не желиш, да ми више никад прид очи не изађеш. Одлази!

— Оћу, оћу, кад велиш! Оћу, одма, на мâ, с ови исти стопа! Зар ја тебе да не послушам: А! С Богом!

Кушмељ отиде другијем лактом тријема, па наишавши отворену трпезарију, прође кроза њу и кроз малу ћачку, па с кујинскијех врата назва: „Ваљен Исус, о шјор-Грго! Здрав ураније?“

Балеган, који стругаше рибу, нанишани једнијем оком на незваног госта, па одговори сухо:

— Вазда бија ваљен Исус и Марија!.... Ајде, брате, долика гвардијану.

Тада кнеза остави стрпљивост.

— Ма нисам дошâ, брате, да просим, нег сам дошâ, да видим своје дите!.... Ди ми је дите?

— Ајде, брате, код гвардијана! понови Грго и обрну му плећа.

Кушмеља штипну нешто за срце, јер помисли да се Бакоњи што десило, па потече на-

траг, обиђе опет сав тријем, завири у цркву, али не видјевши нигдје живе душе, викну колико је икад могао из двориштa:

— Ооо, Иве Јер-ко-ви-ћу-ууу!

Одмах се врата поотвараше на ћелијама.

— Шта је?.... Ко то виче тако?.... Шта се ти дереш, ај? запита Вртиреп.

— Носи те враг, магарчино једна! вели Брне. Шта ревеш? Одлази магарчино!

— Баш вам фала, гвардијане, шта назвасте брата правим именом! рече Вртиреп.

Срдарина пође к њему сав накострјешен. Тетка се упути, да раздвоји Вртирепа и Срдара. Наћвар, Блитвар и Дувало, опет се затворише. Бакоња, шкргућући зубма, стрча и изведе оца из двориштa.

— Валија си још ти да подјариш смутњу! Зашта ми, болан, ниси поручија по ком слузи?...

— Ма, прије свега, кажи ти мени шта се јопет овдинак догодило? Шта је стрицу? Шта је свим вратринама? А шта је и теби, несритни синко? Јето си ископнија, канда си годину дана болова̂!

— Зло је, ћаћа! Није се догодило ништа, шта би очима мога̂ видити, али је зло велико. Од никог времена, све је пошло суноврат. Нико никога не гледа липим оком, него би једно другога отровало. Да Бог сачува! Мени је дошло да бижим!

— Не лудуј, несритно дите! рече мудри кнез, обзирући се. Сад, кад баш триба да отвориш очи, а ти... Све ћу ти исказати. Ајдемо даље! Ајдемо даље!

Бјеху дошли у шумарак, близу воза, те сједоше у хлад.

— Дакле, има ништа нова и код вас, кад велиш да ћеш ми све казати? Да није шта зло?

Кнез заврти главом и хукну.

— Није зла, вала Богу и Дивици, него.... Али, да пођемо редом! Дакле, јево зашта сам дошо. Знаш ли ти да стриц шкађа све дугове, све, све, шта и' има у пуку? Знаш ли ти то? шта Кушмељ гледајући добро у очи сина.

— Не знам! рече Бакоња немарно. Па шта онда?

— Како: па шта онда? настави кнез. Знаш ли да ће до Мале Госпојине згрнути силне јаспре у ћелију? Јер до тога рока тражи и главно и добит од свакога. Јето, само у нашем селу, дужни су му Пиждрићи до двиста талира. Вајкају се људи: шта ће? али, пукли, црклн, морају му вратити јаспре, јер је запритија да ће с картама наприд, па јето им онда и судски трошак за прид! Тако је исто запритија и осталима. Сад, зашта то чини? Ћути ли, може бити, да ће брзо умрити? Баш је и Барица ништа ружна снила....

— Остави се, ћаћа, крижа ти, снова, него ајде право на оно шта си тија рећи!

— Па јето шта: ове ће јесени бити благо код стрица, па.... овај.... ако би то пало у друге руке....

— Ћаћа! викну Бакоња и сав преблијеђе.

Кнезу опет затрепташе брчине, погледа сина зачуђен, па настави:

— Ја кажем: отвори добро очи, да видиш куда ће стриц с јаспрама, јер не вирујем да ће и' држати код себе. — Па опет развуче усне и додаде шапћући: „А ти си помислија да те наговарам, кâ да и'....“

Бакоња окрете главу.

— Госпе ми, дала би се и о томе рич проговорити....

— Немој више ни једне, него ајде кући! вели Бакоња устајући.

— Ма стани, несритно дите, зар ме се и ти одричеш? Зар се ни с тобом не могу нашалити? Како је то: „ајде кући, ајде од куда си дошâ!“ Кâ да ће вас човик очима оплинити? И ви, најпослин, немате дирита да тирате људе одовлен, ово је комунско, ово су наши стари подигли.

— Ма који: *ви*? пита Бакоња.

— Сви с реда! Први Пађвар, који ми не привати ни Исуса; па онај Балеган, који ме отира из кужине; па ето и ти сад, ти моје рођено дите.... Липо ћу обрадовати Барицу и сестру Криву, која се удаје....

— Шта? Удаје се Антица! За кога? Па шта то одма не кажеш? рече Бакоња, сједајући по ново.

— Јето са срићом испросија је онај старији Јурићев....

— Је ли Шимета? Шимета Ошкопица? прекиде га Бакоња. Па, вире ми, добар и лип младић. Баш се радујем!

— Жалосна ми липота, жалосно ми радовање, кад је немам чим опремити! Триба ми

најмање двадесет талира готови', осим домаћега трошка. С тога сам, болан, и дошâ! Надâ сам се: даће ми Брне. Сад не знам шта да радим! Ја ћу се јопета навратити послин подне; те!.... ако буде боље воље кад се испава!... Жалокањ ти сам шта нисам послушâ Барицу! Она ме одма слала, прије него је Јурић дâ злато! „Ајде," каже, „одма к Иви! Ред је да Иве зна, прије него се злато прими! Он је сад дијак, дакле најпритежнији од нас, па је ред да он први рече: пристајем!" Јето, мој Иве, моје дите, какву ти новост доносим!

Бакоња се замисли. Како се брзо све мијења у свијету! Удаје се Кривица за Ошкопицу, који је, истина, старији од њега седам осам година, али кога је он, више од једном, каменицама тјерао! Из тога ће брака на скоро измиљети мали Јурићи, који ће њега звати „ујцом" и љубити му коноп кад дође у Зврљево! И маја је хтјела да се он пита пристаје ли да се Крива дâ за Ошкопицу! Сирота, добра маја! То, истина, није учињено, али тек то показује, да га она не гледа као дијете, да није више за „триске." Па онда на скоро ће се удати и Галица, и оженити Чмањак, и дорасти Шкембо,.... и сав ситни зврљевски нараштај брзо ће оматорити, а старији у гробове лећи! Па се Бакоњи ражали видећи мају сједу, погурену, крезубу, и он дубоко уздахну....

— Дакленка, кад велиш да му се најавим! пита отац.

То трже Бакоњу из снијевања.

— А? Стрицу да се најавиш?.... Никако! И не мисли о томе! Он већ мисли да си отишâ! Боже сачувај да те јопет види! Помамија би се!

— Ма, да шта ћу ја, синко? Мени триба двадесет талира, па ми сад очи штркле, а од кутњега чега, не могу и' извадити... Шта да ти даље говорим, кад сâм знаш!

— Ја ти не могу помоћи! рече Бакоња сјетно. Притрпи се за николико дана, па ћу гледати да искучим стрицу пет шест талира, па ћу ја да ти и' донесем.

— Аја! Аја! Аја! рече кнез, вртећи главом. Нити ми је доста пет шест талира, нити желим да сад долазиш у Зврљево, јер како се сугранула вратрина, могâ би те и не примити натрат....

— Ма шта ти, дакле, могу ја? рече најзад Бакоња, устајући. Па онда, наду образе и настави: Јето замолићу фра-Јакова, да ми узајми пет талира, па ћу и' ја послин тражити од стрица, да и' човику вратим!

— Е, то те сами Бог просвитлија и научија! викну кнез, устајући. Е, златно моје дите... али не пет, него двајест, Иве, круно моја....

Бакоња одмахну руком и отиде.

Послије ручка, кад Брне заспа, Бакоња се сврну у коњушку, да прегледа Срдарева вранца, па брзо отиде у шумарак, гдје зчау крупно смијање. Бакоња се устави и познаде гласове Бобана и Дундака, којима је Кушмељ нешто смијешно причао. Кад он дође, слуге одмах отидоше, а отац начини тужно лице.

— Па, јево ти пет талира и.... — немој, молим те, да ишта говориш, немој трошити ричи залуду! додаде, видјевши да се Кушмељ мргоди и да хоће њешто да заусти.... Ти си иска двајест, знајући да то доноси пет. То се већ разуми! Сад, дакленка, можеш ићи, и поздрави мају и Антицу и Марију и Јозицу и Рока, па и стричеве.... Збиља, шта они раде?

— А, моје дите, како ме врићаш, па онда забашуриш! вели кнез, стављајући сребрњаке у кесицу. Ја да иштем двајест, да искучим пет! Ај, ај, мој Иве, не могу те повалити за ту рич! Млого си примија од вратрина у мало времена! Али, јопет, надам се у Бога и светога Врану, да ћеш с временом бити милостивијега срца прима својима.... А питаш за стричеве! Шта раде? Шта и несриће једне! Шунди је изашла живина на листу од десне ноге. Не може макац собом. Неће ти дуго! Рорина брбља као увик, и пије кад има, кад виштичина Цонтрона заради личећи дицу, којој је притрунила. Рдало се завадија са вра-Закаријом, због Ане.... Кљако је бија у пржуну два мисеца, због једног бравчета. Сад највише приваћа Жмирко Рорин. Кењо је отишâ нигди у свит. Кажу да служи у никој крчми. Она наша не говори ни са Бакрицом, ни са Жландром.... Куда ћеш ти?

— Ићем да проводам коња фра-Јаковљева. С Богом ћаћо! Поздрави све и ајде за рана!

— Не могу, дите, ја сам уморан. Овди ћу коначити. Уставија ме ковач на вечеру. Госпе ми, поштенији је ковач од.... Ајде, ајде,

не бој се, неће ме вратрине видити. Ја ћу спавати овдинак до ноћи.

Бакоња се превезе с вранцем, па касом заоколи село, у коме није био послије похаре. Кад стиже ка једној стази, која из пријека вођаше ка крају села, вранац хтједе да сврне и Бакоња видје, иза једне међе, пуштеницу Јелицу, која својом једром мишицом бјеше заклонила очи од сунца. Бакоња ободе коња на противну страну и нађе на њеколико момчади, која лешкаху у хладу код оваца. Сви се љубазно поздравише с њим, па један запита: да се Срдар није разболио, па поручио што у село? а на то се Бакоња зацрвење и пође даље. Али, подаље, срете се са једном дјевојком његовијех година, која вођаше два коња на појило. Обоје се збунише. Она стаде, докле он прође, а он устави вранца.

— Та тирај, дијаче! рече цура, сва зажарена и смијући се, али га не погледа.

— Молим те, Јело, овај.... како би могâ да се вратим к возу, а да се не вратим истим путом? пита Бакоња, гледајући преко ње.

— А могâ би наоколо, али је далеко... а није далеко на добру коњу! и отиде.

— С Богом! викну Бакоња за њом и потече у сав трк, па се у трку обазрије, те видје да се и она окренула.

Та Јела, кћи једнога имућнога сељака, бијаше повиша од Бакоње, танка у пасу, а широких груди, црне коже, малена чела и благих, плавијех очију. Бакоња се с њом познаде у берби, али су мало говорили, него се

често крадом погледали. Па кад су једном прстењкали, Јела га је немилице тукла увијеним рупцем по длану, тако немило да су се њему сузе завртјеле а сви се остали смијаху. Па, послије, чу како јој другарице припијевају „дијака Бакоњицу,“ због чега их је она изгрдила. Сад се Бакоња сјети свега тога и сам себе прекори што није био слободнији пред њом и зарече се, да ће је шалом ословити, онако како чине други момци, чим је опет удеси. Од те замишљене шале исука се читав роман у машти Бакоњиној, те већ ништа није видио до воза.

Послије вечере, Вра и он не проговорише једне ријечи, но је Вра лежао потрбушке много дуже него обично, а Бакоња га чешкао.

У то доба кнез је јегленисао са слугама иза мађупнице. Говорило се о Букару. Сви су се чудили његову лукавству. Дундак, већ прилично накресан, викну:

— Залуду, брате, нема ти мештра над ркаћког лупежа, особито планинског ркаћа!

То канда заголица Кушмељев понос, те ће:

— Има, брате, и кршћански лупежа, још како вишти, само шта нису бездушни. Неће, рецимо, да дирају цркве, али остало, да речемо....

— Ма, нема и' вишти' ка̂ шта су њиови! опет ће Дундак, чисто љутећи се што кршћани толико заостају.

Тада кнез поче причати шта је радио у младости са чувеним стрицем Јуретом; како су „привађали“ стоку по околини; како су једном одјавили плуг волова из двориштa, па

су, поред све потјере и пуцњаве, спасли себе и склонили волове; како су једном дочекали личке кирџије у њекој гори, те им узели новац, и ако је Личана било много више и сви оружани... „Јер је покојни стриц Јурета, Бог да му душу прости! мога̂, свакога трена, мињати глас, те би се ти заклеја, да чујеш пуно људи... Дакленка, ми запали иза дрва, па покојни викну: „стој!“ па ондак: „стани! стој! стан!...“ и све тако, ка̂ да десет људи вичу један за другим, а свакога пута натегне пушку, те све чујеш: „шкљоц! шкљоц!“ И ондак им рече дунбоким гласом, заносећи па ришћанску: „Брзо вадите новце и остављајте на цести, јер ће сад, ље! планути петнајес пушака, вјере ми! Сваки нека остави половину од онога што има!“... „Мало је, арамбашо!“ викнух ја. „Мало је, мало је, мало је...“ јопет ће Јурета, мињајући глас, па од једном затутњи, ка̂ оно прије: „Доста је! Што реко, не пореко, јер у Јована Кутлаче нијесу двије ријечи, ђецо! Дед, путници, не премишљајте много, јали ћу ја пуштити друштву на вољу“. А Личани се згледаше, па сваки извади кесу и остави по ништа, — нашли смо око двајест талира“.

— Ја̂, то је, борме, мајсторски било! рече ковач.

— Мајсторски, бора ми! потврдише Бељан и Тртак... А Кутлача је онда ајдукова̂?

— Кутлача је онда жарија и палија, рече кнез у заносу, прихваћајући понуђену му букару, па настави:

— Али ја сам и сâм ништа учинија, чега се не би постидија ни ваш Букар! А чисто ми не бисте вировали, да вам то станем приповидати!

— Ја ти јево кажем у брк, да... прекиде га Дундак, да се Личани... тако... Аја! Личани нису Бодули. Аја! Госпе ми!

— Мучи, бештијо, зашта би човик лагâ? вели млинар. Они јесу слободни, али из густе горе, а онако виштo...

Сви зачаврљаше. Дундак пришапта нешто говедару, који се изврати наузнак од смијеха. Кад се поврати тишина, Кушмељ, коме такође бјеше језик отежао, поче:

— Вирујте, браћо, ове ми свете крви Исусове, никоме то нисам казивâ има двадесет година, али вићу да сам међу пријатељима, а, јопет, то је давно било.

— Је ли то, шта си сам учинија, без стрица? запита млинар. Де, то нам приповидај!

— То! То! рекоше сви, — и Дундак.

— Иђем ја из града. Било је лито, а прид вече. Од силне врућине једва се могло дијати, а прашина цестом, да те задави. Прида мном никога, за меном никога. Кад сам бија дви, три миље од града, а то при дну једнога брига солдати се муштрају, — полигају, па потрче, а све пуцајући. Ту сам постаја мало, па пођем даље и видим на једну два пушкомета човика, ди тира натоварена коња меника на сусрит. Колика је врућина, а он зачалмија главу. Видим: горњи човик! Тира у град шенипу. Гледам добро иза њега, на далеко, —

нема живе душе. Тада ми паде на ум шта не би ни ђаволу, полегушим се, па потрчем право к њему и уставим се без дува... „Куда ћеш, јадниче? Биж, докле си на вриме!“... „Што је то, што?“ пита горњак, већ приплашен. „Буна, брате!“ реко вукући га за руку. „Бижи, док си на вриме! Солдати убијају кога год сриту. Не чујеш ли пушке? Јето се примичу. Са мном је било још седам људи из мога села, и сви су изгинули. Ја једва измакâ. Биж!“ Ја сврнем с цесте и прилегнем испод једне међе, а мој горњак даде ногама маове на другу страну. Коњ остаде насрид цесте. Тада ја брзо дотрчем, пририжем колан, обалим товар, узјашем на гола коња па: ајдеде! ајдедец! право цестом. Чујем горњака, ди се дере, па 'нда: „зи-јȳ“, прожвижда ми крај ува зрно из пушке, али ја утеко здрав, и послин продам коња на сајму у К.

Сви га обасуше хвалама. Дундак рече:

— Е, госпе ми и госпина ми сина, јеси велики враг! Ја ћу ти јево у брк рећи шта сам до сад мислија о теби. Ја сам чуја ди говоре: „Кушмељ, брат Наћварев, то ти је бештија и спрдња цилога Зврљева!“ Ану, сад реците: има ли му пара! Е, у твоје здравље!

А кнез ће скромно:

— За млоге се вели да немају памети, зато шта се они притварају, болан, кâ јето и Букар.

И опет се поведе ријеч о Букару. Дивише му се, узносише га мимо људе. — — —

Бакоња опет поче забављати стрица, говорећи на изуст његову дугачку пјесму, коју

је Вра на махове исправљао. То је трајало њеких десетак ноћи, и Наћвар постајаше све вољнији. Најзад, једнога свечаника, изненади он браћу послије ручка. Разговарао се љубазно, па извади из мантије рукописни свезак.

— Ако ћете ми поклонити мало помње, да вам проштијем један мој спив, — рече не дижући очију. Дакленка чујте: „Зафална писма Господину, који нас је избавија од великога зла, кад је бија поаран манастир“.

— Па како нас је ослободија, кад је све покрадено и умр̈а фра-Вице? рече Дувало.

— Да чујемо! рече Тетка, претјечући Вртирепа. Најпосли, зар не би било веће зло да су запалили манастир и нас побили!?... Штиј фра-Брне!

Брне поче:

„Кад господин оће да педипше
„И у гниву да нас за гри' кара,
„Ником шаље ружне, ником липше,
„Једног болсс, другог муња пара“...

— Почетак ми се не свиђа! рече Блитвар.

„Свемогући на нас сржбу пушти
„Пославши нам званога Букара,
„Јер сотони слободу допушти
„Да г' доведе, да манастир ара“...

— Па то је онда свемогући крив! Боже ми опрости! викну Вртиреп. Ко је ту кога довеја у манастир? Не ваља то зрно боба!

Брне се уздрхта.

— Како ти можеш судити кад и не знаш шта је писма?

— Не ваља зрно боба, ни та, нити и једна твоја писма! То кажу и паметнији од менека, само шта ти неће у очи да реку. Јето и фра-Думе . . .

— Шта ја? Шта сам ја рекâ? Кад сам ја то рекâ? поче Тетка. Немој ти заваћати...

— Јеси чуја, Баре! викну Срдарина, гужвајући покољеник. Ја сам ти већ рекâ, да ћеш са мном имати посла, ако будеш приближија границе!

Сви заграјаше. Дувало и Блитвар стадоше уз Вртирепа, „који најпосли има дирита да каже шта мисли“.

— Нека слуша до краја, па нека онда говори! рече Тетка.

— Нећу да слушам до краја! викну Вртиреп, него одма с почетка оћу да се то прикине, а ви који ћете да слушате његове писме, ајте у његову камару, а ово је реферторијо!... Па онда има и друга. Све се обија о Букара, али се ја не бих заклеја, да он није имâ другова и у Звр̄љеву....

— Шта говориш? викну Срдар.

Фра-Брне је блиједио и црвенио се.

— Немој, болан, притиравати, вели Тетка.

— Кад се ситим, да је један лупеж ија с намикар за истим столом, да је укрâ коња брату посли николико дана него шта је довеја сина на наше јасле . . .

Бакоња зашкргута зубима и погну се, као лав кад се спрема да скочи на свој плијен, али срећом на вријеме то видје Срдар, те га одвуче у кујину.

Међу фратрима наста врдање и граја. Тетка их утиша, па поче благо:

— Немој тако, болан! Ми сви знамо како је било! Коња су украли рођаци, а не брат, па се мали Иве ситио да је то њиов посâ, те је отишâ у Зврљево, те он и отац нашли коња и довели. А шта су бацили кривицу на друге, то би болан и сваки од нас учинија. И најпосли, знаш шта ћу ти рећи? Нека свак тури руку у своју шкаршелу, па ће наћи у њој мрвица! Ти ме разумиш добро! Ти имаш браће и рођака, па се може питати: јесу ли сви чисти?

— Ја то не знам, преузе Вртиреп, али сад чујте ову. Тај кнез Кушмељ био је ту скорице овдинак. То знате; али не знате, може бити, да је ноћио у мађупници и да се опија, па приповида своје јунаштво. — И Вртиреп поче од ријечи до ријечи, да приповиједа као и Кушмељ. Кад доприје до онога, како је Кушмељ украо натоварена коња горњаку, Блитвар и Дувало почеше се смијати. Међу тим врати се и Срдар, те ухвати гвардијана испод руке.

— Та-ако?... Је ли то таако фра-Баре? Ја то нисам заслужија од вас! Бог ми је свидок и моја савист, да ја то нисам заслужија. А лако би вам се могао осветити, и сад овди ричима, и другим начином, само кад би тија. Али ја то нећу, јер држим да се Бог служи с вамикарце, да ме куша и да ме педипше. Дакленка, нека буде његова воља! Али, нас

двојица не можемо више заједно. Даклен, или тражите сами примештај, или ћу вас ја тужити, а за то вам дајем три дана на промишљење.

Од тада Наћвар не излажаше из ћелије, него му Бакоња доношаше јело, а Тетка и Срдар похођаху га. С дана на дан Брне је постајао мрачнији. И прође петнаест дана, од велике заваде, и Вртиреп отиде да замијени на цијелу јесен њекога болеснога пароха, а Наћвар никако да се разабере и да изађе. Залуду су га свјетовали Тетка и Срдар и доказивали му, да ће се разбољети, Брне једну те једну: „Ја из камаре не могу, јер ми се чини да би се одма распâ, чим би изашì на велику арију“. Тако им је с почетка одговарао, па престаде и да говори. Тетка је морао јавити догађај провинцијалу, од кога стигоше два писма: једно бјеше „дишпеншацијун“ фра-Брни, да може штити часове у својој ћелији, само да се причешћује што чешће, докле га болест не мине; друго бијаше наредба фра-Тетки, да се одмах прими гвардијанских дужности.

X. КАКО ПЈЕВАЛИЦА ЛИЈЕЧИ.

Фра-Тетка живо успостави ред међу млађима. Ковач и млинар прионуше на рад, те прековођани почеше долазити. Возарима свану, што се та двојица морадоше отканити рибања. Говедар је боље пазио стоку, а Шкељо коње. Балегану се узе кључ од пивнице. Ђакон и ђаци почеше редовније похађати скулу. Ду-

вало мораде узети на се да биљежи рачуне, а Блитвар да служи у цркви. Срдар је пак у свему био десна рука Теткина, и ако је често одлазио преко воде.

Бакоњи је било лакше, пошто је стриц мало што од њега изискивао. Из јутра би Вра једва се наканио да устане и да пријеђе у предњу ћелију на доручак. Дотле би Бакоња уредио и провјетрио стричеву ложницу, гдје би се фратар опет повратио и сједио крај прозора, читајући и размишљајући по цио дан. Али је Бакоња много жалио стрица, те би куд и камо радији био, да му је и теже, само да не види несрећнога старца у онаквоме стању.

Тако их затече и берба. Преко воде отидоше: Тетка, Срдар, Мачак, Бујас и Бутре, а остадоше у манастиру: Наћвар, Дувало, Блитвар, кувар и Бакоња, а од слугу само возари, јер о берби затвораху се млин и вигањ. За четири или пет недјеља, колико је берба трајала, у манастиру је било као у гробници. Бакоња приону уз књигу, те се за то времена више начита, него за двије прошле године.

Међу тијем разгласи се не само међу прековођанима, него и у Зврљеву и даље, да је гвардијан Јерковић излудио. „Метнуја је у главу — веле — да је сав од цакла, па се боји да изађе из камаре, јер би, мисли, одма прснуја у комадиће“. Тако се говорило. Тај глас запрепасти Кушмеља, а, због других разлога, и дужнике Брнине. Кушмељ дође до воза, али га Дундак не хтједе превести, него га от-

прави ка новоме гвардијану у кметове, који умири Кушмеља.

— Ја сам говорија са ликаром, вели Тетка, и ликар је припоручија, да га за сад оставимо на миру, а посли ће се видити. Ја те не могу пуштити к њему, јер знам да би га то јаче узнемирило. А ти дођи о св. Франи.

У повратку са бербе Тетка и Срдар нађоше Брну гојнијег и мрачнијег него што га оставише. На прозорима бијаху најдебље књиге, а поред њега на дивану огртачи. На њихове замјерке како му је у соби загушљиво, он их плашљиво погледа, као бојећи се, да не би ненадно отворили прозоре, па пребаци разговор на љетину, па спомену синовца и препоручи га Тетки, па је распитивао за ђакона, Бујаса и Бутру, па обећа да ће им и даље предавати, само нека долазе к њему. Онда им прочита своју оставку на гвардијанство, — писмо језгровито и добро смишљено, тако да ни фра-Тетка не знађаше шта би приговорио, и ако би то желио, него обећа, да ће оставку истога дана послати. Брне им онда каза двије, три тамне изреке њекога светога оца, и каза им како их он тумачи.

Докле је он говорио, она се двојица погледаху. Кад оде за књигу са тамнијем изрекама, Тетка рече другу:

— Видиш ли, да су све његове мисли здраве, осим једне, коју не исказује, а која му је повр свију! На растанку рече му Срдар:

— Јето, брате Брне, ти би нам могâ бити мештар у свему, а завртија си у главу да би

прснуја ка̂ водени мијур, чим би изаша̂ на арију! Како се то може разумити?

Брне их опет погледа неповјерљиво, па их замоли да га оставе.

— Триба га спасти, докле је на вриме! рече Тетка, пошто изађоше. Али шта да се ради? Лијекарима не вирује, а неће послушати ничије савите, ничије, ни папине, кад би му и̂ да̂.

— Како би било да учинимо нику шалу? рече Срдар. Рецимо, да се од чега припане, па да искочи из камаре?

— И ја сам о томе размишља̂, али се бојим да му не пане капља. Та ти знаш како је страшљив... Него, јопет, о томе се да̂ разговарати. Видићемо послин, имамо кад!...

Бакоња дочека другове, што 'но се каже, као озебао сунце. Особито га разговори мали Бугре, који му је по танко испричао све што се говорило и радило преко воде. Бакоњи је ласкало, што су га прековођани често спомињали и што су за њега распитивале женске, а највише црнпураста Јелка. Занимало га је и што је слушао о Срдару, кога би сваког дана, послије подне, нестало искрај поленика, — а већ, не само што свак знађаше куд би се дио, него би се у то доба пјевале пјесме „о једној Јелици, нашој липој кметици!“....

Још недјељу дана трајаше врдање по манастиру, јер су прековођани доносили кљук и кукурузе, па се поврати ред, какав бјеше завео Тетка прије бербе.

Кад Бакоња први пут поведе Мачка и Бујаса ка стрицу, та двојица не бијаху мирна срца. Ђакон оборене главе и готово дршћући изрече испред врата: „Молитвама свети отаца наши, господине Исукрсте, помилуј нас!“ „Амен!“ одговори одмах Брне, па с изразом велике досаде на лицу, додаде: „Затворите врата! — Зашта одма не затворите? Одите наприд, ако оћете, и сидите!“ Али, мало по мало, поста љубазнији и тако се загрија у говору, да су се они чудили. Најзад, заморен, наду образе и леже потрбуш, те га синовац поче чешкати, а они изађоше.

Бакоња је нестрпељиво очекивао, да дозна мишљење својих старијих другова о стрицу, те отрча за њима и затече их пред скулом. Они баш говораху о Брни. Ђакон се обрати Бакоњи.

— Мени се чини, да сам на чисто шта је с њим! Његова је памет, кâ и прије шта је била, дакле, друго не може бити него ники завит.

— И ја садак то мислим! вели Бујас.

— Какав завит? запита Бакоња.

— Липо! Човик се завитовâ, да неће излазити из камаре за нико вриме, или, најпослин, и до смрти. Зар се не сећаш да има таки примира у житијима? То је покора кâ и друга, може бити и тежа од други; а не би била покора, кад би он то казâ. Ко ти зна, какав гри оће да откаје! Истина је, не иђе у цркву, али је за то добија дишпеншацијун и зато се моли у камари двојструко више. Па и шта је с лецијунима прионуја око

нас, и то потврђује да је у покори — зар је њему лако онлико смишљати и говорити? А и то шта купи дугове, ја мислим да ће учинити нику задужбину.

— Може бити да ће купити нове канделаре светоме Франи! вели Бујас

Бакоњу веома изненадише та нагађања. То подјари његову бујну машту, те се сјети многих ситница из скорашњег стричева живота, које као да потврђиваху ту поставку. Најзад, пошто му милије бјеше вјеровати да је стриц изабрао настрану покору, него да је шенуо памећу, повјерова оно прво. Али кад ђакон спомену зашто стриц купи дугове, онда се сјети Срдаревијех савјета и очиних наговијести, те се прво намршти пак се насмија.

То ђачко тумачење Брнине настраности примише и слуге, те преко њих распрострије се и међу кметиће. А како фратри нијесу то побијали, и како Брне настави да савијесно предаје ђацима најтежи дио богословске науке и како се гласно мољаше Богу у својој ћелији, тако да се испред манастира могло чути, то оста као истина. До душе, Балеган би, у подне и у вече, одвајајући обилате оброке за фра-Брну, малко посумњао у истинитост те покоре, али га Мачак увјери да се тај „гришчић“ може накнадити богословским „крипостима“...

Те године август бјеше веома кишљив. Свако се зло појача. Брне је мало устајао, тако исто и Дувало. Балеган ста једнога дана с великом буком искати од Тетке, да му по-

већа оброке вина, што Тетка и учини. Срдар поста немиран што није могао одлазити преко воде, те је чешће одлазио у нову мађупницу. Блитвар поче закашњавати у цркву. Тетка је опет ноћу ходао по соби и пушио.

Једне ноћи Брне и Бакоња легоше доцкан као и обично. Тек што Вра закуља, осјети да се часовник на десној стијени уставио. У исти мах угаси се кандиоце на другој страни и други часовник преста куцати. Наћвару се прекиде дихање од страха, те се једва исправи на кревету и једва прикупи пару, да викне синовца. Бакоња се не пробуди. Тада Брне дохвати чизму с пода и баци се њом у врата, па рикну као да га когод коље. Бакоња скочи, па, мислећи да су лупежи код стрица, истрча на тријем и поче викати. Сви фратри и ђаци дотрчаше.

— Шта је? пита Срдар.

— Не знам. Може бити да је велико зло.

Кад сви уђоше за Срдаром и запалише свијећу, а то Брне дахће и зажмурио. Срдар, неопажен, покрену један часовник, а Тетка други. Брне се освијести, па им исприча шта је било. Они га увјераваху да је то снио, а да се кандило угасило кад отворише врата. Тетка посла све, па оста с њим докле овај не заспа.

Други покушај Теткин и Срдарев испаде смијешан. Било је почетком септембра. Киша је била престала, настала похладна јесен. Тетка и Срдар сјеђаху код Брне до касно у ноћ. Он им је, као обично, опет тумачио нѣеку не-

јасну мисао из једне богословске књиге, и баш раширио руке, а дигао обрве пред најтежом изреком, кад с поља, испред прозора, сину муња. Небо је било ведро без мјесеца. Тетка и Срдар се згледаше, а Брне избуљи очи у њих. До трена опет пролетје пламен у противном правцу, али се јасно видје њека мрачна пруга, која је за пламеном изашла. Она двојица устадоше, али се у тај мах пламен устави пред прозором, те и Брне видје да је то запаљена гука на дугачкој трсци. Срдар нагло отвори прозор и одгурну трску, грдећи, па удари у смијех. Ни Тетка се не може уздржати од смијеха. Брне видећи, да се прозор отвара, брзо леже и покри главу раканцем.

И ако ствар бјеше сувише очевидна, опет Срдар вјешто забашури измисливши, како је видио, да се у пукотини улегла њека тичурина, па је наредио слугама, да је тијем начином истјерају. У истини, њих двојица бјеху наговорили Дундака, да махне њеколико пута запаљеном крпом, кад они буду изашли, што је ваљало да он дозна по њекоме знаку, неће ли Брне искочити, али се Дундак опио, па не сачека знака и још му запе трска за грање од бријеста под прозором. Кад се Брни ријеч поврати, он се страшно наљути на Срдара, што је прозор отварао, па зовну Бакоњу да га трља вуненом крпом....

Њеколико дана прије Мале Госпојине, јави се први дужник Брнин. Бјеше то њеки имућни сељак из парохије фра-Томине. Он изброји двје-

ста талијера, што главнога, што добити, узе признаницу, па се врати с Бакоњом возу. По стричевој наредби, Бакоњи је ваљало пазити, да се сељак не састаје с којим од слугу. Бакоња осјети као њеки прелом у себи, као да му снага придолази, као да ступа у њеки нови живот. Кад се поврати у стричеву собу, очи му и нехотице прионуше за гвоздени ковчежић, који је једнијем боком вирио испод кревета. Послије, кад ђакон и Бујас дођоше на обично предавање, и њихови погледи (ваљда поводећи се за Бакоњиним) прилијепише се за ковчег.

Од тада, свакога дана послије јутрења, Бакоња ишаше на воз, да дочекује дужнике, па би их допратио к стрицу, па испратио, а за то би добио „јабуку.“ Ковчег се пунио, али поста невидљив радознаљем очима. Говорећи о томе с друговима, Бакоња је прилично смањивао примљене своте, а кад је дуг био готово утјеран, он је пред њима прћио усне, као тобож надао се. е ће бити више....

Почетком новембра у манастиру се чињаху велике припреме за дан светога Фране јесенскога, кад се стјецаше народ и постриженици. Те године је још имао да буде избор новога гвардијана, јер Тетка само замјењиваше Брну, а овај бјеше разријешен. Већ у очи поменутога дана дође осам фратара, међу којима бјеше Вртиреп, Жвалоња и Пињата. Тетка наговори Вртирепа да се измири с Нађваром, на што Вртиреп одмах и пристаде, — по свој прилици зато, што му је брат био дужник Нађ-

вару, а дуга не платио. Измирење је било свечано и јавно. Вртиреп отиде са Тетком и оном седморицом, што с њим дођоше, у собу Брнину, па ушавши први, рече раширив руке:— „Брате у Исукрсту! прости ми моје увриде!“.... „Бог нека ти прости ка̂ и ја,“ одговори Брне пољубивши се с њим, па и са свијем осталијем.

Сутра дан освану красан јесењи дан, а већ око прве мисе дође много најближих прековођана. Наста обични метеж. Већина фратара сјеђаше по исповједницама. Људи и жене, подијељени на гомилице, чекаху реда, — јер је прва дужност на дан „проштења“ одстојати једну мису, па се исповједити и на другој се миси причестити. Та прва најезда опроштеника нареди се с Богом па отиде ка Тетки у трпезарији, да пише прилоге, начинивши мјеста другој најезди у цркви. Тетка их примн љубазно, записа свачије и најмање прилоге, а Балеган и Мачак часте по ракијом, па онда људи и жене отидоше, њеки на тријем, њеки у двориште, те посједаше и почеше јести. За тијем првијем колом опроштеника, наиђе друго у трпезарију, па и ти уграбише мјеста у манастиру, — јер сви желе да се одморе у његовијем зидинама. Бакоња је стражио иза врата предње стричеве ћелије. Стриц му сјеђаше на дивану, стрецајући од сваког корака, који би затутњио тријемом, јер се бојаше похода.

— Ко је то проша̂? Који су то прошли?... питаше Вра, свакога тренутка, а Бакоња лагано одшкрине, звири па казује стрицу. Ње-

колико пута промоли главу на поље и виче да се и даље чује:

— Фра-Брне је болестан. Не може вас примити. Не може ни диванити.

— Да није који од дужника? пита стриц. Да није који спомињâ за дугове, а?

Бакоња одмахне главом, с изразом на лицу, који је значио: — „Ја то знам! Већ би ја дужника нањушија, и да се не јави!“ Међу тијем како је народ навирао (а већ за рана бјеше га много више но другијех година) Бакоњи је машта кипјела. Сјећао се живо прошлијех проштења: првога, кад је био пустођак, кад се оно прославио нашавши стричева кулаша; другога, пред смрт Шкоранчину, кад су се људи чудили, како он одмеће и одскаче не само вршњацима, него и старијима; трећега, кад је пред вече јахао на дорату и водио још три седланика на пojиште, па кад угледа Зврљевљане, а он ситно поиграј, тако да је мајн (онда је била дошла маја са Кривицом и Галицом) срце играло; четвртога, кад је већ био озбиљнији, те се није ачио јунаштвом и хитрином, но је стријељао очима црнпурасту Јелку, с којом се био већ познао... Бакоња дубоко уздахну. Он није сад жалио за којекаквијем ситницама, али је тек жалио за слободом, те завидио Бујасу и Бутри, који, истина, имају много посла по цркви али, тек у тишми налазе промјене, а њему се ноге укочанише стражећи иза врата. Па онда то га је и понижавало. Каква је то улога, њему, ђаку пете године,

да кришом гледа ко пролази! . . . . Од једном отвори шире врата, те промоли и труп.

— Шта је? Ко је? пита Брне.

— А, ништа, ништа, рече он не обзирући се. Мислија сам да је један дужник, али није, приварија сам се! И загушујући уздах, затвори врата. Бјеше прошла Срдарева „једра Јелица“ са матером, а за њом, послије једне гомилице, друга Јелка са њекијем дјевојкама. Бакоњи се тек сад машта изоглави. Он зажмури и звекећући талијерима, које је имао у шпагу, занесе се на крилима снова. Бакоња видје себе у мантијама, на добру коњу, који под њим подиграва кроз њеко лијепо село. Испред кућа куд он пролази, устају жене да му се клањају. Мушки су на работи, по пољу. Њека га баба ђаволасто погледа и даде му прстима знак, куда ће окренути, а он одлети на страну, па ће у шуму, или у њеки заклон, гдје га чека Јелка. Она је већ удата, дабоме, у његовој парохији. Па онда се елекну и замисли своју парохиску кућу. Ту је коњушар и кувар, али има више врата. Од једнијех он сам има кључ, а носи увијек уза се и кључић од стричева ковчежића.... Стриц је умр̏о, Бог да га прости, већ поодавно, а он је нови фра-Брне, Јерковић XXV....

— Зар си ти, магарчино, заспâ? викну стриц. Ко је то исприд врата?

Бакоња се тргну, те кад повуче врата себи, ударише га у чело, а у исти мах зачу се више гласова.

— А, дите моје, ту ли си? вели Кушмељ.

— Иве мој! викну Кривица, одјевена као невјеста.

— Ваљен Исус, дијаче! називају: Чагљина, Рдало, Рора, Кљако, Цонтрона, Жландра...

— Јево пуно наши! рече Бакоња престрављен, и прије него што је могао примити стричеву наредбу, Зврљевљани га отискоше, па с неописаном грајом сјатише се око фра-Брне, те му љубе руке и коноп. Брне једва дође до ријечи, те викну:

— Затвори врата, ђаво те однија!.... Шта ви.... Зар се тако улази, зар оћете да ме овако немоћна загњавите.... А, Исусе, увик ли ми неприлике чините, увикарце....

— Дико наша, — поче Кушмељ — кад је Бог дâ, да си таке главе! Богу вала, милостивом Богу и Дивици, а ми мислили... а ми чули....

— Нисам ја ништа вировâ од свега шта сам чуја, — додаде Чагљина, звјерајући очима по соби. Јето, здрав си....

Сви зачаврљаше, тако да Брне затисну уши рукама. Бакоња се једва ослободи из сестрина загрљаја, па тек видје да му је и зет с њима. Овај опет хтедје да му се о врат објеси, али му се Бакоња измаче, па отклони подаље оца и све остале, који једнако грајаху.

— Прикините мало, па ћете говорити редом, ако имате шта! викну Бакоња. Зар не видите да је фра-Брне немоћан? Њемука шкоди и најмањи немир. Сиди, ћаћа, тамока, и ти стриче.... Сви се измакните, тако!

— Та-ако! рече најзад Брне. Подај им, дите, ракије, па.... јето, па, шта сте то били чули?

— Да Бог сачува! рече Чагљина. Ти знаш, да свако говорење нема у вике своје мишљење, да је болес ди није лудос, а баш може бити и мудрос ди је затворење...

— Да Бог сачува и од твога говора! прекиде га Бакоња љутито. Шта све дробиш, а....

— Е, дијаче, синовче, ниси ни ти сву мудрос посукâ жлицом! одазва се Чагаљ. Ја би рекâ....

Опет сви заграјаше. Бакоња њешто пришапта оцу, на што овај устаде, поздрави се с братом и пође. Сви се кренуше.

У тај мах њеко закуца на вратима. Бакоња отвори, па руком склони своје на страну, јер се помоли фра-Тетка. За њим хтје ући њеки омален, бркат сељак, дугачка сплетена перчина, који му састраг допираше до паса. Тај човјек бијаше лијепо одјевен, али, по кроју хаљина, као и зле успомене Букар; за пасом је имао велики нож. Та ношња одмах Бакоњи напомену Букара. Рићи брци, ситне сијере очи, спљоштени нос, даваху му лисичји израз. Па онда и сва снага бјеше му чудновато скројена. Труп му бјеше сувише кратак према ногама, а једна му се нога савила као гудало, али није храмао. Еле, бјеше један од онијех људи, кога кад видиш на сајму, међу хиљадама, или сретнеш на путу, не можеш заборавити.

Свима Јерковићима прионуше очи на чудноватог човјека.

— Ко је ово? Познајеш ли га? запита Бакоња Кушмеља, отиснувши непознатог.

— Не знам! вели кнез, тискајући се на поље. Деде, ако икако можеш, изађи. Ја ћу се одвојити од наших бештија, па ћу те чекати ди ти речеш.

— Чекај ме посли ручка иза мађупнице, пришапта Бакоња. Ајте с Богом! С Богом! Пошли с Богом! вели својима. И Тетка застаде докле не изађоше Јерковићи, па махну руком на странца, да причека пред вратима.

— Која добра, Думе? пита Брне, чудећи се што он дође у то доба, а знајући да нема времена на претек.

— О, брате, пук навра, ка̂ никад до сад! вели Тетка дувајући.... Добро је, добро! Има сами велики миса̂ до сад близу стотину (тј. плаћених великих миса). А помисли, теке је десет ури! Још ће пука доћи!

— Е, Боже помози и свети Фране! прихвати Брне. Сиди, Думе брате, ако имаш мало времена. Сиди, одмори се!

— Не могу! рече Думе. Немам ни тренутка времена. Прид реферторијом чека ме права војска. Сви смо у великоме послу. Да је још десет мисника, сви би имали пуне руке посла, дакле, можеш мислити, је ли велика приша, кад сам ја к теби садак доша̂....

— Ма то баш не разумим! Шта то може бити?

— Није ништа, и јест велика ствар, — како узмеш, рече Тетка смијући се. Доша̂ је један сељак из далека, чак из ти' страна испод

Велебита. Богат човик. Можеш замислити записује двадесет миса! Дакленка каже: „Нисам се још исповидија, али желим да се исповидим!“ „Па ајде, брате!“ реко ја и помисли да није чисте памети, кад долази из цркве, а није се наредија. „Ајде, брате, у цркву, па чекај реда ка̂ и други кршћани, па послин, кад добијеш проштење, дођи ако ћеш штагод да приложиш.“ „Ма ја оћу да се исповидим код онога болеснога вратра, код вра-Брне, а њега није у цркви...“

— Нећу ни да чујем о томе! викну Брне, устајући. Ја сам немоћан, ја не могу....

— Ма стани, брате. Ти не знаш каква би се шкандала могла излећи из тога, рече Тетка намрштен. Стани, да чујеш до краја! Сељак настави: „По души — вели — ја не познајем вра-Брну, никада га нисам видија, али сам уснија, да се код њега исповидим. Ништо ми дође у сну и рече ми липо и разговитно: ајде у манастир.... па се исповиди вра-Брни. Запамти добро да се зове вра-Брне, и још ћеш га познати по томе, што га ноге боле. Тако ми оно рече у сну. И јево ја потего два дана хода. Сад, ако је тај вра-Брне још дуват, ако само може уснама мицати, нека ме припушти, да скинем с душе велико бриме, а, бора ми, и он са своје, јер се ја другоме не могу исповидити, а имам шта ли̂! Имам шта ли̂!“.... Тако вели тај сељак и још даље развеза̂, ка̂ шта они чине. Сад, брате Брне, да ту није било пука....

— Дакле, било је ту још свита!

— Било је пуно реферторије, а он још вече, — а чућеш како скичи кад говори, и људи се почеше крстити и рекоше му: „Благо тебика кад си уснија!“ Ти сад видиш, каква би се шкандала излегла кад би ти одбија! Зато сам, брате, и дошâ! Ти знаш да би се рекло: јето човик посегâ два дана ода...

— Та већ разумим! прекиде га Брне узнемирен. А осим тога и јест чудно да је тако сањâ!... ако није шепуја.

— Ма није, брате, него здрав и паметан човик. Доја је на свом коњу и још води момка уза се. Ја га мислим задржати и на ручак и на вечеру. Једно што је богат, како се види, а друго што је из они крајева одакле до сад није нико долазија. Зато, брате Брне, триба да га својски приватимо, збогу млого разлога, а највише....

— Па зови га! Ди је? Иве, дај штолу! Метни овди катригу, овди под распело!... Оћу, Думе брате! Зовни га, — говораше Брне на предушак, обрћући се на једноме мјесту.

Слушајући те разговоре, Бакоња чешће отвараше врата и гледаше богатог сељака, који стојаше на тријему оборенијех очију и веома замишљен, тако замишљен да се ни обзирао није на гужву свијета, која се око њега мотала. Особито га жене радознало посматраху. Свакога тренутка могаху се чути оваке опаске: „Ово је онај што је дошâ испод Велебита, да се исповиди вра-Јерковићу!... Кажу, дошâ му на сан!... Дакле, вра-Брне је могућ код Бога, кад му он шаље људе на исповист!... А шта ники

кажу да је тај вратар полудија!?«... Кад стриц заиска штолу, Бакоња махну руком странцу. У исти мах Тетка се упути к вратима, вичући:

— Оди, Пивалица, оди!

— Ваљен Исус, дуовниче! рече, управо векну, тај Пивалица ушавши. Глас му бјеше као у јарета, те ко би га слушао а не гледао, могао би помислити да њеко дијете подражава јарића. Бакоњу подуши смијех и обрну главу.

— Јев, ово је фра-Брне, коме ћеш се исповидити, показа му Тетка, па изађе с Бакоњом. Тетка растјера свијет са тријема, па се устави са ђаком испред своје ћелије.

Пивалица преклони главу и пољуби Нађвара у руку.

— Тако! А одакле оно ти бише, а? А како је било? Снива̂ си? пита га фратар, пошто сједе и стави штолу.

Пивалица, једнако оборене главе и обрћући капу међу прстима, понови оно што је причао Тетка.

— Ајде клекни, кршћанине добри! рече му најзад Брне. Видиш, ја сам немоћан и имам ослобођење од своји старишина, да не радим ниједне редовничке дужности, али кад је овакви случај, за твоју љубав оћу... Од', од', ближе, ближе, да не морам пуно гласно говорити.

Пивалица баци капу на столицу, извуче јатаган па га стави врху капе, па клекну и склопи руке.

— Даклен, кршћанине, кад си се исповидија послидњи пут? поче исповједник.

— Има управ дванајс година, одговори Пивалица, уздахнувши.

— Шта наопако?.... Та-ако!.... А зашта се ниси исповидâ за толико времена?

— Зато што ми је сотона обузеја душу, рече Пивалица спуштајући главу све ниже. Ја сам ти, оче, највећи гришник на свиту... Ја сам сав огризнуја у крви... Ја сам заслужија не вишала, него да ме жива пеку...

Пивалица заћута. Брне видје како му се рамена малко тресу и чу како му цокоћу зуби. Брне се згрози, те једва рече:

— Ти си, дакле, баш велики гришник! Томе се нисам надâ. Е, па кажи све шта имаш.

— Прије дванајс година убија сам једнога човика. Убија сам га из пушке на срид пута, између града и нашега села. То је било у зору. Нико није видија. И данас се мисли да га је нико други убија...

Пивалица исприча то на претрг, па застаде, као очекујући шта ће на то исповједник, који дихаше као циганског мијех. Пошто је чекнуо њеколико тренутака, настави истијем гласом, а тресући се јаче.

— Исте године, посли ники пет мисеци може бити, чувâ сам свој виноград. Једно сеоско дите прође онуда. Ја га ударим великим каменом у слипо око. Дите пане мртво. Ја га однесем до бунара, недалеко од винограда, и бацим га у њ. Ни то се није дознало, да сам ја учинија...

— Ма зашта си убија човика? Зашта си убија дите? пита Брне, једва дошав к себи.

Али Пивалица канда не чу то, но настави, као у њекој грозници, говорећи брзо:

— Па 'нда сам бија сву другу годину болешљив. Пија сам пуно, опија се сваки дан. Запалија сам комшији сино и заклâ му два вола. Јопет сам убија човика из једне пећине повр села. Па више нисам зла чинија за дви године, али сам јопет убија вратра...

— Та јеси ли ти при себи, човиче! викну Брне, сав дркћући, и измаче се.

— Камо срића да нисам! рече Пивалица, примичући се на кољенима. Чуј даље. Најпослинак сам своју жену обисија о тришњу прид кућом, па рекâ, да се сама обисила.

— Ма зашта си чинија та крвна дила? Не кажеш ми.

— Зашта? понови Пивалица, спустивши руке низа се. Зашта?

— Да, зашта? Шта ти је учинија они човик, оно дите, они други човик, фратар и твоја жена?

— Ништа. При Богу, нисам ни познавâ оне људе. Нико ми ништа од њи није био крив.

— Ма како то? пита Брне с малом душом.

— Јето тако. Жедан сам крви. Дође ми ништа, па би онога трена убија свакога, ко ми се намане. Зато сваке ноћи закључавам дицу у један приградак, па обисим кључ високо о једну чукљу...

— Ма шта ти дође? Како ти дође?

— Не знам. Уђе ми сотона у крв, — увати ме протезавица, ваљам очима, шкргућем зубима, а рука ми сама тражи нож или

пушку. Најслађе ми је заклати... Али, дај оче, свитуј, помози,... ја сам гришник, али, али...

— Шта је... шт'! дрекну Брне клисивши са столице, јер Пивалица силно шкргутну зубма и изврати очима, а рука му пође к јатагану. Докле се Пивалица окренуо, Брне је већ био на трпјему. Тетка му потече у сусрет.

— Шта је, Брне брате? Шта се догодило, ако Бога знаш?

— Б-б-б, оће да ме убије!

— Ко оће да те убије? пита Тетка тобож преплашен и узе га под руку. Та није зар?

— Б-б-б, бижмо!

— Ма од кога да бижимо? Та ево нема никога за тобом! А онај је Пивалица зар остâ у камари. Је ли се исповија?

Брне, изван себе, окрете се, а то Пивалица иде к њима, развукао усне, те му синуше пљосни зуби, и вели:

— Ето вам га здрава здравцита! Јесам ли вам ја рекô, да ће он искочити, а да га ни прстом не дотакнем! Ето нека рече. А не замјерите вра-Брне, шала је од Бога, телиш кад је чојеку на добро!

— Шта?... Шта је то? поче Брне.

— То је, да си ти изашâ из камаре, а и не знаш да си изашâ! рече Тетка весело Јево те у коридору здрава и читава, а ниси прснуја кâ мијур. Ајдемо у моју камару, јер јево свит долази. Ајде, Брне! Ајде, *Пјевалица* с нама на ракију. Ајде ти, Иве, затвори стричеву камару.... Дакленка (настави, пошто за-

твори врата, те претече пренераженога Брну, који хоћаше да њешто заусти), ово ти је чувени народни ликар Пјевалица из Б. Ја сам одавна слушâ за њ и да је вишт ликар, и да је велики домишљан. Ја сам поручија по њега и све му исприповидâ шта је с тобом. Какав је домишљан, јето, можеш сам да судиш, а какав је иначе ликар, то ћеш видити посли. А сад, брате, сазуј бичве, да ти обађе ноге. Деде му ти Пјевалица свуци.

Брне пусти да чине с њим што хоће. Он их је само гледао. Пјевалица му опипа листове и стопала. Он је то чинио тако њежно, тако лаганом руком, да је Брну само голицало. Пјевалица најпослије зазвижда и одмахну руком.

— За њеколико нећеља нестаће свега овога, само да привијаш што ти ја дам, и да одаш!

— Ма, дакле, ти си ришћанин? проговори најзад Брне. У томе се врати Бакоња, који се не могаше пшчудити.

Фра-Тетка окрете талијански. За дуго је говорио размахујући рукама. Брне се више и више ведрио, докле му, у потоњу, не заигра осмијак око усана.

У тријему наста тутњава и грађа. Тетка изађе.

— Ма је ли истина, оче, да је вра-Брне оздравија у један ма? Да је Бог учинија с њиме чудо кад је исповидâ онога човика? питају сељаци.

— Јест, браћо! Бог увик чини чудеса над добрим људима. Ево нашега фра-Брне здрава. Сад ће с намикарце у цркву. Ајдемо, брате Брне.

Није му било друге, но пође. Тетка га узе испод једне руке, а Бакоња испод друге. Пјевалица за њима, а сељаци пошљедњи. У двориштy придружи се велика гомила, те сви уђоше.

Фратри, који су мисили, видећи фра-Брну, укочањише се пред олтарима; а они који су исповиједали, промолише главе из исповједницâ. Свак повјерова да се њеко чудо десило.

Брне се дуго и топло молио, па изађе истијем начином, само што још присташе Кушмељ и Рдало да га држе с леђа. Тетка уђе сам са Пјевалицом и с Брном. Пјевалица извади из фишеклије њекакву жуту смолу и предаде је Брни, поучивши га како ће с вечера њом намазати два листа репуха, па их привијати на листове. Послије тога, примивши јабуку, по наговору Теткину, он отиде одмах.

Брне није излазио, нити је пуштао кога к себи на велику жалост Кушмељеву, али сутра дан, први је био на ногама и ходао је по тријему.

А ријеч оде од уста до уста, по великом дијелу кршћанства, какво је чудо Бог учинио са вра-Брном „кад је исповидâ једнога великог гришника“.

А ркаћи под Велебитом причаху: како њихов Пјевалица излијечи вра-Брну!

XI. ДВИЈЕ СИЛЕ КОЈИМА ПОДЛИЈЕЖУ ЉУДИ.

Љето је. Зора је. Бакоња спава у предњој стричевој соби, као и увијек. Ноге му пресижу душек, који му је толико година дугачак био, а како лежи наузнак, душек мало што није узак под његовијем широкијем леђима. На поду, крај главе, налази се фјорентинска мједена лампа са четири носка, расклопљена књига посута пепелом, дувана у хартији, земљана лулица са кратким камишем и огледалце. Подаље су разбацане хаљине. На Бакоњиним бијелим и руменим образима, осјењенијем првом длаком, огледа се младићско здравље; око усана лебди му осмијак, а како је пружио снажну, бијелу мишицу, прилика је да сниј ева е му на њој почива вршњакиња....

Будионица зазвони. Из старе навике Бакоња се прену и прекрсти, али не скочи као њекад, но лешка докле не изумре пошљедње зујање звона, и замишља веселога Бутрицу како поскакује држећи се за коноп. Најзад сједне; протеже се и с поносом омјера своје јаке удове, па дохвативши огледалце и гладећи се по бради, помишља на црномањасту Јелку....

Прије догађаја са Пјевалицом, Бакоња бјеше свега два три пута, Бујасовом бријачицом, ошурио „маовину“ с лица; али од кад му букну честа длака, стриц му поклони бритву, а од кад му Јелка рече да јој се прсти јеже кад га помилује, Бакоња се поче бријати свакога другога јутра. Дакле, тај додир руке са

првијем знацима мужевности напомињаше му Јелку.

За дуго, чим би Бакоња отворио очи јутром, милина би му испунила груди и он би похитао ка прозору, да отправи први поздрав њојзи преко воде, знајући поуздано да и она о њему мисли чим се пробуди. Није ријетко бивало да он, кроза зимњу кишу, кроз прољетњу маглу, угледа у даљини као њеки мали камени кип, а он је знао да су очице тога кипа упрте ка манастиру, да уздаси лете к „милом Бакоњици,“ да се руке савијају грлећи његову прилику, те би се и Бакоњи сузе завртјеле и, прожет онијем милијем осјећањем, све што рађаше, рађаше као у бунилу. Послије подне, као што сунце распрши маглу, тако би он снагом своје воље разведрио своју главу, те знађаше да шмигне неопажен преко воде. За то је, осим помоћи вјернога Дундака, требало доста хитрости и прегаоштва, али то титрање са својом сигурношћу (јер, без сваке сумње, кад би се дознало, био би с мјеста истјеран) имађаше особиту чар за Бакоњу. Кад би своје злато прекорио што јутром зебе и кисне, она би му умјела одговорити само сузама радости и јачим привијањем на своје груди, као да му хоћаше рећи: „Та видиш ли да те моја јака жеља и привуче и проведе неповријеђена кроза погибли!“ Ту је мисао Бакоња читао на лицу Јелкину и вјеровао да је тако. Осим тога, обоје мораху вјеровати, да њеки нарочити светац штити њихову тајну, кад она оста скривена од матере (Јелка немађаше ни

оца ни браће, но двије млађе сестре), од сусједа и пастира. Најзад, Срдарина, који се једнако „кланчао по кметови кâ обаћетан пас,“ затече их на осами, али се учини невјешт. Бакоња, немирна срца, врати се к возу, гдје затече намрштена Срдара. Овај му пође у сусрет, такијем начином, као да ће га шчепати за гушу, а кад Бакоња устукну, Срдар удари у грохотан смијех и загрли га говорећи: „Ај, лудо дите, зар да се фра-Јаков за таке ствари љути! И мислиш ли ти збиља да ја за то нисам одавна знâ? Та знали смо ми одавно.... и ја и Јелица. Још смо се чудили вашој неопрезности. Јелица ме више пута наговарала да ти понудим, да се с твојом Јелком код ње састајеш, ди ћеш бити сигуран кâ у својој кући. „„Жâ ми је, вели, оне луде дице, јер ће најпослин заглавити!““ Ја је нисам тија послушати, знајући да је забрањено воће млого слађе, кад се до њега кроз трње докрадеш, али већ видећи да сте изгубили сваку бојазан, ја сам вас отимице затекâ. Сад како знаш!“ — Од тада неста сваке опасности. Бакоња је на новом коњу новога гвардијана готово свакога дана уза Срдара ишао преко воде и одмарали се код Јелицâ. Фра-Тетка је драге воље пристао да му Бакоња укроћује зазорљивог младог „билца,“ кога бјеше купио од њеког дужника фра-Брнина. . . .

Тако је њекад бивало, а сад?

Сад, након десет мјесеца послије првога, приснога, заносног састанка, Бакоња, као год што се из пуке навике бријао свакога другог

јутра, тако је из пуке навике гледао преко воде, тресући узгред дувански пепео. Нестанак свију препријека, знатне промјене у Јелкиним цртама, додир са Срдаревом Јелицом, Срдарева причања из своје прошлости, поуке које се из њих могаху црпсти и, особито, видјело у ком Срдар приказиваше женски свијет, све је то, мало по мало, утјецало на Бакоњу и чинило да вехне свјежина његове љубави према Јелки. До душе, Бакоња се љутио на себе зато што поступно осјећаше како ишчезавају дражи при дјевојци, која му се из велике љубави са свијем предала, која га је једнако љубила до лудила, али није могао ратовати са својим срцем, нити се могао претварати. Све што је могао то је да је сажаљава, и он је искрено сажаљавао. Да није тога било, он хоћаше поодавно с њом раскрстити; а да се скоро не деси прилика која разбуди његов понос, он би био то учинио тијех дана. Ту је прилику створио Бујас. Он је знао за другареву тајну, а познао ваљда и преобрт у њему, те почео облијетати око Јелке, која се пожали Бакоњи, а Бакоња поднесе шаке у очи Бујасу. Сад Бакоња, гледајући с прозора, жаљаше што је од старога друга начинио новога непријатеља и што се, на њеки начин, везао да и даље проводи љубав с Јелком. Али на мах опет му се ражали, јер се сјети да му је Дундак причао како је очајница три дана засопке долазила на воз и тамо дуго чајала...

Бакоња, намрштен, ста распремати собу. Једна неугодна мисао изазва другу. Доиста му Бујас замјешта замке! А онај гадни Мачак, од кад нестрпљиво очекује да се зафратри и да добије парохију, постао је така притворица, да се човјеку не мили погледати на њега! Пошто пак, у пошљедње вријеме, обојица завиђаху Бакоњи, природно је да су се потајно здружили, те раде против њега!... Али шта му, најпослије, могу?... Е, да видиш, могу! Ако су се „изули“ Вртирепу (кога, за несрећу Бакоњину, не трпе ни као помоћника на парохији), па Вртиреп узме конце у своје руке, како је препреден, могло би се лако десити да Бакоња падне у замку. Па и њихови фратри, Дувало и Блитвар, пристали би радо у хајку на Бакоњу....

Из тијех црнијех мисли трже га куцање на вратима из тријема. Бакоња отвори и, сукобивши се са ведријем лицем малога Бутре, разведри се и сам.

— Добро јутро, Иве! Јево чизме и јево топла вода, а ладну ћу донити одма! рече дијете, просећи очима лијепу ријеч од Бакоње.

— Добро, мој Бутрице, добро! прихвати Бакоња тапшући малога по гојном образу, на што он одлети као стријела, а он диже своје чизме, да види јесу ли добро очишћене, па их стави иза себе, па унесе вједрицу топле воде, па спреми дуван и лушу у свој ковчег, па ста уређивати књиге у полици, које је синоћ разметнуо, тражећи што за читање.

Већ је година од кад га Бутре послужује. Он у своме срцу није раздвајао свога учитеља Бакоњу од стрица. Бакоња му бјеше идеал. Што Бакоња рече, то је свето, што се против Бакоње рече, то му Бутре одмах јави, зато се Бакоња смири не чувши ништа ново. И он је дјетету враћао мило за драго и био му од користи, учећи га свакога дана, чим се учврсти у милости Теткиној.

Кад Бутре донесе хладну воду, Бакоња му даде чвочицу у нос, па унесе вједрицу у стричеву собу, хвалећи Исуса. Брне рече, стењући:

— Ти си јопет пушија, несритниче! Јето сав воњаш на дуван, а ноћаске сам опазија...

— Нисам, одговори Бакоња отварајући прозоре. Нисам пушија, него сам синоћке сидија код фра-Думе, па је он пушија, а мени се упија дим у одићу.... Ако заповидате, вода је ту!

— Тако! рече Брне сједајући с натегом. Бјеше доста посједио и измијенио се за тијех десет мјесеца. Образи му спласли, подвољак се спустио више но прије, на шији му се кожа набрала, те се чињаше као да су му шклопци изашли.

— Тако! понови он, спуштајући лагано низ кревет надувене ноге, које Бакоња одви и опра, па их намаза жутом машћу Пјеваличином, обложи их листовима свјежега репуха, уви их повојчићима, стопала му зави крпама, назу му простране свитне ципеле и поможе му да сједне у наслоњачу. Све то Бакоња уради брзо и вјешто као какав болничар, па

се врати у своју собу, да се спреми, и отиде на јутрењу.

Да испричамо у кратко како је фра-Брне проживио тијех десет мјесеца, од кад га Пјевалица истјера из собе.

Прво, што треба споменути то је, да је приложио цркви педесет талијера, а не двјеста или триста, као што су се сви у манастиру надали. Пошто су толико исто приложили: Блитвар, Дувало, Жвалоња, фра-Томе и Закарија из Зврљева, а нови гвардијан двадесет и пет талијера више, то и Брне послије придаде, да се изједначи са Тетком.

Што се пак тиче лијечења Пјеваличинијем начином, фра-Брне уведе оваки ред у своме животу. Јутром, пошто би му синовац све учинио као оно сад, Брне би изашао тачно у осам часова, па би, једнакијем, одмјеренијем кораком, отишао до краја ходника, па се вратио до другога краја, тако, горе и доље, четири пута, па би се вратио у собу, сио на најнижу столицу, а ноге дигао на кревет. Тако би се одмарао и читао докле стрјелица на часовнику не покаже, тачно девети час. Тада би опет изашао на тријем и прошао га горе и доље осам пута, па би се вратио да се одмара, као и прије. У почетку десетога часа, „учинија би дванајс шетњâ,“ како он то зваше, и попио би полак чашице ракије са линцуром; у почетку једанаестога, учинио би шеснаест шетњâ и испио другу половину гркаче, па би отишао на молитве у цркву, гдје би пресједио, а одатле на ручак. Послије подне, тачно у два,

почео би опет са четири шетње, па све тако тјерао даље, додајући по четири. Баци би дошли на предавање послије другога изласка, а тада Бакоња мораше пазити да не пријеђе вријеме. Тако би фра-Брне ишчепукао дужину тријема тридесет и шест пута дневно и испио двије чашице ракије са линцуром. По његову мјерењу и рачунању, уложио би времена на кретање: 107 минута и крочио 4253 пута.

И Брне се осјећао свакога дана боље, за колико трајаше суха хладноћа, до пред Божић (Пјеваличину маст бјеше потрошио двије недјеље прије, а привијао је репух). Али око Божића удари киша, те Брни најприје поче вртјети у глежњима, па се болови распростријеше у сваку жилицу од стопала, па му обузе жар листове, па му поче сијевати у кољенима, па.... леже логом и не могаше копорнути погама и не могаше заспати. У страшнијем мукама, Брне предаваше ђаволу Пјевалицу и народну медицину, Тетку и салернску школу, грђаше Бакоњу и сав његов магарећи сој, Балегана и његово готовљење и све на свијету, докле му болови не одузеше ријеч. Тада му се препадоше за живот, те послаше по младога љекара из варошице. Ркаћ дође по највећем пљуску, преписа што и прије, и остави зрнца, препоручи му да се умјери у јелу, па, узевши за путнину и пријеглед двадесет талијера, отиде и не одморивши се људски. Брни је било најгоре сутра дан, пошто узе зрнца Па онда, кад се небо мало разведри, болови одминуше, а кад се натушти, болови ојачаше.

У тој трзавици, Брне науми да иде у „град“, чим се буде могао држати коња, свакако да иде у „град“, гдје има искуснијех љекара на одмет. И поче срачунавати колико ће трошити за себе и Бакоњу, дневно, мјесечно, итд. Бакоња не знађаше шта да жели. С једне стране, плијењаше га помисао да оде у град, ако ће и за кратко вријеме, с друге, опет, бојаше се да стриц не умре тамо, па шта би он сам међу лацманима, и шта би послије било с њим! Али чим се стриц придиже, први му је посао био да пошље човјека под Велебит, ка Пјевалици. Сељак се врати с другом гуком масти и с поруком од видара, да Брне ипак хода и да пије сурутку, што више може. Брне поче тако чинити. Преузе првашње шетње истијем редом, само што би иза сваке попио по чашу сурутке, те би се до ноћи надуо као тенац. То му поквари желудац, те је већ слабије могао јести, а у томе му је био њеки бољитак. И тако га ето затекосмо.

Кад Бакоња уђе у цркву, бјеше протекла трећина јутрење. Сви се погледи стекоше на њ, јер, не даље него јуче, гвардијан га бјеше оштро прекорио због тога закашњавања. Очи Мачкове, Дувалове и Вртирепове бијаху пуне једа. Бакоња зажмури, затресе мало раменима и поче најприје из тиха слагати уз опће пјевање, па јаче и јаче попусти мах своме силноме гласу и још ста њим извијати и трепери ти, као што давно не бјеше, тако да Бутре од милине зину и укочањи се као кип. И сви остали, мање више, подлегоше чару, а Тет-

кино се лице поступно ведрило док не прими израз заноса.

Кад изађоше из цркве, Вртиреп, видећи да Тетка не говори ништа, рече опоро:

— Ти, Јерковићу, остаћеш данас без ручка!

Сви се згледаше. Бакоња се уздрхта.

— Јес разумија шта сам наредија?

— Па разуми се, да је разумија! прихвати Срдар и хитро намигну Бакоњи, — јер кад се тицаше казне за немарност према цркви, онда је било шкакљиво мијешати се.

Фратри пођоше. Мачак, гледајући преда се, додаде са свијем збиљски:

— Узми, брате Иве, скрушено ту малу педипсу!

Бујаса спопаде смијех и ухвати Бакоњу за руку. Није се могао повратити од смијеха, но стаде према њему, па га гуркаше назад, бојећи се да Бакоња не кидише на Мачка, тако је био разјарен.

— Е, јес губа! рече најзад Бујас.... Сад виђу каква је губа! Немој се, Иве, жестити, да не учиниш какву лудорију! Ајдемо к Балегану кроз мала врата!

У толикој горчини, Бакоњи слатко паде то неочекивано понашање Бујасово, те му пријатељски стиште руку и ћутке отидоше у кујину гдје затекоше преплашенога Бутру како прича Балегану страшни догађај.

— Мучи ти, мали! рече му Бакоња. Ајде у скулу!.... Дај ми, Грго, кафу за стрица!

— Сиди ти и пиј своју, а ја ћу однити стрицу! поврну кувар, па љевајући ђацима, заторока: Све су то будалаштине и пизма и притворство младога дјакона, који оће да се на причац посвети зар, шта ли? И с меном је сад таки. Не гледа ме у очи и говори ми припокорно, кâ да ће се исповидати у менека. Шта је то, питам вас ја? Јесу ли то шкале прико зида об ноћ, па прико гребља ка слугама по сву ноћ, кад је....

— Шта то говориш, Грго? прекиде га Бујас у чуду. И Бакоња стрекну и диже главу.

— Говорим шта знам, али не да одам, ни за прикор, него да се зна да нисам подитињија и да се зна да држим једно око отворено по ноћи у вике, и онда кадак је Букар служија... Ја ћу викнути фра-Јакову овако...

Оба скочише, те отјеравши Бутру, стадоше преклињати Грга, да не говори даље. Али их Грго не слушаше, но љутито брбљаше даље, мијешајући свакојаке мисли. Најчешће је тврдио да није „подитињија“ и тада би се готово разгоропадио. Ђаци се згледаху. Већ је прошло полак године од кад се стари слуга подјетио, те бјеху навикли слушати његове разговоре без главе и репа, али је дотле увијек тихо говорио. Биће, дакле, да је баш тога јутра чуо гдје њеко каже ту ријеч, кад га је она толико пекла, а уз то га наљутио поступак Вртирепов, јер је Грго миловао Бакоњу увијек једнако. Ђаци се зачудише гдје он зна њихове тајне од толико година, а никада да им

што наговијести о томе, ни у шали. Они се сад препадоше од пошљедица. Бакоња склопи руке и начини жалосно лице. То привуче пажњу Балеганову, те ућута.

— Стрико мој! поче Бакоња плачнијем гласом, на што се Бујас, разумјевши мајсторију Бакоњину, окрете к зиду, да сакрије смијех. Стрико мој! Јеси ли и ти зар мој крвник? Оћеш ли и ти да ме туриш у провалију? Оћеш ли да ме закољеш без ножа?

— Ја!? вели запрепашћени Балеган. Ја тебе, дите моје?

— Па ти, стрико! Шта спомињеш шкале и прилажење прико зида, кад знаш да сам и ја бија у томе гришном послу? Доста је да то чује фра-Баре, па онда свршено је са мном за у вике! И Бакоња покри лице рукама, а Бујас изађе, тобож и он погружен.

— Ја да моје дите унесрећим? О, о, о! Језик ми се слипија, ако ја о томе више споменем! О, о, о! Бог да и Дивица...

Бакоњи већ није друго што требало, те понесе кафу стрицу. Идући, помишљаше колико ли је само мијена поднијело његово срце од кад је устао, за непуна два часа, како се морао савлађивати, он, коме је у крви било да уради што намисли!

Стриц га дочека грдњама што је закаснио с доручком. Бакоња му мирно и, готово с њеком насладом, исприча шта је било, па се наједи и извади из ковчега лулу и дуван.

— Тако! Шта је то? Шта...

— Ево шта је. Слагâ сам вам да нисам пушија, али нећу више, — рече и разби лулу о праг, а дуван просу кроз прозор, па ста распремати стричеву собу.

Брне је у страху посматрао синовца. На његову блиједом лицу трепераше свака жилица, његови снажни и гипки удови бијаху тако покорни његовој вољи, да то стрица неугодно дирну, те, не знајући зашто, сјети се својих предака: фра-Јерице, о коме се пјесме пјевају, и још славнијега стрица Јурете.

Бакоња узе рукописна предавања и једну књигу, отиде у учионицу, па ста шетати.

Те године бијаху стални учитељи: гвардијан, Дувало и Вртиреп. Предавање, кад га је било, текло је истијем редом и начином, као што је описано у глави шестој. Бакоња стиже Бујаса у науци, те их изједначише, а како је он, поред свега ашиковања и јегленисања са Срдарем, много читао, то је својим питањима често доводио у забуну и ученога фра-Дума. Ону пак двојицу слабо је цијенио, а није то ни крио, те га највише зато и помрзише. Мачак одавно није долазио на предавање, једино је ишао ка фра-Брни, докле је он примао. Већ су три мјесеца од кад свакога дана нестрпљиво очекује позив да отиде, да се зафратри, те већ и не излази из стричеве собе, осим у цркву и у трпезарију. Бутре је пак долазио касније, као оно њекад Бакоња.

Бујас уђе.

— Нема скуле! вели он. Имају ники састанак. Ено и' свију у гвардијановој камари... Па како сврши са Гргом?

Бакоња сједе и налакти се. Очи су му сјактиле. На лијевој страни чела утонула му браздица, у коју се Бујас загледа.

— Шта ти је сад? Је ли ти жâ што смо се помирили?

— Нећу више тамо, рече лагано Бакоња, дишући узбуђено. Дајем ти рич, да нећу више прико воде!

— Е! учини Бујас и диже високо обрве.

Бакоњи се одмах лице зажари и очи помутише, те Бујас видје да га обузе стид, кајање, срдба и мноштво других нејаснијех осјећања, и он се крену, да изађе.

— Стани! рече Бакоња. Ти не знаш како ми је! Ја то нисам рекâ да.... Ја те циним кâ пријатеља, па зато оћу да ти ово кажем. Мени је жâ несритне дивојке. Ако ја будем и даље ишâ, она се неће удати, а било је прилике и до сад да се уда... Разумиш ли?

Бујас потврди главом, слегну раменима и изађе.

Тада Бакоња бризну у плач, у силни плач. Учини му се да му сузе извиру из дубине срца, а не осјећаше да му бива лакше. Тако му никад није било. Што је најчудноватије, осјећаше да није крив, али да је право што због тога трпи, да би било право и да много више поднесе. Он покуша да размишља о тој појави, али одмах удари на богословске пречаге о гријеху и кајању, које су му се го-

тово ужљебиле у мозгу, те му се пажња на томе малко заустави, пак се расплину.

Бутре, одшкринувши врата, застаде бојажљиво и накашља се. Бакоња се по ново разведри.

— Оди, Бутре, де! Ајд' да видим јеси ли научија.

Дијете сједе до њега и поче чаврљати из часловца. Тако је трајало дуже од једнога часа. Тако их затече фра-Тетка који само звирну, а тако мало доцније и Срдар који отвори врата с лупњавом.

— Ајдемо, момци! Јутрос ћемо раније, кад већ немате скуле!

Њих двојица пођоше к њему.

— Ја јутрос нећу! вели Бакоња. Боли ме глава.

— Баш зато ајде. Шта си тако блид? Зар због оне спрдње? Не дитињи, болан! Ја сам рекâ Балегану да ти пошље ручак у моју камару, а за педипсу нека буде дупли оброк... А, јево и Бујаса. Ајдемо, дакле. У реду за мном, ма-а-арш! И Срдар диже чибук, па пође пред њима.

Бакоња сврати стрицу, па их, трчећи, стиже пред мађупницом, гдје Бутре узе утираче, па сам отрча к води.

— Је-ли-те, фра-Јакове, зашта је бија скуп код гвардијана? запита га Бакоња.

— Поради никог дуга манастирскога.... не знам по чисто. Мислиш ли да ја слушам таке ствари? Ну, ти си се садак разабрâ и вољан си

за разговор. Дакленка, реци ми, шта мислиш? Оћемо ли посли подне тамо? Време је већ...

— Посли ћемо о томе разговарати, одговори тише Бакоња, мигнувши пут Бујаса, који је ишао подаље, с десне стране Срдарове

Бутре је већ био у води. Он се држаше рукама за жиле једне врбе, која бјеше нарочито одсјечена до дна, да јој пливачи с пања скачу. Бујас се у тренутак свуче и отплива уз матицу. Срдар пушаше лулу. Бакоња замишљен гледаше у воду, докле му се поглед не срете с Бутринијем, а тада се и он брзо свуче и стаде на пањ, обрнувши леђа води, па, као и увијек на команду Бутрину: један, два, три! Бакоња скочи и хитну руке у вис, па се у ваздуху обрну и буђну на њеколико корака од обале. За тијем се поврати ка Бутри, узе га за главу и поче га учити да плива. Међу тијем и Срдар зарони једном, па одмах изађе и онако мокар сједе на сунце и припали. Тако је он вазда чинио, јер се, — каже, — увјерио да му боље помаже „бањ у арији“ но у води. Пошто се осуши, он се још једном загњури, па настави пушење.

Бакоња изађе прије Бујаса, па не обрисав се, сједе до Срдара и обори главу међу кољена.

— Ја вас молим ка̂ Бога, фра-Јакове, за једну велику љубав, поче он узбуђен.

— Е! Шта то? Шта ти је јопета?

— Да речете тамо, да... Није вајде, триба најприје шта измислити. Реците да се фра-Брне јопет тешко разболија, да га ни за тре-

нутак не могу оставити, па онда молим Јелицу да, мало по мало...

— Дакле, мислиш да раскрстиш с малом? прекиде га Срдар, одбијајући густе димове.

Бакоња потврди главом.

— Да са свим раскрстиш? Да не иђеш више никако тамо?

Бакоња одрече главом, пак се исправи.

— Реците Јелици, да јој се кунем Богом и светим Франом и свим на свиту, да, чим се заредим, чим дођем до новаца, неће јој фалити липа јабука ако склони малу да се уда, и то шта прије. Разуми се, триба, најприје, да се мала навикне шта ја не долазим, да јој се каже...

— Ма на шта све толике припреме и та твоја зебња?

— Зато што би могла учинити штагод од себека. Немојте се смијати. И јуче је долазила на воз и сидила више од уре, каже ми Дундак. И потавнила је, каже, у лицу ка̂ земља. Могла би се утопити, а онда би се и ја утопија. Одма, онога тренутка скочија би у воду. А немојте мислити, да се онда не би све прућукало, да би и Јелица и ви на миру прошли. Ја то не кажем да вас припанем, јер, ви знате, да би ја прије себи желија зла него вами, и да баш с тога и говорим!... — И тако разложећи, Бакоња успје, да му Срдар одобри намјеру и да му обећа да ће се заузети код Јелице. Углавише како ће. Најприје ће бити сметња велика болест Брнина. Па онда ће се рећи, да је гвардијан њешто начуо, не

баш истину, него да Бакоња одлази преко воде, те да му се ред причувати. Послије ће настати берба и да ако се тад одлучи на удају.

У повратку, Бакоња видје гдје Вртиреп вири кроз своја врата. У стричевој соби чу разговор. Брне викаше:

— Нема ту: „али“, ни „ово“ „оно“, него кад ниси донија јаспре, ајде, брате, с Богом, а ја знам шта ћу. Ако нема брат, а он нека нађе ди зна, јер мени триба за личење.

Изађе Крсте, брат Вртирепов, кога је Бакоња познавао; човјек малога раста, широкијех плећа, широка лица и спљоштена носа.

— Идак је ништа дуовник. Валимо те Боже! оће ли се разидити до колико? пита Крсте Бакоњу, који му не одговори, но уђе к стрицу.

— Одма, с исти стопа да иђеш у варош, да понесеш фра-Бони једно писмо, а авокату друго. Узећеш једнога товарнога коња, па га осамари. Узећеш једнога сељака, да те прати, али му не дај више од дви плете наднице. Ајде, нареди се! заврши Брне и поче нешто писати.

У варош! Чује ли то Бакоња збиља, или сниј ева? Да иде у варош, он, главом Бакоња, који се сад враћа с купања, који је намислио да не руча, само да не заборави Вртирепову уврједу, који је тако далеко био од те помисли, као од помисли да ће постати бискуп!

— Ајде, спремај се, шта си ту бленуја! рече Брне, погледавши га преко наочара.

Бакоња отиде ка гвардијану. Једва је могао проговорити.

— Да ми учините доброту, да ми дате билца... Шаље ме стриц у варош с ником пришом. Ја ћу га чувати... вашега билца... ка̂ очи у глави, а, вире ми, није згорега да се замори, јер је плаовит.

— Па, добро, узми билца, рече гвардијан мирно. Али нећеш зар по овој припеци? Каква је то приша?

— Бојим се да се стриц не придомисли. Знате, нисам никада бија у варошу!

— Ниси никада бија у варошу! понови Тетка у чуду. Како је то могуће!

Заиста како је то могуће! Бакоња, који је узео деветнаесту годину, који је седам година ђак, који је преживио прву љубав, који је рођен на два корака од вароши, кога је варош на полак отхранила купујући очина дрва, па није никада био у вароши! А био је Чмањак, прве године послије његова одласка, био је Бутре, била и Јелка, — а ко није био! То је једна срамота Бакоњина, коју је крио, али је тек истина да није био. Али па част и варош, кад би путовао на осамарену коњу, са сељаком, који би ипак њекако познао да он тамо није био! Та му је мисао одмах расхладила занос, зато и дође ка гвардијану. Сад се присјети нечега другога.

— Па знате, нисам бија ни код куће, јево је прошло шест година. Зато, ја би вечерас кући, ди би приноћија, па сутра зором у варош, па сутра у вече да се вратим ладом.

— Па добро, добро, узми коња, само ми га чувај.

Кад Бакоња јави стрицу да има коња и да му не треба пратиоца и да жели свернути у Зврљево, Брне га гледаше зачуђен.

— Дакле си ти збиља мислија да ћу тебе послати? Тако? А ко би мени привија ноге?

— Па јето Шкељо! Шкељо ће то чинити ка̂ и ја. Он ће и спавати овди.... Ако ћете, овди ће спавати фра-Јаков. Па, најпосли, промислите, шест година да нисам код куће бија, да нисам браћу видија, а никад не бија у варошу!.... И сад кад сам најжалоснији, кад ми је ништа дошло да би живот пригорија, кад би ми тако добро дошло да се мало прођем, кад вас је сам Бог напутија да ме пошљете.... сад ви!....

— Па добро, ајде, ићи ћеш, рече Брне сјетивши се јутрошњег његова понашања. Ићи ћеш кад зададн.

— Боље је одма, да не морим туђега коња и да дођем раније кући! И Бакоња хитро стрпа своје нове хаљине у бисаге, узе писмо, прими два талира путнине, пољуби стрица у руку, отиде ка Балегану те узе хљеба и мрса, јави се Срдару, па од њега право у коњушку, гдје оседла „билца,“ па на воз. У сплати спаваху Бељан и говедар. Дундак легао на бок, под ракитом, и покрио се хаљком. Бакоња га откри и зачуди се видјевши како је пожутио.

— Шта је теби, Дундаче?

— Ники ми се враг увалија у дроб, једва изговори возар. Остави ме, молим те.

Она двојица превезоше Бакоњу и он одјезди уз воду, далеко од села. Одахну тек кад

изгуби пошљедње куће из вида и тек тада осјети како се препорађа. Навалише успомене. Туда је пошљедњи пут прошао с оцем, доводећи стричева кулаша. Сјети се себе, у беневрецима и опанцима, глибава и сметена, па онда, у свијем потанкостима, разговора с оцем и њиховијех снова. Како је све то далеко и како је све друкчије било оно, што је замишљао да ће бити!

У попасна доба Бакоња се одмори и руча у једној шумици, па се крену даље, маштајући о будућности. Кад би наишао на какво село, онда би се ўкочио и притегао вођице, дижући прашину и дивљење, а кад угледа Зврљево, онда ободе помамнога „билца,“ па пролети преко прљуша̂, на којима чељад окопаваше кукурузе. Нико га не познаде. Бакоња одјаха пред двориштем, гдје је Кушмељ поправљао самар. Кушмељ пушти њеки глас, њешто између „а“ и „е“, што је одавало радост, али што би доликовало и да га је ко ненадно бупнуо у леђа. Барица искочи из куће. Обоје му се објесише о врат и засуше поздравима и питањима. Барица истрча пред двориште, па ста дозивати Рока, а, да и други чују весели глас додаваше: „Брзо, брзо, амока-а-а! Доша̂ ти је брат, дијак, ди-ја̂-к!“ Најзад дође с поља: здрави, збојити дјечко од десет година, у кошуљици, са широком тканицом око паса, па, смијући се, потрча у наручје Бакоњино, који га слатко ижљуби. Бакоња се чудио, колики је Шкембо. Дође и Галица носећи вучију воде. Галица, већ зрела дјевојка, стидљиво се по-

здрави с братом, па уђе у кућу. Бакоња отиде да поздрави фра-Захарију. Готово све жене Брзокуса, Зубатаца и Кркота изађоше му на сусрет. Међу њима нађе и двије невјесте, скоро доведене, које га пољубише у руку. Даље наиђе на Чагљину, Кљака, Рдала, Ркалину, Рору и остале сељане. Са свакијем се Бакоња људски поздрави. Фра-Захарије не бјеше дома. Бакоња отиде ка зету Ошкопици и затече Криву саму. Након подужег разговора с њом, врати се кући гдје се већ био и Чмањак вратио са стоком. Чмањак је њекога јада порастао, али оста „шака јада“.

Послије вечере било је сијело у двориштy. Дође фра-Захарија; дођоше сви стричеви, и Шунда с рањавом ногом, па и њихови одраслији синови. Кнез их почасти вином. Сви су се надметали ко ће више поласкати Бакоњи. Није шала. Данас, сутра, он је фратар, па чије „дите“ он одабере, тога је и Бог одабрао. Кушмељ, Бара и Кушмељићи помишљаху: „Каква разлика између вечерашње вечери и оне кад се ови окупише око фра-Брне! Е, што су ти наше јарчине!“ Разговор се разграна. Говорило се о похари, о Букару, о болести Брниној и Пјевалици, о старијем фра-Јерковићима, о старијем временима и ратовима, о стрицу Јурети и његову јунаштву. Бакоњи се чинило да снијева. Јутрос је остављен без ручка, као какво ђаче, а вечерас је дочекан као какав велможа!

Прије зоре, Бакоња одјаха пут вароши. Послије добра часа, пријеђе с путање на ши-

року, убијену цесту. Како бјеше пазарни дан, пролазило је много народа. Њеки су гонили товаре на коњма и магаради, њеки ношаху о раменима кокоши и туке, други гоњаху стоку, и свак ће се обазријети на лијепога коња и коњика. Кад сунце грану, Бакоња угледа подаље њекога ркаћског попа и момка пред њим. Бакоња ободе бијелца и стиже га. Бјеше крупан човјек, велике, прогрушале браде, весела лика. Бакоња бјеше дотле само једном видио ркаћскога попа, те га је сад жеља да се с овијем позна. Сјети се једне Срдареве причице, у којој је била практичка поука, — као у свијем Срдаревим причама. „Срели се, вели, фратар и калуђер. Фаљен Исус, калуђере! Бог ти помогô, фратре! Шта ти радиш, калуђере? Ја варам народ, фратре, а ти? И ја то по мало; а како ти то чиниш? Ја: господи помилуј, господи помилуј, па у торбицу. А ти? А ја: ора про нобис, па у зобницу! И онда се, вели, побратимише.“ Бакоња назва „добро јутро“, а поп му прихвати поздрав, те заврголе говор о врућини, о прашини, о томе како је боље уранити итд. док се, најзад, Бакоња каза, а на то поп узвикну: „Та фра-Брне је мој пријатељ из младости! Ми смо друговали толико година заједно, кад је био парох у К!“ И поп Илија (тако се звао), поче да прича о њихову другованьу. Хвалио је фра-Брну као душевна човјека, који је лијепу успомену оставио и међу православнима. Распита се за његово здравље и за догађај са Пјевалицом. Бакоња се зачуди што се то разгласило, тако на да-

леко, али исприча све како је било. Поп је све то знао по танко, па и он обрну у шалу, и Бакоња познаде још једнога правога Далматинца, у коме нема лукавства, коме је шала душа, који се могаше прибројити ка Срдару и Тетки. Послије овлашнијех разговорâ, поп Илија поче говорити о особинама наших сељака. Каза да међу сељацима до скора не бјеше вјерске мрзости, да су се људи обију вјера међу собом женили и кумовали, да су то подржавали попови глагољаши, али сад, од кад су почели латинци потискивати глагољаше, сад се и народ почео тровати, те ркаћ мисли да није грехота похарати буњевачку цркву, а Буњевац опет тако исто за ркаћску, као што свједочи похара манастира, у коме је Бакоња, и похара једне православне цркве у сусједству поп-Илину. Бакоња не бјеше чуо за тај догађај, те замоли попа да му исприча. Прича је била кратка. Обило врата, однијело све злато и сребро, оцкврнило иконе. Лупежима се није нашло трага! Бакоња врћаше главом, али у срцу се радовао. То му у њеколико намири штету и увриједу, те се измири са ркаћима.

У тијем разговорима заомишуше једно брдо, те се помоли варошица. Бакоњи се лице зажари. Међер она бјеше друкчија, него што је замишљао. Бјеше ружнија. На малој равни скркле се куће, из којих стрше два три звоника. Попов момак прекрсти се, па то учинише и поп и Бакоња. На њеколико корака бјеше крчма, пред којом је било доста пут-

ника. Поп рече да ће свернути на кафу и мало се уредити. И Бакоња приста на то, те одјаха, изми се и пресвуче. Па опет одјахаше упоредо, разговарајући се о повратку. Поп рече да ће се кренути на траг око три часа, а тако мишљаше и Бакоња. Пошто пак неће преко Звр.ева, него правце, преко Велике Оштарије, то им је све дотле пут заједнички, а то је око три часа. Одатле до манастира остаје му још два часа, а на добру коњу и мање, те се може одморити у чувеној оштарији. Договорише се да се састану у крчмици, па се раздвојише при уласку у варош.

Бакоња пође кораком главном улицом, гледајући низове кућа, варошане, а особито варошанке, гдје би се која помолила. Оне што их видје, учинише му се једна љепша од друге, једна чистија од друге. И сељачки је народ врио улицом. Много му се „приковођана“ јави, али он не хтје једнога од њих да запита гдје је манастир. Кад стиже на крај улице, гдје бијаху највећи дућани, гдје га с прозора гледаше њека млада госпођа, Бакоња притегну вођице, те му „билац“ поче поигравати. У тај мах протрча испред њега њеки дрољо, у изношенијем лацманским хаљинама, носећи два суда за воду. Дрољо стаде и тренутно се загледа у коњика, па остави судове и ухвати коња за оглав викнувши: „Бакоња! Зар си ти то!“ Бјеше Кењо. Снопасти и врљави Кењо у лацманским одеринама и бос! „Носи те враг, губава лупежино!“ викну Бакоња и ободе коња. А Кењо ста викати из свега мозга: „О, Ку-

шмељићу Бакоња, из Зврљева! О таволизу, измећару, шпијуне вратарски, јеси ли се погосподија, јеси! Ха-ха-ха! Стани болан да попијемо по једну кафу заједно. Та браћа смо, болан!... Јесмо, крижа ми, браћа, госпоjо. Ово је слуга вратарски“....

Бакоња, пјенећи од једа, сврати у другу улицу, те устави коња пред њеком бабом, која се препаде од његова изгледа и побјеже. Та улица бијаше тијесна, прљава, кривудаста. Куће неједнаке. Пред њекима бијаху дворишта, друге пусте. У једној мрачној кафаници пјеваху промукло њеки адраповци. До ње, са једнога приземнога прозора, на коме се надимаше бијела завјеса, промоли се женска црвена глава и викну: „Како то, млади господине, ни мукајет! Та, сјашите, па свратите, има ко коња придржати!“ Одмах се промолише друге — бијаше и лијепијех — те викаху, једна за другом: „Куд тако, липи младићу? Станите, липи господине!“ Бакоња погна касом. Он се сјети што му је Срдар причао о томе мјесту и помисли: „Куда ће ме ђаво нанити, овуда!“ Најзад изађе из улице, па наиђе на рупчаге пуне ђубра, и на сметлишта. Лијевом страном, до кућа, бијаше путић, те, затискујући нос, пође њим и сврну у поширу улицу, која му се прва намахну, и гле случаја! након њеколико корака, дуж једнога високог зида, наиђе на цркву, у чијој пањези бјеше кип св. Фране. Из цркве допираше пјевање уз брујање оргуља. Од цркве протегла се кућа, мрке зидине, са гвозденијем пречагама, — ма-

пастир дакле. Бакоња закуца алком. Отвори му вратар, који му у многом напомињаше Балегана. Бакоња му каза ко је и кога тражи. Вратар му рече да најприје остави коња гдје зна, па да дође. То зачуди Бакоњу, али види, није друге. Међу тијем се начета гомила дјечурлије око њега и сваки се нуди да му одведе коња у најбољу оштарију, за бановац. Бакоња пође за дјечацима, који сад скакутаху пред њим, препирући се. Та грађа привуче пажњу по кућама, те се свуда отвараху прозори, а он се црвенио. Најпослије смјести коња, пак оде у цркву и ста до врата. Миса бјеше при свршетку. По клупама било је њеколико постаријих госпођа. Фратри, један за другијем њих десет, прођоше мимо њега. За њима изађоше три ђакона и пет ђака, у ношњи као и његова. По опису на мах познаде фра-Бону. Бијаше човјек стричевијех година, стасит, прав, бијеле коже и питома лица. Остали, како који, већином стари. Од ђака упаде му у очи један зденаст, необично широка лица, са великом брњицом у уху. Бакоња изађе пошљедњи, па запита друга дебељка, које је фра-Боне.

— Ен они, ча је ветји од осталих! одговори друг. Бакоња зину од чуда, чувши тај говор. Зар су ово бодули? помисли. Он је, по причању, знао како острвљани говоре, али никада дотле, не видје кога. У толико, дебељко викну: „Фра-Буоне! Траже вас!“ Бакоња приступи Бони, пољуби га у руку предајући му писмо, па заређа да љуби и остале. Сви заграјаше идући лагано уза камене стубе.

— Како! Јерковић! Стара кућа! Дакле то је наслидник фра-Брнин! Лип дитић! Диван будући редовник!... Па како то да ниси бија никад овди! А колико ти је година? А јеси ли већ почеја учити пастирску богословију? А је ли ти фра-Брне прави стриц, или рођак?...

Бакоња, одговарајући лијево и десно, а једнијем ухом хватајући ријечи ђака иза себе, дође у трпезарију, гдје му одмах дадоше доручак са осталијем ђацима. То му се свидјело што ђаци једу са фратрима на једном столу, само подаље. Сад га ђаци заокупише питањима, а све љубазно. Види да су све наши људи, осим једнога чакавца, и да га сви познају по чувењу; канда се особито разгласио послије похаре, кад је препливао ријеку са Срдарем. Бакоња се ослободи, те им ста потихо причати смијешне ствари из свога манастира, нарочно из онога времена, кад се јављала Шкоранчина пудалина. Ђаци се гласно смијаху, особито Бодул, те је то привлачило пажњу фратара, а фра-Боне му рече, полазећи: „Дакле, имаш жицу стари Јерковића, да милујеш шалу, а не ка̂ фра-Брне! Ајдемо!“

Боне га одведе у главну улицу, к адвокату. У предсоби бјеше много сељака, у писарници такође. Адвокат, видећи фратра, остави све, па им приђе. Боне му приказа Бакоњу и предаде писмо Брнино. Адвокат, омален, сух, читајући писмо, заковчаваше и отковчаваше једно пуце на капуту, па одмах потражи свежањ хартија, узе клобук и отиде с њима двојицом у судницу.

У тријему судском, међу другим сељацима, Бакоња видје Крста, Вртирепова брата, који је јуче долазио у манастир. Како Боне и адвокат уђоше ка судији, рекавши њему да чека, Бакоња се склони у кут, те слушаше наставак Крстова причања:

— Ископâ ме из темеља, бездушник! Кâ што вам реко, учинија ми је зваће за сто и педесет талира главнога, шта ми је зајмија приколани, и за тријест талира добити. Неће, коза, да причека до Лучина, него навалија сад: Дај! Па јето сад ће отићи картама наприд и робиће ме до десетак дана, кукав ти сам!

— Ма је ли давно истекâ рок? питају га.

— Јес, ту скорице, болан. Него сам се уздâ у брата. Он се бија подјемчија, он би га и сад могâ уставити, да се нису ништо загризли међу собом, па Наћвар, да се освети њемукарце, оће да умете менекарце! А тај је Наћвар с душом у носу! Неће живити даље од Божића, а све ће његово остати једноме му лупежу синовцу, који се и до сад накрâ. Барем тако ми је брат приповидâ. А...

— А ко ти је брат? прекиде га њеки.

— Вратар, болан, јарчина кâ и Наћвар! Мога зову Вртиреп, јер се врцкâ, иђући, кад је бија млађи. Сви су они јарчине, болан, а ми сиромаси...

У томе изађе Боне с адвокатом. Крсте, који га прије не бјеше видио, досјети се своме јаду, па се поче превијати око њега:

— Оче мој, ја сам брат вра-Барин. Да сам ти припоручен, ако су на тебека дошле

карте...., али му се прекиде ријеч кад угледа Бакоњу, који га омјери од главе до пете, те се врати с Боном у манастир.

Било је већ десет часова. Бакоња замоли Бону, да му дâ једнога ђака, који би га провео по вароши. Боне одреди најмлађега, и они пођоше. Бјеше, ваљда, двије, три године млађи од Бакоње, ситан, оштроумна лика. Звао се Шимета. Бакоња хтједе да најприје види православну цркву, те га Шимета одведе у једну улицу, упоредну са главном, гдје бијаше нова црква, лицем ка улици. Бакоња се нагледа брадатијех светаца, којих бјеше, зар, педесет, што ситнијих што крупнијих у шареном иконостасу, вирну кроз мале двери у олтар, па рече другу, да га води најприје у „опалат“, гдје ће купити Срдару цигара, па онда у најбољи дућан, да купи свиленијех рубаца. Вратише се у главну улицу, те га Шимета уведе у један дућанчић, сав начичкан кутијама. Иза тезге уста цурица од петнаест шестнаест година, бјелолика, црнијех очију, лијепо скројена. Она читаше кад они уђоше, па оставивши књигу, уприје поглед на Бакоњу и обоје поцрвењеше. Бакоња затражи педесет цигара по три крајцара, па докле она то опремаше, он погледа на књигу и видје да је српска. На поласку, опет се обоје зарумењеше и он се обазрије с врата, а оне црне очи, као да га хоћаху уставити. Чудна судбина! мишљаше он, да га највише дира оно што је ришћанско! Идући к дућану, Шимета му исприча, да је дјевојка јединица у матере и при-

лично имућна. Од једном Бакоња се трже и устави. Средином улице иђаху: Цонтрона, Врљока и Бакрица. Бакоња се препаде да није за њима пристао Кењо. Сад већ не би могло проћи да га не прогрува, ако би што лануо, па пукло куд пукло. Срећом, жене прођоше не видјевши синовца дијака, а Кења не бјеше. У дућану, гдје уђоше, бјеше налога — највише жена. Газда и два шегрта не могаху одолијевати, али господар видећи стасита младића, лијепо одјевена, растура гомилу сељанака, па му изнесе кутију свиленијех рубаца. Жене се скркоше око њега. Једна га невјеста боцну палцем у стегно и простријеља очима, а њезин топли дах гријаше му шију. Бакоњи се запламтјеше образи, а учини му се да му се капа обрће у вртолац на глави, те, онако збуњен, не умједе се ни погађати, но плати за два рупца два талијера и двадесет карантана. Већ му је било свега доста, а већ бјеше и вријеме ручку, те се вратише.

Послије ручка, Бакоња се опрости са фратрима, отиде са ђацима у скулу те су се по ново наразговарали, па га сви испратише до коњушке. На растанку другови се пжљубише с њим и он узјаха на бијелца, па се крену ка главној улици, гдје, према опалту, окрете коњем два, три пута и учини да се пропне, тако да се свијет разбјежао, а дуванцинка истрча пред врата, сва блиједа. Бакоња, смијући се, скиде капу према њој, па одлети у сав трк....

Поп Илија чекаше га већ у крчмици, те се одмах кренуше. Настаде повјерљивији раз-

говор него оно јутрос. Бакоња причаше старцу све што му на ум падаше, само нека је смијешно, а попо њему исто тако, од свачега на дохват, па онда поче дугу историју фра-Брнина ашиковања са крчмарицом на Великој Оштарији. И Срдар је то приповиједао Бакоњи, колико је знао, али овај ђаволски поп знао је све до ижице. Прича је толико разголицала радозналост Бакоњину, да је једва чекао да позна крчмарицу, која је, како га увјераваше сапутник, још младолика, готово да је избарабариш са кћерју, којој је тек шеснаеста. Рекавши то, попо гледаше Бакоњу жмурећи и два три пута пови обрвама.

— Знаш шта, синко? рече поп, уставивши коња, као да се сјети нечега. Послушај ти мене све што ти вељу. Ајде ти сам, а ја ћу пречим путем кући — нећу с тобом, јер је Маша лисица. Она би се одма сјетила да сам ти ја приповиједо. А ти, пошто се одмориш, пошто те она запита ко си, учини се невјешт и кажи немарно да си синовац Брнин. Е, већ замишљам шта ће бити.

— Е, баш ћу тако учинити!

— Али се нећемо растати докле ми не обећаш, докле ми не задаш поштену ријеч, да ћеш ми доћи у госте кад узможеш. Оћеш ли ти то обећати староме попи, старом пријатељу твога стрица? Ја би те и сад повео, па било и на силу, да није тако са фра-Брном, као што си ми казао. Дакле, дијете?

Бакоња скочи с коња, па приђе к попу те се пољубише.

— Дајем вам часну *ријеч*, да ће прва моја поода, кад се заредим, кад будем свој, бити вама, узвикну Бакоња, и опет се пољубише. Поп сврну са цесте.

Послије по часа Бакоња стиже пред Велику Оштарију. Бакоња ту не видје ништа „велико". Под голијетнијем брдима бјеше као тканица дубраве. Под њом село. Од села ка цести распрострла се тратина, а на њој обична кућа на један под, пак, ниже, зграде за штале. Али је Велика Оштарија знатна била што бјеше на средокраћи између двију варошица и што се пред њом поштанска кола мијењаху. Пред крчмом бјеше големи орах и њеколико јасенова. Под орахом одмарало се њеколико путника. У сјени од коњушке лежаше стока.

Бакоња одјаха и привеза коња за омање дрво, па сједе на коломат од ораха, лицем према вратима од крчме. Тамо, на вратима, указа се њеки младић, голорук, у варошкој ношњи; онда изађе жена у варошкој тежачкој ношњи, бришући руке опрегљачом. Бијаше осредња, једра, лијепо сразмјерена, лијепа, „чиста" лица, живијех црнијех очију. Најљепша јој бијаху уста, — месната, али ипак мала, њешто напрћена. До душе, раздјељак- вране јој, њекада бујне, косе бјеше се проширио, те се румењаше кожа, али поред свега тога, да Бакоња не знађаше е је претурила четрдесету, могао би мислити да није напунила ни тридесет пету.

— Добро дошли, господине! рече Маша. Заповидате ли штогод?

— Молија би вас за једну кафу и чашу воде, одговори Бакоња, пренемагајући се као да је веома уморан и држећи руку на челу.

— Једну кафу, Томе! викну Маша, не мичући се с мјеста, па додаде: Једну кафу, али добру, чујеш! А ви уморни, господине? Путујете из далека?

У исти мах промоли се кроз прозор сушта Машина глава, али млађа готово за двадесет година, па је одмах нестаде.

Бакоњи се зачс осмијак, али га он савлада. Очи пак не могаше савладати, но му се смијаху на сав мах, те их уприје на Машино лице, а од Бакоњинијех дивнијех очију и она се у тиљи час преобрази, — поста млађа.

— Ја не знам ди сам вас видила, поче Маша, заборавивши прво питање, и сједајући до њега, — али сам вас нигди видила!... Ви овуда нисте пролазили?

Бакоња замаха главом и хтједе да начини замишљено лице, али му очи отидоше ка каменијем стубама, низ које силажаше дјевојка. На њој бјеше плава, набрана сукња и свилена опрегљача. Гуњића није имала, те како је плела виђаху јој се бијеле мишнце у широкијем рукавима од кошуље, а и врат од коријена бијаше го. На ногама имаше црвене чарапе у отворенијем меставама. Право је рекао поп: така је морала бити Маша дјевојком.

Све је то Бакоња једнијем погледом видио, зато одговори Маши одмах.

— Не, ја нисам овди никад бија. Па отиде да нешто мрдне око коња. Кад се повратио,

Маше већ не бјеше. Послије њеколико минута, ето ти из крчме дјевојке, носи на послужавнику воду и кафу. Бакоњу подиђоше трнци кад је са свијем из близа видје, а и она ушепртљи. Обоје канда се силно зачудише кад се погледаше, па се обоје постидјеше.

— Заповидајте! једва рече она и пође натраг.

— Фала! једва изговори он. Испи врелу кафу, остави бановац, па, као да га ко тјера, одвеза коња, узјаха и одлетје.

Бакоњи је срце жестоко играло, те кад сврну с цесте, одјаха и леже крај пута, налактивши се. Не само што нестаде оне веселости, која га бјеше обузела уз попа, него њу замијени њеко осјећање које не бјеше горчина, али се њој примицаше. И у један мах учинише му се ништави сви планови о будућности, који су га дотле загријевали, и немио му поста манастир. Он није размишљао, него осјећао.

Сунце већ бјеше нагло ка западу, кад се Бакоња трже. Он похита. Сад, за накнаду, машта му поче ткати златне снове, али кад се примакао к возу, опет га обузе голема туга. Бељан и говедар довезоше сплату. Оба бјеху гологлава.

— Шта то значи? пита их, мрднувши главом на више.

— Саранили смо Дундака, рече Бељан тужно.

— Шта? дрекну Бакоња. Умр̈а Дундак! и већ је сараљен! Шта је то било?

— А јето видија си га јуче какав је бија. Прогута је пушчано зрно, па се спетљало у цривима, није могло изаћи. Изданија је синоћке посли Здраве Марије, а данаске, послин подне, закопасмо га.

— Ма какво зрно? Зашта је гута зрно?

— Да прочисти крива, — објасни му говедар. Несритник, мислија је да је јоште млад, да може то поднити, па је заглавија. А, вире ми, то је добар начин за младе, јаке људе. Кад прождереш зрно, послин николико времена, ћутиш се ласан кâ перо!...

Бакоња се прекрсти од чуда и отиде у манастир, предавши коња Шкељу који му каза како је стрица страшно поразила ненадна смрт Дундакова. Бакоња затече Брну у наслоњачи; оборио главу и ухватио се за трбух. Кад диже главу и угледа синовчево лице, Брне дрекну и у мал' се не обесвијести. Па онда поче шапатом:

— Ти си одма видија на мени да.... Ти си се сад припâ кад си ме видија, је ли? Питајући то, Брне као да ишчекиваше своју пресуду, тако је гледао Бакоњу, а он, сустао тјелесно и душевно, не знаде шта рећи, но покри лице рукама, па отрча ка гвардијану и Срдару, преклињући их да оду, да разговоре стрица.

Обојица су сједјела до поноћи код Брне, који је, на махове, пребирао бројанице и молио се, те онда разговарао се. Кад хтједоше поћи, пробудише Бакоњу, који бјеше заспао

обучен на дивану у предњој соби. Сад он узе да му чита житија, докле га није успавао.

Све што бјеше Бакоња доживио за та два дана, бјеше му залиха за четири мјесеца мртвила, које за тијем настаде. Стрицу је бивало свакога дана горе, те се мало и одмицао од њега, а и колико је могао да разбије бригу, није тражио, и поста мучаљив. Сви су се чудили шта је Бакоњи. Срдар је залуду тражио свакијем начином да га разговори. Мало га је дирнуло: и што се „мала“ удала, и што је Вртиреп опет отишао на парохију, и што се Мачак уклонио, и што се Бујас обукао, те је и њему близу рок за то. У то је вријеме и ћаћа једном доходио и чудио се што му „дите“ по ново копни и корио га и „наговишћавâ нике ствари о којима би се дало говорити“, али и то слабо поможе.

Фра-Брну удари капља лицем трећи дан Божића. Однесе му сву лијеву страну, али оста при свијести. Љекар, по обичају, пророкова да може умријети на скоро а, може бити, и касније. Гвардијан рече Бакоњи да се одмах нареди за пут. Шаље га у град да се зађакони. Хоће да то буде још за живота Брнина. Бакоњу ће пратити Срдар. Бакоња замоли да га најприје пусти кући за један дан, да, прије него се „обуче“, узме благослов од родитељâ, као што је обичај. Гвардијан му то допусти. Бакоња урани и отиде противнијем правцем, те око осам часова стиже на Велику Оштарију. Већ се због времена није могло сједјети под орахом, а крчма бијаше пуна сељака, као 'но

ти око Божића. Маша нешто срачунаваше кредом на тезги, а син јој Томо послуживаше људе. Њега Бакоња сад први пут видје из ближе, и, по лицу, познаде да је глуп. Кад Маша опази Бакоњу пред вратима, истрча смијући се и ухвати га за руку.

— А ти ли си? А дошâ си? А зашта ми се ниси казâ онога пута, и зашта онако побиже? Мислија си да неће Маша дознати? О, липото моја, како си стидљив? Чекај да те тетка пољуби (цјелива забленута Бакоњу). И ти ћеш се, тако лип и шестан, зафратрити? Тешто, најпосли, тобоже ће ти фалити невиста! Све ће се за тобом мамити кад будеш на парокији.

— А бегенишеш нашега дијака? рече један напити прековођанин, који у тај мах изађе, те бјеше чуо њезине пошљедње ријечи.

— Да сам млађа, дала би за њ три царева града, што се у писми каже, вели Маша. А нађи ће он прима себи! Ајдемо гори, у камару, додаде пошавши ка стубама. Све ми знамо о теби, Иве. Ми често о тебика разговарамо. Чућеш само шта моја Цвита о теби зна... А, збиља, ди си пошâ? Чула сам од слугу да је фра-Брни са свим лоше, да је при скончању?...

Бакоња није могао доћи к себи. У силној вреви мислî и осјећањâ које изазва тај дочек, у сред лома који се у њему учини, хоћаше најзад да превлада његов мушки понос, јер му се учини и сувише смијешно да се чини стидљив и дјетињаст према такој жени; али

кад Маша тако немарно и као узгред запита за „скончање“ човјека, кога, ако ништа друго, мораше сажаљавати, Бакоњи се згади, он се намршти и дође му да је заспе грдњама, па да побјегне. Него Маша, не сачекавши одговора, отиде у другу собу. Он чу шаптање и врдање, као да отвараху ковчеге. Бакоња опет владаше собом, те је дочека развукавши усне и начинивши ђаволаст поглед.

— Дакле тако, ти све знаш о мени? Шта је то све? Де, погоди зашта сам побигâ онога пута и шта оћу сад да с тобом говорим?

— Ајд, ђаволе! рече она повлачећи очима и ударивши га прстима по лицу... Ето мале! Оћеш ли да ти донесем кафу? И изађе.

Цвита уђе и збуњено назва: „Ваљен Исус!“ Бијаше опет у свечаном руху као и прије, осим што је обукла плетени вунени гуњић. Бакоњу на мах остави поуздање, отвори прозор, затвори га, отиде до врата, врати се, тражи њешто око себе. Дјевојка нахерила лијепу главу и прати очима његове покрете.

— Шта сте изгубили? запита она најпослије.

— Изгубија? рече Бакоња дишући испрекидано. Нисам ништа изгубија. Нисам има шта да изгубим. Баш нисам ништа изгубија.

— Па сидите! понуди га Цвита и синуше јој сви зуби и утонуше јој двије јамице на обрашчићима.

Бакоњу спопаде вртоглавица, срце му је помамно играло. Он зажмури и засмија се, па лагано, лагано пружи обје руке, а кад осјети

њене меке и топле у својима, он их привуче, те им се у тренутак пољубише груди и уста...

Послије полак часа, кад Маша донесе кафу, затече сама Бакоњу, тужна. Они се једно другом добро загледаше у очи. Машине очи говораху: „Лудо дите! Ти си се на први поглед у Цвиту смртно заљубија, ти си се све до сад отимâ, ти си јутрос дошâ, да ми кажеш, да си готов изаћи из манастира, ако ти је дам за жену! (И она је о томе бунцала!) Ти би то учинија, али би се покаја посли николико мисеци. Не знаш ти како је тешко живити! А шта ће фалити ако ти њу липо удаш, кâ што смо *и ми* чинили, кâ што *сви чине*? Де, не лудуј, него ајде старим, утрвеним путем, а ја ћу Цвиту за то спремити, колико није спремна!“ Бакоњине очи говораху: „Страшна жено, ја сам у Цвиту тако заљубљен, да не би на то пристâ, кад она не би била твоје дите, кад не би знâ да је она на то спремна и да, ако нећу ја, оће други! Нека враг носи! Ја не могу бити бољи од други!“

— Пиј кафу, липото моја! рече Маша, наслонивши му руку на раме. Шта си тако забринут? Жâ ти је стрица! Е, па фала Богу, умрићемо сви, ко прије, ко посли.

— Тако је! потврди Бакоња уздахнувши. А ја морам да иђем кући, па ћу сутра јопет овуда. Ово је послидњи дан да сам у овој одићи. Сутра ћу се обући, па иђем у град.

Маша пљесну рукама и зовну Цвиту, али се предомисли и зашапта: „Немој ништа говорити, да видимо како ће се зачудити сутра.“

— Е, баш оћу да јој кажем, вели Бакоња, окренувши се ка блиједој Цвити, која ўђе. Дакле, сутра ћу бити у мантији! Е, с Богом!

Бакоња немилостиво тјераше коња. Кад га већ мораде пустити да одахне, онда јаче осјети комешање у себи. Био је веома незадовољан са собом. Осјећао је да је заиста њешто „изгубија“, њешто драгоцјено, што се већ никад неће наћи; осјећао је да никада више неће ни дати, ни примити онакога пољупца. Залуду се правдао да, кад би иначе учинио, да би онда увриједио стрица, који би се са свијетом раставио кунући га, а тако би га клели и родитељи; залуду је и сам себи напомињао, да и остали тако чине. Опет погна коња у сав трк, — и све тако на измјену, те стиже у Зврљево око подне.

Кушмељ чим разабра о чему се ради, намисли да и он иде у град. Бакоња се опирао, наводећи за разлог, да отац нема коња, који би се могао испоредити са Теткинијем и Срдаревијем, али њекако и Осињача бијаше уз мужа. Бакоња мораде попустити, те се договорише, да ћаћа добро урани и да их чека на Великој Оштарији. Па онда настаде дирљив призор. Кнез дозва братственике који се наврсташе око огњишта, Осињача пружи врећу на коју клече Бакоња, па она започе кроз сузе: „Да си прост и благословен, липи мој синко, да срећан будеш у светоме реду, да својој мајчици и мртвој души олакшаш“... даље није могла од плача, ну му одреза бич косе,

коју ижљуби и однесе да спреми. Кнез тада преузе: „Иве, дите моје, Бог ти дâ“... али и њега загушише сузе. Тада сви Јерковићи зачаврљаше љубећи се с њим. Кнез их почасти пићем. Чагљина поче здравицу: „Данас је наше говорење. Кућа Јерковића роди дитића, коме су јуста од дитињства окренута на Јерусалим“ . . . . Бакоња му рече да не заборави на којој је ричи, па се поздрави са свима и отиде.

Сутра дан обуче Бакоња мантију (поклон Теткин), и узевши благослов од стрица пође са Срдарем у град. Кушмеља затекоше у разговору са Машом и Томом у крчми. Цвита је била на прозору. Маша пљескаше рукама, кунући се да није видјела младога фратра, коме би мантија тако доликовала као Бакоњи. Цвита сађе, да пољуби Срдара у руку. Бакоња гледаше на страну. Срдар се зачуди колико је Цвита одрасла и како се „расцвитала“ за три или четири године од кад није био у Оштарији. И по његовој шали с Машом видјело се да су стари знанци. Најзад се њих тројица кренуше у град . . . —

Требала би читава књига да се опише све што је Бакоња видио путујући читав дан до мора: њихови разговори на путу, први утисак града на њ, пријам код бискупа, миса у саборној цркви, гдје је служио сам бискуп, и обред ђаконства. Све је то пренијело Бакоњу у други свијет, и он је мислио да се већ ништа не би могло десити, што би га још потресло, толико је засићен био промјенама и изненађењима. Кад послије ручка отиде да

захвали бискупу и да се опрости, бискуп му рече: „Остани, синко, још сутра и дођи на мису!“ Шта то може бити? Срдар нагађаше да би их бискуп могао звати на ручак. Кнез се кињаше да би му то милије било, него да му поклониш полак Зврљева. Бакоња није то вјеровао, али не могаше разумјети што га уставља а зна да је у хитњи дошао. Али какво би његово изненађење кад му сутра дан у цркви рекоше, да ће га тога јутра бискуп зафратрити — са свијем зафратрити. Он и Срдар згледаше се. Кушмељ паде ничке на стубе пред једнијем побочнијем олтаром, па оста све тако докле не забрујаше оргуље. Тада диже главу и видје Бакоњу у свој златотканој оправи гдје клечи пред бискупом, опкољеним четом свећеника....

Бакоња се прометну у фра-Брну! Једнога дана ђакон, другога фратар! Је ли то још ко видио!

То је било изненађење фра-Теткино, који то изради код бискупа, свога школскога друга!

Бакоњи се чинило да снива. И цијелијем путем у повратку, као год што се Срдар и Кушмељ не тријежњаху, но придаваху у свакој крчми, тако се и Бакоња не могаше освијестити и увјерити да није више Иве но фра-Брне, баш „фра“ као што га ето зову ћаћа и Срдар. Кнез је налазио изговора да уставља свакога путника и да му казује како је „онај млади, липи редовник његов син, коме је сада име вра-Брне! Двајест пети „вра“ у моме роду, болан!“

Нови фра-Брне није ни по што хтио да се сврће код Велике Оштарије, но да се заомине. Стидио се да га Цвита види пробријане главе.

И тако стигоше у манастир четвртога дана у мрак. Млади фра-Брне отиде прво ка стрицу, те клече и исплака се крај постеље, па отиде ка фра-Думи, па Дувалу и Блитвару. Бујас се пољуби с њим кисела лица. Балеган је плакао и расторокао се у бескрајност. Бутре је једнако око њега скакутао и љубио му руке....

Стриц поклони Бакоњи стотину талијера. Он дарива млађе, па се крену с оцем у Зврљево, гдје је одслужио прву мису. Пировање је трајало три пуна дана и свршило се тијем, да су се Кркотићи и Рорићи потукли. Бакоња поклони оцу и матери половину од онога што му претече, пак се врати у манастир....

Стари фра-Брне живио је јошт шест мјесеца, увијек при свијести, увијек страхујући од смрти. Најзад јој подлеже.

Млади фра-Брне дворио је стрица синовском њежношћу, али, у исто вријеме, свакога другога јутра одјахао би зором на Велику Оштарију, то већ не бјеше тајна ни врапцима, каквој је он сили подлегао.

XII. ФРА-ЈЕРКОВИЋ XXV.

Протекла је година дана од смрти фра-Брне Наћвара. Бакоња фра-Брне стигао је на своју парохију у К. да замијени фра-Пињату Ћука. Три дана млади фра-Брне бијаше као

гост у парохиском дому. Његов лијепи зеленко гризао је у нуглу коњушке, а његов сејиз (једно момче Кркотића) либио се уз старога слугу Пињатина. Фра-Брне је имао по вас дан службенога посла, пишући инвентар црквених и парохиских ствари. Пакосни Пињата навлаш је одуговлачио и цјепидлачио, али фра-Брне не изгуби стрпљења, но је све, чак и увредљиве ријечи примао са осмијехом. Вијенији сељаци долажаху одвојено и у гомилама да се познаду са новим парохом. Његова слава бијаше га давно претекла. Знало се, да је млад као капља, лијеп као уписан, биљација као какав бег, снажан као рслан, срчан као хајдук, уз то и богат и огранак једне старе свете лозе. Да се све те особине налазе при једноме човјеку, то је тешко било вјеровати, али и оне које бијаху на први поглед видљиве заношаху његове парохијане. Фра-Брне је пријатељски сусретао свакојега и сваким начином настојао да они одмах осјете разлику између њега и сухога фра-Пињате. И сељаци одлажаху задовољни. Једино млађи људи врћаху главом, јер по самоме чувењу помамило се, болан, „женско уво“, гдје им дође фратар, каквога нема Далмација! А шта ће бити кад га виде из близа и кад га чују како пјева! Јер, збиља, кажу и да пјева дивно...

Најзад фра-Пињата очисти стопе. Фра-Брне нареди, да се окречи свијех пет соба, па на горњем спрату распореди свој лијепи нови намјештај, који бјеше купио у варошици. Одмах

при уласку, гдје је дотле била соба слугина, биће од сад „канцеларија,“ да сељаци не би шврљали по кући тражећи „вратра.“ А да би се то озбиљније препријечило, фра-Брне даде направити решетку пред стубама. Осим тога ста уређивати двориште и врт, који бјеху прилично запуштени.

Све је то заузело три, четири дана. По селу се пратио сваки његов покрет и разносила свака његова ријеч. Он је свакога јутра „диванио“ малу мису, али како бјеше вријеме највећег пољског рада — окопавање кукуруза — није нико долазио ни у цркву ни иначе к њему.

Најпослије ограну и недјеља.

Све, и старо и младо, спремаше се цркви. Људи су се бријали, жене су вјетриле зубуне и опрегаче, узајимао се сапун по кућама, натакали се вишци ракијом, бураче вином, тргали се шипци са тавана, брбале се дуње по дну ковчега, здруживала се стока, како ће и више чобана моћи на богомољу. Већ чим сунце грану, уз брујање звона, покрену се сав шарени народ, те загуши цркву и притисну пространо гробље око ње. Старци сјеђаху пред фратровим двориштем. Кркота, у новим хаљинама, држећи руке на крстима и звиждукајући, шетукаше по дворишту, као војник на стражи. Кад се кнез упути у кућу, Кркота диже главу и замаха њом, — само толико.

Дуго се чекало и гледало пут отворенијех прозора, на којима лепршаху китњасте завјесе, предмети великог испитивања и нага-

ђања женском „уву“. Стари црквењак, који је служио осамнаесторицу пароха (јер се у К. често мијењаху), сјећаше пред црквом оборене главе. Можда је промишљао о свијем прошлијем свечаностима, при првој миси новога пароха, јер од једном диже главу и рече: „е, овога није никад било!“ па отиде у парохиску кућу, не осврћући се на Кркотину забрану. Али се на вратима срете са фра-Брном, те устукну.

Сав народ поустаја. Сви они који дотле не видјеше фра-Брну зинуше од чуда. А он достојанствен и лак, штитећи бијелом марамом главу од сунца, прође између стараца и уђе у гробље. Све се скркну око њега. За два минута обје му руке и коноп бјеху влажне од цјелива. Једва се ослободи те уђе у сакристију да се обуче.

За тијем, више од два часа, плијенио је милином срећни пастир своју нову паству. Од тренутка, кад својим звонким гласом првом запоја, до тренутка, кад, послије мисе, на крају своје поздравне бесједе не рече „амен“, нико не скиде очију с њега.

Пошто изађе, црквењак и Кркота изнијеше ракију из куће, да часте народ, а примљена уздарја стављаху пред Брну, који већину тога подијели међу дјецу. Онда се ухвати коло, а старци се с парохом склонише у врт, гдје га узеше на испит, онако, сељачком лукавошћу. Бакоња се добро сјећаше Срдаревих поука, те њеке примијени. Шта га све

нијесу питали!? Један је тражио лијека њекој болести, други је искао савјета због њеке парнице, трећи је из далека наводио да му треба новаца а да не би жалио дати добар залог итд. Бакоња стаде са свијем по танко, управ досадно по танко, испитивати онога првога о његовој болести, па онда засу савјетима о лијечењу, које је опет толико трајало; тако исто поступаше и са питањем о парници, а учини се не чуо или да није разумио наговјештај онога трећега. Тако га је вазда Срдарина свјетовао: „Говори у бескрај о ономе што ни мало не засијеца у твоје интересе, а чим се сељак дотакне ствари, која би ти могла донијети зановијети, направи се нејасан па, ако хоћеш, и недотупаван.“

Пред подне се народ разиђе. Људи одниј еше мишљење да је паметан, жене да је скроман и милостив према дјеци. Још се изнити читава прича, како кућу држи чисто и господски, али да се храни са свим просто, пошто му један његов рођак готови. Још се види да није у души поносит, кад он и другима каже да му је Кркота рођак.

Послије подне Бакоња пројаха кроза село, те се пред сваким двориштем устави и поразговара, не гледајући у очи младе женске, и ако су га њихне очи пиле. Тога је вечера ипак одјекнуло због њега доста удараца по невјестама — па и ако под са свим другијем изговором ...

Тако је трајало за њеколико недјеља, докле се народ не утврди у мишљењу, да је

фратар са свим друкчији, него што би се могло мислити видећи га онако млада и бујна!

Једнога раднога дана у вече дође из варошице (не оне, којој је припадало Зврљево, него оне, којој је припадало село К.) један дебељко лацманин и с њим један факин носећи велику котарицу. Факин одмах отиде а дебељко остаде. То је био кувар, који је дуго времена служио код њекога имућнога самца.

Сутра дан пред подне стигоше: поп Илија, Срдар и Тома, Машин син, са Велике Оштарије. Бакоња им се надао, јер је свакога тренутка излазио из куће и изгледао. Бакоња је одржао ријеч задану попу Илији, јер, прије но што доби парохију, био му је гост два дана. Поп Илија бјеше удовац без дјеце, а на гласу бјеше његова дочекљивост. Сад се Бакоњи образа тицало, да му се тако одужи, да се и то разгласи, па макар његови парохијани промијенили мишљење о њему; а већ не треба казивати како је својски желио Срдара, и због чега му је добро дошао и Тома.

Четири дана непрекидно трајаше гозба. Домаћин и Срдар очатили би мисе, па би тек тада будили поп-Илију. Онда би сви у шетњу на коњима. Кувар се управ ачио својом вјештином, те је свакога оброка задивљавао попа Илију, који је могао судити о тијем работама. Он и Срдар особито се издовољише морском рибом, које бијаху жељни, и за којом се тако слатко пије. Послије ручка „спавнули“ би сви,

на би се опет шетали до вечере, која се доцкан почињаше...

Поп Илија и Тома отидоше, али Срдар оста. Сутра дан отиде и Бакоња тобож да походи родбину, како рече главарима, а замијени га Срдар у парохиским дужностима. На Великој Оштарији оста два дана, па оде у Зврљево опет на два дана јер се Галица удавала. У повратку је опет имао посла на Великој Оштарији за један дан, па се врати у своју парохију, и с мјеста се увјери, да је Срдар већ омиљен међу сељацима, јер га затече с великом гомилом у гробљу гдје пију...

Протекао је већ мјесец дана од кад Срдар гостује и Бакоња одлази сваке недјеље за један дан. До душе, зуцкало се о томе, али никоме није криво било, што се млади фратар бакочи изван села...

У почетку бербе Срдар се врати у манастир, а почеше долазити походе из Зврљева. Најприје дођоше Кушмељ, Шкембо и стари Кркота, те зачамаше. Кушмељ и Кркота шврљаху цијелога дана по виноградима, упознајући се са људима. Кнез је свуда лијепо приман био, те се свак чуђаше његовој необичној снази, кад би као из шале дизао бадњеве са кљуком. А Кркота заглушиваше свакога причајући о разним особинама Јерковићева соја. Он је увјеравао да никад не бјеше њихове одиве вјештице, те се женици увијек грабише око њих. Обојица пак од лупежа стрица Јурете направише њекога знатнога јунака, који је био страшило ркућима...

Послије њих дођоше: Осињача, Крива, Чмањак и стриц Чагљина. Како Осињачина намјера бјеше да ожени Чмањка, то она и Крива стадоше врло вјешто сијати ријечи о том, а како се Чагљина досјети томе, а бјеше му потреба од њеких двадесет и пет талијера, то он прогласивши село причајући о честитости Кумелка и Осињаче, и њихову великом имању. Најзад, на велико чудо Баковњино једнога вечера „изуши се“ пред њим. То је Чагљина, разумије се, изнио у једној здравици, у којој прикаже њихову дружбу ова изрека: „А да велика пријатељска твоја свеже мало и далеко [illegible] богатим и племенитим селом, [illegible] Јозица, које твоја [illegible]“...

[illegible] Баковња намрштено... [illegible] то да разумим.

[illegible]

[illegible] на полак готова. Не [illegible] рече рич, поче мати. [illegible] заминица, да...

[illegible] прекиде је нестрпљиво син, [illegible] то уговорили, на коју сте [illegible]

[illegible] Вицу Јеретину....

[illegible] узвикну фратар у чуду, јер она [illegible], старија од Јозице најмање де[illegible], а тако крупна, да би га, што но [illegible] за нас задјенути. Он одмах [illegible] је навело на тај избор. Вица [illegible] имућна удовица без дјеце.

— Јесте ли ви при себи? рече он. Ди је она за бедуастог Јозицу! Осим тога, ди ли је она за наше село и за нашу кућу! Она је навикла живити у равници, па, борме, и у сваком изобиљу.

— Лако је за све то, ако ти само оћеш, умијеша Крива.

— А шта ту „крупна“, „богата“, „старија“ и шта ти ја знам, вели Чагљина. Главна је ствар: част. Она је мудра жена, колико сам ја познâ, и она што највише жели, то је да се назове снајом једнога вра-Брне Јерковића.

Дуго су о томе распредали, и најзад Бакоња не може друкчије него пристаде, а Чагљина сутра дан предаде злато и смете Вицу и званице једном здравицом, какву никад прије није смислио.

Трећу најезду сачињаваху: Галица, муж јој, Рора, Кљако, и Цонтрона. Ти дођоше испред Божића. Бакоња се веома бојао, да Кљако и Рора нијесу дошли да разгледају земљиште, како би им послије лакше било „привађати“ те су кувар и Кркота имали наредбу, да им никако не допусте да се тријезне. То је био једини начин, да се парох обезбиједи. Цонтрону пак није могао зауставити, да не лијечи дјецу по селу, од сугреба и урока....

И тако село имаде прилику, да позна готово сву родбину Бакоњину. И ако већи дио њих не начини рђав утисак, опет су се сељаци чудили, на кога се Бакоња уврГао.

Послије празника дође опет Срдар у госте, те Бакоња једва одахну и отпутова мало, а пошто се врати, нови пријатељ, Вицин брат, поче зидати прилично опсежну кућу, недалеко од парохиског дома. Све је село знало, да је он пуки сиромах, те се нагађало да је то Вицина намисао, и да ће довести мужа у уљештво. Брат о томе није ништа говорио, и ако су га често питали. Бакоња је пак имао двије крупне ствари на врату, двије свадбе, братову и Цвитину. Цвита је већ била испрошена за једног удовца, пропалог трговчића у варошици, а Јозица већ бјеше три пута оглашен. Више је бриге фратру задавало ово пошљедње, јер се бојао бруке, и често говораше о томе са Срдаром. Да не би њега, могуће је, да би Бакоња ту свадбу одгодио, па и покварио. Али му Срдар, не даде премишљати, но учини да са тим похита. Ради тога Срдар оде у Зврљево, и дође са сватовима. Сељаци се зачудише увјеривши се, да се Вице збиља пресели у Зврљево.

Међу тијем, нова кућа бјеше покривена, па се закључа, и остаде тако пуста.

Вицин брат се јадаше да нема више новаца за даљу опрему, а у исто вријеме нејасно наговјешћиваше, да га је њекако сестра преварила. Чуо је био да ће власт послати жандаре у село, па им је хтио спремити стан.

То је било пред црквену славу, која бива у јесен. Тога дана, по обичају, стече се мноштво народа, свећеника и варошана. Међу овијема био је и њеки трговчић из даље варо-

шице, са својом женом. Тај човјек бјеше у годинама и ружан, а жена му, не само млађа двадесет година од њега, него и тако необично лијепа, да би јој тешко могао пара наћи, те, у свој налози, она веома упаде у очи, а и он због противности. Њему је било име Иван а њојзи Цвита. Они баш као да хтједоше привући на се пажњу сељана, с којима су се највише и мијешали. Цвита је била благе, слатке ријечи, а Ивана као да много занимаше нова кућа, коју је за дуго и пажљиво прегледао. Говорио је да би је купио, јер му је то давна жеља, да има гдје у селу кућу и мало врта, гдје би о љетњој припеци могао доћи на хладовање. Како је сељацима ласкало да сједи један имућан варошанин у селу, то га сви наговараху да купи, наваливши на продавца, те попусти у цијени. Иван купи кућу.

Фра-Бакоња имађаше пуну кућу гостију, тако да су по двојица по тројица смјештени били у једној соби. Међу гостима, разумије се, бијаху Срдар и поп Илија.

Тога тек дана сељаци познадоше колико вриједи фра-Бакоња. Кад се послије вечерње момчад поче бацати камена с рамена, Бакоња је за дуго био међу гледаоцима, па пошто се изведе на чисто, који је најбољи уметач, фратар узе камен, па као из шале добаци. Тај најбољи уметач бјеше њеки ришћанин из поп-Илијине парохије, младић висок и необичне снаге. Бјеше му име Стојан. Сви се веома зачудише, јер Стојан бјеше одметнуо и побољима око три стопе.

— Шта учини, дуовниче, ако Бога знаш! рече Стојан, смијући се преко воље. Ти, кô из шале, добаци, а вјери ми, ти би далеко пребацио.

То говорећи, Стојан свуче јечерму, стегну се пасом, па поступајући три пута, паде за каменом и пребаци за једну пед.

Диже се велика граја. Ришћани викаху: „А, ко ће кô Срб.“ Католици пак, у огромној већини, а јетки што ркаћ однесе славу, навалише молити фра-Бакоњу. Он се за дуго шчињао смијући се, али кад чу њеку подругљиву замјерку од једнога друга Стојанова, Бакоња зави рукав од мантије. Педесет их потекоше, да му донесу камен. Он не хтједе поступати, но с мјеста, само што преви коњена и стисну зубе, па одбаци Стојану по корака.

Диже се права бура, али се Бакоња уклони. Његови парохијани стадоше га величати и причати зачуђеним гостима, све што он може учинити. Њему је као од шале прескочити трупачке најбољег коња, или скочити из бачве у бачву, или сломити потковицу, или погодити из пушке гдје оком назрије.

— Бога ми, брате, он је прави Срб! рече један кнез ришћанин.

И слава Бакоњина разнесе се на далеко.

Фра-Бакоња не само што угоди својим парохијанима, не само што се кршћанлук на далеко поносио њим, него због витешке своје ћуди, због душевности и искрености стече

много пријатеља и међу ришћанима и њиховијем поповима.

Он је пак сам о себи говорио.

— Сви кажу да сам добар човик, а ники кажу да сам рђав фратар! Може бити и једно и друго! Кад сам се родија, ја нисам избира шта ћу бити, а садак сам каква ме дадоше Бог и људи!

РЈЕЧНИК

РЕЂИХ И НЕПОЗНАТИЈИХ РИЈЕЧИ

аћунта, (у суду) пристав, као секретар.
ајер, ваздух.
ајинин, в. хајинин.
ајме, јаох!
алвундандара, *(смијешан) узвик.*
аљак, в. хаљак.
аривати, стићи.
арија, ваздух.

бајам, бадем.
бакочење, немирно понашање.
бановац, сребрн новац од десет крајцара.
бањ, купање.
барило, мјера мало већа од акова.
бачва, буре.
бедуаст, глупав.
бедујаст, в. бедуаст.
беневреци, чакшире.
берија, *узвик.*
бескаран, своје главе, самовољан.
бештија, животиња.
бискуп, епископ.
бјелојужина, јак јужни вјетар.
бодуо, далматински острвљанин (који говори чакавским говором).
борме, богме (*каже се* борме *мјесто* Богме, *да се не би без потребе помену ло име Божје).*
брбати, пипајући тражити.
брњица, мивђуша.
будионица, в. Здрава Марија 1).
букара, бокал.
бурача, кожни суд за вино.

велики благослов, велика вечерња.
верш, стих.
вигањ, ковачница.
вижле, ловачко псето.
вишак, земљан округао суд за ракију.
врч, бокал.
вуњач, овце.
вучија, суд за воду.

галијот, објешењак.
галијотати, бити галијот; упор. галијот.
галијотство, објешењаштво.
гвардијан, игуман.
глибав, блатав.
голопузаст, голопутаст, голобрад.
гребље, гробље.
грохот, камењак, земља пуна (ситнога) камења.

двизе, двизак или двиска, двоодишња овца или ован.
деканат, прото презвитерат (декан, прота).
дирит, право.
дишпеншацијун, ослобођење од вршења које црквене дужности.
дотур, доктор.
дреждати, ишчекивати дуго

дромњак, в. комињак.
другомичије, дружије.

е, ли, јер.
елекнути се, брзо се окренути и побјећи.

жалокањ, жалостан.
жана, страх од утваре.
жбир, шпијун, потказивач.
живолазан, шиљаст, окрет.
жлица, ожиља, лажица, кашика.
жољан, жутан.
жуна, чарахија.
жуњиковати, ићи жуњих, чарохозати.

загајити, загајена ограда, забрана.
закачити, објесити ципеле, чаперох.
заколиљевати се, заљубити се.
закрачунати, затворити рекет.
закурњавити, много задимити.
залијепити, ошамарити.
заслужити, заслужити.
заповједни празник, свечаник.
заредити се, покалуђерити се.
зачамати, дуго се задржати.
збојит, јаке граће (о чељадету).
Здрава Марија. 1) Звонити Здраву Марију, „анђелце.“ оглашење звона у зору и у вече. — 2) *Молитва*: „Богородице Дјево....“

извит, (зап.) в. извјет.
извјет, изговор.
изумисао, измишљотина.
илик, врста путаца на ђечерми.
испријечан. Испријечан опанак, закрпљен опанак.
испричан в. испријечан.
исто, једнако, исти.
иће, (зап.) в. јеће.

јеће, јело.

кабан, кабаница (од које се кабан нешто разликује по крају).
кајел, канл, задовољан, сагласан.
камара, кнјет, соба.
канделар, свјетњак.
капац, кадар; бити капац, моћи.
капитол, збор свештеника, консисторија.
карабулина, велика забуна.
карантан, стара крајцара.
карта, хартија.
картина, хартијетина.
катекизати, поучавати некога што сувише то танко као дијете (катихизиса).
катрига, столица.
каштигати, казнити.
кланчати се, скитати се.
клапчић, дјечко.
кличан, (зап.) в. кљечан.
кљечан. Кљечано ракно, (домаће) сукно са шарама.
кмет, в. прођар.
кметица, прођарица, упор. прођар.
колендисати, даривати о новој години.
коломат, камени подзидак око чега.
комињак, пиће које се добије кад се у опијећену комину, грем, усипе вода.
комишијун, комисија.
комунско, општинско.
коноп, уже.
конто, конат, рачун.
корабљица, врста богословскога требника.
коридор, ходник.
Котари. „Равни“ Котари, крај у сјеверној Далмацији, при-

пада нешто Задру нешто Бенковцу.
крепост, врлина.
криволет, оквир.
криж, крст.
крипост, (зап.) в. крепост.
круг, тањир.
кружат, пршњак.
круница, низ молитава.
крух, хлеб.
кужина, кујина.
куља, трбушина.
куљеша, куљаст, трбушат човјек.

ладати се, владати се.
лајик, који није цркјени већ „мирски“ човјек.
лакат, аршин.
ластовати, живјети ласно, без рада.
лепорат, рапорат, извјештај.
лецијун, лекција.
либро, књига.

мађупница, кујина за млађе.
мањистра, супа.
матутин, јутрења.
медик, љекар.
миса, литурђија (католичка). Мала миса, кратка миса; млада миса, прва миса коју очати свештеник.
мисити, служити мису.
мисник, свештеник.
могућан, моћан.
можуљ, модрица.
монтања, брдо.
мркадина, мрка вуна од које сјеверни Далматинци највише ткају гуњеве.
муктиш, што се добије мукте, чабалук.
мучати, ћутети (ћутати).

навунити се. Небо се навунило, небо се покрило ситнијем облацима.
назубак, грло у чаране.

наладити се, в. нахладити се,
наслон, зграда приграђена, наслоњена уз кућу; може бити и одвојена, али је као пола пресјечене куће; највише за говеда.
нахладити се, назепсти.
неподопштина, што не приличи.

обаћетан. Обаћетан пас, псето које се много кланча.
облапоран, прождрљив.
обршити, свршити.
оли, или.
омечати, омекшати.
опалат, државна продавница дувана.
опат, архимандрит,
опека, цигла.
опрхо, опоро.
орлоће, часовник, сахат.
очаприти, огулити.
оштарија, крчма.
оштија, пријесна посвећена погачица којом се причешћују католици.

палма, умјетно израђено цвијеће као украс на олтарима.
пантале, панталоне.
напричак, напршњак, комадић.
пас, појас.
пастрва, пастрмка, младица.
паузница, жиока.
пашњача, силав.
педипсати, педепсати, казнити.
плахта, чаршав.
плета, цванцика, стари новац од двадесет крајцара.
плоча. Кућа под плочом, кућа покривена каменијем плочама.
повија, обручаст наслон на столици.
подјевојчар, мушко дијете које се роди послије дјевојака, својих сестара.

поздрав. Поздрав госпин, поздрав Дивици, једна молитва Богородици.
поковалац, човјек који доведе коња да му се поткује.
покољеник, врста трпежњака, салвете.
покора, испаштање.
помести. *Каже се, за мећаву и оштру студен:* Помете! смрзосмо се!
помљелац, помељар.
понистра, прозор.
попасни. Попасно доба, вријеме, у љетње дане, кад захлади, па стока излази на пашу.
поплочати. Поплочати кров, покрити кућу плочом; упор. плоча.
порубати, в. робити.
посјек. Свиња за посјек, свињче које се гоји да се убије и осуши за зиму.
потенчити се, постати тенац, као повампирити се.
поткутњица, њива испод куће.
потоњи. У потоњу, при крају.
презура. На презуру, сваке друге уре, часа.
прети се, пренирати се.
претур, судија.
преуба, штогод, средње руке.
преша, потреба; хитња.
пржун, тамница.
пријуба, в. преуба.
приша, (зап.) в. преша.
пркелати, (*у шали*) говорити талијански, као за француски: парлирати.
провинцијал, старјешина над фратрима у једној провинцији, области.
промаха, отвор (без шпагова) на чакширама.
прњар, прњаворац, човјек који живи на манастирском.
просочити, проказати.
проштити, прочитати.
пртенило. свако ткање осим вуненога.
пршут, шунка.
пудалина, утвара.
пудара, колиба за пудара.
пук, прост народ; народ.
пула, метална чивијица којима је ишарана пашњача.
пура, качамак, мамаљуга.
пустина, свађано дебело ћебе.
пуце, дугме.

раздарушан, податљив, дарежљив.
размет. У размет, разметнути се, куд који!
раканац, мало ракно.
ракита, врста врбе, salix caprea L.
ракно, сукно (домаће).
рачац, болови у желупу.
редовник, фратар.
реферторијо, трпезарија.
рибање, лов рибе.
ришпет, решпекат, поштовање.
робити, наплатити ексекутивним путем.
русје, шибље.
рш! марш!

сакраменат, света тајна.
сакристија, црквена ризница.
свана, с поља.
Свијећница, Сретење.
свита, чоха.
сијер, бијел па сивкаст (о очима).
сир, (зап.) в. сијер.
сјемениште, семинар.
скленица, стакленица.
слаткохран, који слатко једе, коме једо прија.
слипић, в. шљепић.
соцбина, што се да соћу, потказивачу.
сплата, сплав на коме се пре возе коњи.
стегно, бут.

сугранити се, шепути.
сујма, сумња.
суклата, шашавац.
сумит. Пољубити се у сумит, пољубити се у на крст у образе.
сухорица, суха тврда батина.

табачити, газити.
таволиз, чапколиз, потрпежњак.
тавулин, сто.
тапиђ, ћилим, простирка.
тара, разбој.
творило, калуп у коме се даје облик сиру; може бити округло или четвртасто (на овај се послједњи облик мисли у овој књизи).
телиш, особито.
тенац, риједогоња, као вампир.
торни. Торни пас, овчарски пас.
тратина, рудина.
тренић, тренутак.
треска, шамар.
триска, (зап.) в. треска.
трпежњак, салвета.
трупачки, с мјеста.
тука, ћурка.
тутуш, ситан човјек.

ћиверица, тиква, глава.
ћуд. Доћи на ћуд, доћи на праву ћуд, поправити се.
ћукити, пољубити.
ћутети, осећати.

убао, јама као бунар.
угња, стара њека мјера.
ујењати, утолити, утишати.
уљештво, кад се муж усели у женину кућу.
ура, сахат, час.
уш, наш.

фалити, погријешити.
фрањевац, фратар реда светога Фрање.

хаинин, (*у псовци*) издајник.
хаљак, кратак неишаран гуњ.
хупа, хука.

цио, цијела,-ло. Цијело вино, вино без воде.
цио, цила,-ло, (зап.) в. цио.
црвалика, пушка (као зарђала, *у рузи*).

чачур, ситан човјек, човјечуљак.
чачурак, (dim.) чачур; упор. чачур.
чеговић. Чеговић (си, је)? чији си (син)? чији је (син)?
чест, густа шума, честа.
чит, чифт, пар, два.
чукља, квака, кука.

шакриштија, црквена ризница.
шестан, спретан, лијепога стаса.
шипак, нар, гранат.
шкаћати, наплаћивати дуг.
шкале, стубе; љествице.
шкапулати, избјећи, спасти се.
шкаршела, шпаг.
шклопац, пришт, плик.
шкриља, заоштрени комад камена.
шкриторје, писарница.
шљепић, затвор, тамница.
штити, читати.
штица, даска.
штола, петрахиљ.
штрамац, душек.
штуц, врста пушке предњаче.

ИЗДАЊА
СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

1. **Живот и Прикључениј Димитрија Обрадовића**, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Ж. Поповић. Друго издање. У Београду 1893. Цена . 2 дин

2. **С Мора и са Сува**, црте д-ра Милана Јовановића. Друго издање. У Београду 1893. Цена . 2 „

3. **Даворје** Ј. С. Поповића, за штампу приредио и речник и предговор написао Љубомир Стојановић. Друго издање. У Београду 1893. Цена . . 2 „

4. **Бакоња Фра-Брне**, написао Симо Матавуљ; с речником и предговором Љубомира Јовановића. Друго издање. У Београду 1893. Цена. . . . . 3 „

5. **Драматски Списи** Косте Трифковића, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Данило А. Живаљевић. Друго издање. У Београду 1893. Цена . . . . . 2 „

6. **Истинска Служба**, написао И. Н. Потапенко, превео М. Ђ. Милићевић. Друго издање. У Београду 1893. Цена . . . . . 2 „

7. **Историја Српскога Народа** с погледом на историју суседних Хрвата и Бугара, написали Љубомир Ковачевић и Љубомир Јовановић, свеска I. Друго издање. У Београду 1893. Цена . . . . 2 „

Stanford University Libr

3 6105 004 7

DATE DUE

JUN 1993

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004